

K 59155
2

დავით ვაჩნაძე

საქართველო
ლიბრირთეკა

ქართული ეროვნული ძირები და

რუსული

გოლგუბივიზი

დავით ვარნაძე

ქართული ეროვნული ძირები და
**რუსული
გოლგუბივიზმი**

ბამბაცემლობა არტანუჯი
თბილისი 2004

5005-8864
02838026
663001080

ქართველი პოლიტიკოსების, ცნობილი მოღვაწის
დავით ვაჩნაძის 1957 წელს მიუხედავად ქართულად დასტამ-
ბული წიგნი „ქართული ეროვნული ძირები და რუსული
ბოლშევიზმი (მოკლე მიმოხილვა)“ XX საუკუნის პირველი
მეოთხედის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების თვალ-
საჩინო დოკუმენტს წარმოადგენს. ამავედროულად იგი
კარგი საისტორიო წყაროცაა საქართველოს ისტორიის
შესაბამისი პერიოდის შესახებ. აღნიშნულიდან გამომდი-
ნარე, იგი უთუოდ დააინტერესებს, როგორც ისტორიკოს
მკვლევარებს, ისე მკითხველთა ფართო წრეს.

რედაქტორი გურამ ყორანაშვილი

სკეპ-2000
შემოწმებულია

K59155

ISBN 99940-11-97-9

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ღირსახსოვარი პიროვნება

დავით (დათა) ვაჩნაძის შესახებ დღევანდელმა ქართველმა მკითხველმა ძალზე ცოტა რამ იცის. მასზე 1993 წელს მკვლევარმა ჯორამ შარაძემ გამოაქვეყნა მცირე მოცულობის ნარკვევი (იხ. „უცხოეთის ცის ქვეშ“, წიგნი მეორე). თბილისის ილია ჭავჭავაძის ლიტერატურულ-მემორიალური მუზეუმის ეგიდით გამოცემულ კრებულში „ილია ემიგრანტთა თვლით“ (ტ. I, 1996) მოთავსებულია სამი გვერდი დავით ვაჩნაძის იმ ნაშრომისა, რომელსაც ჩვენ ამჯერად მთლიანი სახით მკითხველებს ვთავაზობთ. სულ ესაა და ეს, მეტი ცოდნა ამ პიროვნებაზე, მცირეოდენ მკვლევართა გამოცლებით, ჯერჯერობით არ გავგაჩნია. არადა, მისი გარდაცვალების წლისთავზე პოლიტიემიგრანტი სევერიან ჭირაქაძე საესებით სწორედ აღნიშნავდა: „განთავისუფლებული საქართველო არ დაივინწყებს მისი უფლებებისა და არსებობისათვის მედგარ მებრძოლს და დ. ვაჩნაძეს ღირსეულ ადგილს მიუჩენს მისი თავისუფლებისათვის თავდადებულთა ეროვნულ პანთეონში“ (ეჟურნალი „ივერია“, პარიზი, 1963, № 10, გვ. 46). დადგა დრო თავისუფალი საქართველოს მოქალაქეებმა მადლიერების გრძნობა გამოვხატოთ და სათანადოდ მივუზღოთ ვალმოხდილ მამულიშვილს. დავით ვაჩნაძის ნაშრომის მთავარი ძეგლის დაბეჭდვა ასეთი მცდელობის დასაწყისად გვესახება. მით უფრო რომ ამას ადგილი აქვს მისი დაბადების 120 წლისთავზე.

დავით ვაჩნაძე დაიბადა 1884 წელს სოფელ დიდ ლილოში. მამამისი – ვლადიმერ დავითის ძე რუსეთის არტილერიის პოლკოვნიკი გახლდათ, დედა კი – ელენე მაჩაბელი. აღნიშნული სოფელი დავითის დედუღეთი იყო. ძირითადი განათლება დავითს სამხედრო დარგში ჰქონდა მიღებული – ჯერ სწავლობდა თბილისის კადეტთა

კორპუსში (1894-1902 წლებში), შემდგომ კი პეტერბურგის პავლე პირველის სახელობის სამხედრო სასწავლებელში (1902-1904 წწ.). აქედან გამომდინარე, სამსახურიც ჯერ სამხედრო სფეროში დაიწყო, მსახურობდა ვარძაფაში, თბილისში, თემირჩან-შურაში (დალესტანში). შემდეგ სამოქალაქო სარბიელს მიმართა და წლების განმავლობაში მუშაობდა ილიას მიერ დაარსებულ თბილისის საადგილმამულო ბანკში. დავით ვაჩნაძე იყო ერთ-ერთი დამაარსებელი „კავკასიის ოფიცერთა“ სამხედრო-პოლიტიკური ორგანიზაციისა, რომლის მთავარ მიზანს შეადგენდა „რევოლუციის გზით იმპერიის“ დესპოტიური რეჟიმის შეცვლა ლიბერალურ დემოკრატიად, ჩანს, კონსტიტუციურ მონარქიად. მის პატრიოტულ მრწამსზე დიდი ზეგავლენა მოუხდენია შემდეგ გარემოებას. 1907 წლის 7 სექტემბერს დავითი დასწრებია ილიას ნეშტის ჩამოსვენებას საგურამოდან თბილისში. მისივე სიტყვები რომ დავიმოწმოთ, „ყველაზე ღრმა შთაბეჭდილება ჩემზე დასტოვა მიხეილ წერეთლის გაბედულმა სიტყვამ. მ. წერეთელს პირველად გვეცანი მოკლული ილია ჭავჭავაძის კუბოსთან. ამან საბოლოოდ განმიმტკიცა ჩემი ბრძოლის წადილი საქართველოს განთავისუფლებისა ჩაგვრისაგან და შემდეგ წლებში მჭიდროდ დაკავშირება მ. წერეთელთან“ (ილია ემიგრანტთა თვალით, II, თბილისი, 1996, გვ. 243). სხვათა შორის, დავით ვაჩნაძე მტკიცედ იყო დარწმუნებული იმაში, რომ ილია მოკლული იქნა „რუს(!) ქვაბში ამოხარშულ, გადაგვარებულ ქართველ ფანატკოსთა წრის ნაქეზებით ავაზაკთა ხელით“. კერძოდ, ხელს ადებდა „ცნობილ დეგენერატ ფ. მახარაძეს, რომლის ხელეშზედ ჯერ ილია ჭავჭავაძის სისხლი არ გამშრალა“ (ამას წერდა ჟურნალ „კლდეში“ 1913 წელს).

ბანკში მუშაობისას დავით ვაჩნაძე კარგად გაერკვა აგრარულ ურთიერთობათა საკითხებში, ეხმარებოდა ქართველ გლეხეაცობას მამულის შექენაში. მისი პრაქტიკული სახის მოღვაწეობიდან აღსანიშნავია კოოპერაციაში გაწეული ღვაწლი. მშობლიურ სოფელში დააარსა მერძვეთა ამხანაგობა „ლილო“, ორი საკრედიტო ბანკი აქვე და ოძისში (ქსნის ხეობაში).

დავით ვაჩნაძე თავდაპირველად სოციალისტ-ფედერალისტებთან თანამშრომლობდა. მალე თავი გამოიჩინა პუბლიცისტიკაშიც და ხშირად ბეჭდავდა სტატიებს ამ პოლიტიკური მიმართულების „სახალხო გაზეთში“ („დავით კახელის“, „ეკალის“ ფსევდონიმებით). შემდეგ კი იგი ეროვნულ-დემოკრატია რიგებში ჩადგა. დავით ვაჩნაძე გახდა აღნიშნული მიმართულების უფროსი „კლდის“ „დაარსების ინიციატორი, ორგანიზატორი და ძირითადი დამფინანსებელი“ (გელა საითიძე). ამასთანავე, გახდა ჟურნალის ერთ-ერთი თვალსაჩინო პუბლიცისტიც. მსგავსი საქმიანობა უფროსი დახურვის შემდგომ მან განაგრძო ახალ გაზეთ „საქართველოში“, რომელიც 1917 წლიდან ახლად დაარსებული ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ორგანოს წარმოადგენდა.

დავით ვაჩნაძე უშუალო მონაწილე იყო საქართველოს მიერ ეროვნული დამოუკიდებლობის, თავისუფლების მოპოვებისა. იგი გახლდათ აქტიური წევრი საქართველოს ეროვნული საბჭოსი, მერე პარლამენტად რომ გარდაიქმნა. იყო დეპუტატი საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა. ცხადია, ამ ორგანოში იგი სხვა ეროვნულ-დემოკრატებთან (ასევე ფედერალისტებთან) ერთად ოპოზიციაში ედგა სოციალ-დემოკრატ დეპუტატთა უმრავლესობას.

1921 წლის თებერვალ-მარტში ისტორიამ მოწინავე ქართველობას ასეთი არჩევანი შესთავაზა: ან შეგუებოდნენ ახალ სასტიკ რეალობას, ეთანამშრომლათ ახალ ხელისუფლებასთან (კოლაბორაციონისტები გამხდარიყვნენ) ან შებრძოლებოდნენ მას. დავით ვაჩნაძე უწყობანოდ ჩადგა იმათ რიგებში, ვინც მეორე არჩევანი გააკეთეს. ჯერ კიდევ თებერვალში მან შეადგინა 400-კაციანი რაზმი თბილისისა და მისი შემოგარენის დასაცავად. 1922-23 წლებში კი იგი დაუკავშირდა ქაქუცა ჩოლოყაშვილის რაზმს. დავითის აქტიური ძალისხმევით ქართლ-კახეთის მწარმოებელ კოოპერატივთა კავშირმა („წარმოკავშირმა“) 10 მილიონი მანეთი გამოჰყო სვანეთის შეიარაღებული გამოსვლის შესამზადებლად.

1922 წლის 19 თებერვალს დავით ვაჩნაძე დააპატიმრეს და მეტეხის ციხეში ჩასვეს. მეუღლის აქტიურობით იგი აპრილში გათავისუფლებულ იქნა. მაგრამ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კვლავ განაგრძობდა კავშირურთიერთობას ქაქუცა ჩოლოყაშვილის რაზმთან. დავით ვაჩნაძე იზიარებდა გეგმას, რომლის მიხედვითაც საქართველოში ფართოდ უნდა გაშლილიყო პარტიზანული მოძრაობა რუს ბოლშევიკ ოკუპანტთა და ადგილობრივი მარიონეტული ხელისუფლების წინააღმდეგ. მანვე შეიმუშავა გეგმა „საქართველოს პარტიზანთა შტაბის“ შესაქმნელად. „სამხედრო საიდუმლო შტაბის“ ჩავარდნის გამო 1923 წლიდან დავითი გადავიდა არალეგალურ მდგომარეობაში. ამავე წლის აგვისტოში ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მას დაავალა თურქეთში წასულიყო და მისი მთავრობისათვის ეთხოვა სამხედრო და სხვა სახის მატერიალური დახმარება. სამუშაოდ, თურქეთში გასვლა გაძნელდა და ეს მან მხოლოდ მომდევნო წელს მოახერხა. თურქეთის ხელისუფლებასთან მოლაპარაკება უშედეგოდ დამთავრდა, ცხადია, თურქი პოლიტიკოსების თვალში საქართველოსათვის დახმარების განევა უაზრობა იყო. ამასობაში მოხდა და დამარცხდა 1924 წლის აგვისტოს შეიარაღებული აჯანყება. ამის შემდეგ დავით ვაჩნაძე საქართველოში აღარ დაბრუნებულა. ორი წლის მანძილზე ცხოვრობდა თურქეთში, 1926 წლიდან 1937 წლამდე კი – საფრანგეთში. ამ ხნის განმავლობაში იგი სხვადასხვა პოლიტიკური მისიით იმყოფებოდა აგრეთვე ვარშავაში, ბერლინში, რომში, პრელაში. ბედმა საბოლოოდ გერმანიაში (ბავარიაში) ცხოვრება არგუნა, სადაც აღესრულა 1962 წლის იანვარში.

ახლა შევჩერდებით დავით ვაჩნაძის ნაშრომზე „ქართული ეროვნული ძირები და რუსული ბოლშევიზმი (მოკლე მიმოხილვა)“. იგი უპირველესად საინტერესოა როგორც ვარკვეული პერიოდის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების დოკუმენტი. რასაკვირველია, წიგნი განხილული საკითხი ფრიად რთულია და მისი ჩაღრმავებული კვლევა-ძიება პუბლიცისტიკაგან მოსალოდნელი არაა. დიდად

სამწუხაროდ, ეს ამოცანა დღემდე ვერც რომელიმე ქართველმა ფილოსოფოსმა, სოციოლოგმა და ისტორიკოსმა გადაწყვიტა. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ავტორის მცდელობა ამ მიმართებით უთუოდ საინტერესოა.

რაკი სიტყვამ მოიტანა, აღვნიშნავთ, რომ დღეს ძალიან აქტუალური გახდა საქართველოს ევროპისადმი (დასავლეთ) კუთვნილობის პრობლემა. მაგრამ მასზე მსჯელობისას უფრო მეტად ემოციები სჭარბობს, მთავარ არგუმენტად მოაქვთ ის, რომ საქართველო გეოგრაფიულად ევროპის ქვეყანას წარმოადგენს. მაგრამ განა ამ მოსაზრებით ევროპაში მდებარე ყველა ქვეყანა ევროპულ ხასიათს, მის ისტორიულ ჭმას განასახიერებდა? კერძოდ რუსეთი ამ მხრივ სულ სხვანაირი ისტორიული მემკვიდრეობისა იყო და ემსგავსებოდა აღმოსავლურ ქვეყნებს. დავით ვაჩნაძე აღნიშნავდა უკანასკნელის მთავარ ისტორიულ მახასიათებელს: „პრიმიტიულ სათემო მიწის მფლობელობას რუს გლეხობისა ჩვენ დრომდე მოუღწევია. გამოჩენილი რუსი რეფორმატორი პ. სტოლიპინი, რომელმაც სცადა რუს გლეხობის სათემო წყობილების შეცვლა ევროპულ გლეხთა მესაკუთრეთა წესზე, მოკლულ იქნა“. აღნიშნული გარემოებით ბევრი რამ აიხსნება რუსეთის ისტორიაში. ავტორი იმონებს რუსი ისტორიკოსისა და ფილოსოფოსის გ. ფედოტოვის მშვენიერ აზრს, ძირისძირობამდე რომ სწვდება საკითხის არსს: „იდეოლოგიები და ბოლშევიკური პარტიის შემქმნელები უმთავრესად რუსობა იყო. ბოლშევიკები ადვილად დამკვიდრდნენ პეტერბურგში და მოსკოვში. ველიკოროსიის ტრადიციებში ალბათ იმყოფება რაღაცა თვისებები, რომელნიც ასაზრდოებდა ბოლშევიზმს: ბატონ-მონობა, სათემო მიწათმფლობელობა, თვითმპყრობელობა“.

აღნიშნულისაგან განსხვავებით, ქართული ისტორიული პროცესის არსი სხვაგვარი გახლდათ, რაზედაც ჩვენი ავტორი საგანგებოდ ჩერდება. ერთი სიტყვით, პრობლემის კვლევა-ძიებისას დავით ვაჩნაძე ბევრ დღევანდელ ქართველ ისტორიკოსზე უკეთ იყენებს ისტორიულ-შედარებით მეთოდს.

ეროვნულ-დემოკრატიული იდეოლოგიიდან გამომდინარე, ავტორი იზიარებს ევოლუციის თვალსაზრისს. მაგრამ არც რევოლუციის ცნება აშინებს. იგი წერს: „ქართული ცხოვრების სინამდვილემ გამოაშკარავა ქართული რევოლუციის ეროვნულ-პოლიტიკური ბუნება, მიმართული რუსეთის იმპერიისაგან განთავისუფლებისათვის, რომელიც დამოწმდა (გამოჩნდა, გ. ყ.) პირუთვნელი ისტორიული ამბებით, 1917 წლიდან დატრიალებული საქართველოში“. მართლაც, ბოლოსდაბოლოს, რევოლუცია მხოლოდ სოციალური არაა, არის აგრეთვე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი, რომელიც რადიკალურად სცვლის ჩაგრული, დამონებული ერის მდგომარეობას. ამ თვალსაზრისით 1917-18 წლების საქართველოში განვითარებული მოვლენები სწორედ რომ რევოლუციური ხასიათისა იყო.

ავტორი სასტიკი წინააღმდეგია კლასთა ბრძოლის გაღვივება-გაჩაღებისა, რასაც ქართველი სოციალ-დემოკრატები (ორივე მიმართულებისა) თავგამოდებით იცავდნენ. ყოველ შემთხვევაში, ავტორი სწორია იმაში, რომ საქართველოს წარსულში „ამ დამყარებულ ქართულ საზოგადოებრივ თანხმობა-კავშირს ამაგრებდა მუდმივი გარეშე საფრთხეც, დაფუძნებულნი(!) მცირერიცხოვანი ქართული მოდემის სრული ამოგდებით“. ქართველი ესდეკების შესაბამისი აზრი და ქმედებანი აიხსნება მათეული დოგმატური მსოფლმხედველობით, ავთენტური მარქსიზმი (ასევე კარლ კაუცკი და გიორგი პლუხანოვი) ამ საკითხზე, კერძოდ იმ პირობებში, როდესაც საქმე ეხება ხალხის, ერის დაპყრობილობა-დამონებულობას უცხო ძალის მიერ, სხვანაირი შეხედულებისა გახლავთ. ამიტომაც არ ღირს, გაუმართლებელია ქართველი ესდეკების ცოდვები მთლიანად მარქსიზმსაც ავკიდოთ.

დავით ვაჩნაძე უცილობლად მართალია, როცა კლასობრივი ბრძოლის ფაქტორის ფანატკური მომხრე ქართველ ესდეკებს თვლის რუსული იმპერიალიზმის (ცარისტულისაც და ბოლშევიკურ-კომუნისტურისაც) მოკავშირეებად. ესენი ხომ მართლაც თავიანთი

ზროვნებითა და პრაქტიკული ქმედებებით დიდად უწყობდნენ ხელს რუსეთის იმპერიის მესვეურთა divide et impera-ს პოლიტიკას კერძოდ საქართველოს მიმართ.

ჩვენ ისტორიკოსები არ ვიქნებით თუ უკრიტიკოდ, ხელალებით ყველაფერში ვერწმუნებით წიგნის ავტორს, რომელსაც თავი ვერ დაუღწევია პარტიული (ამ შემთხვევაში ეროვნულ-დემოკრატიული) სუბიექტივიზმისაგან. კერძოდ, თუ რატომ, რა მიზეზით დაგვიანდა პატრიოტული, ეროვნული მიმართულების პარტიის ჩამოყალიბება საქართველოში (რომელიც, როგორც ცნობილია, დაფუძნდა 1917 წლის ივნისში), დავით ვაჩნაძე ამას ხსნის ორი გარემოებით: 1) საქართველოში ეროვნული პოლიტიკური მოძრაობის გაშლა-განვითარება დიდად შეაფერხა რუსეთის ხელისუფლებამ და 2) ეს მოხდა ილია ჭავჭავაძის ვერაგულად მოკვლის გამო. თითქოს „ამ ორმა მიზეზმა შეაჩერა არასოციალისტური მიმდინარეობის პოლიტიკურ ორგანიზაციაში დარაზმვა. იგი მხოლოდ რუსეთის იმპერიის დაშლის პროცესში, 1917 წელს, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის სახელით ჩამოყალიბდა, მაგრამ იგი თავისი წყობით ჯერ ნორჩი და სუსტი იყო“. მაგრამ ასეთი მცდელობა მხოლოდ თავის მართლებას, სიმართლისაგან თავის არიდებას ჰკავს. თუ არა მომავალი ეროვნულ-დემოკრატიების პასიურობა, განა შესაბამისი პარტიის დაფუძნება არ შეიძლებოდა ილიას სიცოცხლეში, 1905-07 წლებში? მითუმეტეს რომ იყო მცდელობა გიგანტი პიროვნების – ილიას ეფიდიით მისი დაფუძნებისა.

არც ისაა სწორი, თითქოს ჩვენი ისტორიის შესაბამისი პერიოდის უკუღმართად წარმართვაში, მათ შორის 1921 წლის თებერვალ-მარტის ისტორიულ კატასტროფაში, ოდენ ქართველი „მენშევიკები“ იყვნენ დამნაშავენი. აქაც ვაწყდებით ისტორიული პასუხისმგებლობის თავიდან აცილებას და საერთოდ, მოვლენების ზედაპირულ გაგებას. სხვას რომ თავი დაგვანებოთ, რატომ ვახდა შესაძლებელი ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დანაწევრება სამ ნაწილად, მისი უსუსურობა გერთიანების შემთხვევაშიც (1921 წლის

იანვარში) კი, კვლავ ცალკე ფგუფებად დაშლა ემიგრაციაში? საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გატარებული აგრარული რეფორმაც არ იყო ისეთი უადგილო, უსარგებლო რამ, როგორც ეს ეჩვენებოდა ავტორს.

ასე რომ, ნიგნში რიგ შემთხვევებში ადგილი აქვს მოვლენათა, ხდომილებათა ობიექტური ანალიზის ნაცვლად მხოლოდ სხვებისათვის გადაბრალების მცდელობას. შეგახსენებთ რომ ამ მხრივ ჩვენი შედარებით ახლო ხანის წინაპრები დიდად სცოდავდნენ და კვლავაც სცოდავენ უცხოეთში. ამით ძალზე უძნელდებათ ისტორიის ობიექტური გაგება-გაზრება.

დავით ვაჩნაძის ნიგნის მეორე ნაწილი, მოგონებები საისტორიო წყაროს წარმოადგენს და იგი ისტორიკოსებს გამოადგებათ სათანადო ხანის ისტორიული პროცესის აღსადგენად.

დაბოლოს, შეჯამების სახით დავსძენთ, რომ ჩვენი უახლოესი პერიოდის საინტერესო, ლვანლმოსილი წინაპრის დავით ვაჩნაძის ნიგნი „ქართული ეროვნული ძირები და რუსული ბოლშევიზმი“ საკმაოდ მაღალი ფასეულობისაა და მას ინტერესით გაეცნობა ქართველი საზოგადოებრიობა. ვიმედოვნებთ, რომ მოვა დრო და გამოქვეყნდება ავტორის მოგონებებისა და პუბლიცისტური ნაწერების კრებულიც.

ნიგნი იბეჭდება მცირეოდენი სტილისტური გასწორებებით.

ბურაბ ყორანაშვილი

დავით ვარნაძე

ქართული ეროვნული
ძირები

და

რუსული გონიერების

(მოკლე მიმოხილვა)

მისწავლი

1957

შესავალის მახიერ

ერთი უცნაური დახკვნის გამო

კაცობრიობის გაჩენიდან დღემდე მის ყველა მოდგმას, დიდ-სა თუ პატარას, გარდა საერთო ადამიანური თვისებებისა, თაია სდევს ერთმანეთისაგან განსაკუთრებული განსხვავებაც: ჯი-შის, ეხის, ზნე-ჩვეულების, ხასიათის, კულტურის, შემოქმე-დებისა და სხვა ძხრივ.

ისტორიის გრძელ მანძილზე ამტყდარი კატაკლიზმებისაგან ზოგი ერები მთლიანად ჰქრებოდნენ, დიდი ომების შემდეგ ზოგნი ერთმანეთში ითქვიფებოდნენ, მაგრამ ბევრმა გადინარ-ჩუხა თავისი მოდგმა, სახეობა, საზოგადოებრიობა და საკუთა-რი ადგილიც დედამიწის ზურგზე.

ამ უკანასკნელთა რიგში ითვლება ქართველი ერიც.

მოსკოველი პროფესორი კ. ბაზილვეიჩი 1947 წელს გაზ. „პრაედა“-ში სწერდა:

„ქართველმა ერმა თავისი ისტორია სისხლით დაწერა. უძვე-ლეს დროიდან საქართველოს მიწა-წყალი, ბუნებით ყოველ-მხრივ შემკული, გადაიქცა სისხლისმღვრელი ომების ასპარე-ზად. ევროპა-აზიის ჯვარედინზე მოქცეული, საქართველო გა-მუდმებით განიცდიდა მტერთა შეტევებს აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან. იწვებოდა, ნადგურდებოდა, ითელუბოდა მისი მშვენიერი გაფურჩქენილი ველ-მინდორ-ბალები, მდიდარი ქა-ლაქები, სოფლები, — სავსენი საუკეთესო ხელოვნების ძეგლე-ბით. მაგრამ დაღვრილმა სისხლმა არ ჩაუარა ქართველ ხალხს ტყუილ-უბრალოდ. მან შეჰქმნა ერთი უძველესთაგანი კულტუ-რა ევროპაში და შესძლო შეენახა თავისი ძვირფასი ისტორიუ-ლი მემკვიდროება თვით არსების დაცვის ბრძოლის უმძიმეს პირობებში.“

ეს მოწმობა რუს პროფესორისა მართალია და უდავოა. მხოლოდ ქართველი ერის წარსულის შემქმნელი ამ თავის წერილს მეტად უცნაური დასკვნით ამთავრებს, რომ: „ამჟამად აღსრულდა ქართველი ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლების ნატივია. იგი გახდა ნამდვილი პატრონი თავისი მიწა-წყლისა. ქართველი გლეხი განთავისუფლდა ეროვნული და კლასობრივი მონობისაგან. ყველა ეს მოუტანა საქართველოს დიდმა ოქტომბრის რევოლუციამ, საბჭოთა ძალა-უფლებამ“-ო¹⁾.

უცნაურია, რადგანაც ახლანდელ მოსკოველ პროფესორსაც კარგად მოეხსენება, რომ რუს ხალხის რევოლუციის ნაშობმა „საბჭოთა ძალა-უფლებამ“ მის მიერ დაპყრობილ ქვეყნებში შექმნა ისეთი პოლიტიკურ-სოციალური წყობილება, რომელსაც არაფერი საერთო არა აქვს ათასი წლოვით დამკვიდრებულ ეროპაში ხალხთა ეროვნულ-საზოგადოებრივ ცხოვრების ნორმებთან და მის დიდ კულტურასთან და ცივილიზაციასთან. პირიქით, თვალნათლივ აღმოჩნდა რუსული ბოლშევიზმის ნააზრევ - ნამოქმედარის სრული და მტრული დაპირისპირება მთელ განათლებულ დასავლეთ მსოფლიოსთან, რომლის შუაგულში შემოჭრილი მახვილის საშუალებით იგი ანადგურებს და სთელავს მისი ეროვნული კულტურის უძვირფასეს განძეულობას — ადამიანთა პიროვნულ და საზოგადოებრივ თავისუფლებას, სარწმუნოებას, ზნეობას, ქონებრივ საფუძვლებს. დღეს ზომ ეს საყოველთაოდ ჭეშმარიტი და ცნობილი ამბავია! როგორც ისა, რომ პირველი მსხვერპლთაგანი რუსული ბოლშევიზმისა გახდა ქართველი ერიც, „შემქნელი ერთი უძველესთაგანი კულტურისა ეროპაში თავისი ძვირფასი ისტორიული მემკვიდრეობით“!

1) Проф. К. Базилевич. „Выдающийся труд по истории Грузии“, „Правда“, 2. 7. 47, № 168. მისი რეცენზია წიგნზე: „Н. Бердзенишвили, И. Джавахишвили, С. Джанашиа, „История Грузии, I, с древнейших времен до начала XIX века. Тбилиси, 1946“.

სჩანს, მოსკოველი პროფესორი, საერთოდ, ვერ განთავისუფლებულა რუსეთის იმპერიალიზმის ძველიდან დაჩემებულ „მესიანიზმისაგან“ და ახლანდელ მის გადასხვაფერებულ ნაკადს ბოლშევიკურ-კომუნისტურ მესიანისტურ ფრაზეოლოგიას აყოლებული, ცდილობს როგორმე შეარიგოს რუსული „პრავდა“ ქართულ სიმართლეს.

მაგრამ ეს უიმედო ცდაა, რადგან ქართველი ერის შეურიგებლობა რუსულ ბოლშევიზმთან გამომდინარეობს ქართველი მოდგმის ბუნების ღრმა და მაგარი ძირიდან, რომელმაც მას მართლაც შეაქმნევინა უძველესი კულტურა ევროპაში „კავკასიურ ცივილიზაციად“ წოდებული (Arthur Byhan. „La civilisation Caucasienne“, Hamburg, 1936).

თავისი შემოსვლისათანავე კავკასიაში სწორედ მის მოსპობას ჯერ იმპერატორთა რუსეთი შეუდგა, და დღეს — მისი მემკვიდრე საბჭოთა რუსეთი გააფთრებული განაგრძობს ჩეხვას ქართველი ხალხის ეროვნული და საზოგადოებრივი კულტურის ყველა ნაშთებისა.

გავყვეთ ახლა კვალდაკვალ ძველი დროიდან დღევანდლამდე თვით ამის უტყუარ საბუთებს!

I

**ქრისტიანოზის დამკვიდრების ხასიათი
საქართველოში**

ქართველ ხალხს მარტო გმირობითა და სისხლის გაღებით არ გაუტანია თავისი თავი მრავალ საუკუნეთა მანძილზე. აგრეთვე კეთილშობილ ადამიანთა ზნითა, ღრმა კულტურითა და შემოქმედებით, რომლითაც დღემდე ფასდება ერის ხარისხისა და გამძლეობის დონე.

თვალსაჩინო ძველი ამბები ამოწმებენ, რომ ქართველი კაცის ბუნებას არ ეკარებოდა მხეცური სიძულვილის გრძნობები და ფანატიკური სულისკვეთებანი. ამის წყალობით თავის შინა ცხოვრებაში, გრძელი ისტორიის განვლილ გზაზე, ქართველ ხალხს არ განუცდია არც სარწმუნოებრივი, არც სოციალური ომები და რევოლუციები. ყველაზე უფრო ამის დამახასიათებელ საბუთს იძლევა ქრისტიანული სარწმუნოების დამკვიდრების ხანა საქართველოში.

ქრისტიანული მოძღვრება საქართველოში გაჩნდა პირველივე საუკუნეში, ნელ-ნელა ვრცელდებოდა მეორე-მესამე საუკუნეებში და მეოთხე საუკუნის დასაწყისში (337 წ.), ისტორიული გადმოცემით, ქალის მშვიდობიანი ქადაგებით გადაიქცა მთელი ქართველი ხალხის სარწმუნოებად. მას თან არ მოჰყოლია არც თავის დასაწყისში, არც დამკვიდრების ხანაში, არც შემდეგი საუკუნეების ხანებში ის საშინელი რელიგიური დევნა-ომები, ადამიანთა ზღვა- სისხლში ამოვლებელი, რომლითაც ასე მდიდარია დასავლეთი ქვეყნების სარწმუნოებრივი ისტორია.

ქრისტეს მცნების მალალმა იდეალებმა („გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“ და სხვა), იესოს წამებულმა ჯვარცმამ ადამიანთა მიწიერი ცოდვების ღმერთის წინაშე გამოსყიდვისათვის, ქართველი ხალხის მგრძნობიარე გული ადვილ-

ლად დაიპყრო. მნათობთა თაყვანისცემის ხანიდან ქართველები ბის თვალ წინ ჯერ კიდევ დაპქროდა ლანდი თეთრი გიორგისა, მათი საყვარელი რაინდ - მთარველისა მრისხანე ზეცის ღმერთებისაგან. ქართულმა ქრისტიანულმა ხანამ „თეთრი გიორგი“ მონათლა „წმინდა გიორგი“-თ და თავის ქრისტიანულ პანთეონში ქრისტეს თანამშრომლის საპატიო როლი მიაკუთვნა. იმ დროიდან ქრისტეს ჯვარი და ძველ ქართველთა რაინდი, გიორგი, ქართველი ხალხის ეროვნული დროშის ემბლემად გადაიქცა. ასე უმტკივნეულოდ მოხდა შემოსვლა და დამკვიდრება საქართველოში ქრისტიანული სარწმუნოებისა. ამავე გზით მიმართებოდა ქართული მართმადიდებელი ქრისტიანული ეკლესიის ცხოვრებაც საუკუნეების განმავლობაში. მას არ სჩვევია სარწმუნოებრივი შინა არეგ-დარეგვა სქიზმებითა და სხვა მწვალებლობათა უკიდურესობანითა, რითაც, მაგალითად, სავსეა რუს ხალხის სარწმუნოებრივი ისტორია, რომელიც ამ ჩვენს დროს დაბოლოვდა მრავალრიცხოვან „უღმერთოთა“ წრეების გაჩენით და მათი წყალობით რუს ხალხის სასულიერო ცხოვრების დაქცევა-მოშლით.

ქართველი ერის იდეალები და ზნეობრივი კანონები

ქართველი ხალხის ზნეობრივ-სულიერი სიმტკიცე იყო შეკრული არა მხოლოდ ეკლესიური მაგარი წყობილებით და ქრისტიანულ დოგმებით, არამედ საერთო ადამიანური ძველი მაღალი იდეალებითაც. ამიტომ მას ვერ მოერია ვერც ცეცხლი სპარსთა მაზდეანელებისა, ვერც ურიცხვ მაჰმადიანთა მრისხანე მახვილი, ვერც რუსული „უწმინდესი სინოდის“ შოვინისტური ძალადობა.

ეს მოძალადენი ქართულ ეკლესიებს ასობით ანგრევდნენ, სარწმუნოებრივ წიგნებს ათასობით სწვავდნენ, უძველეს ქართულ ქრისტიანული ხელოვნების ნახატებს (ფრესკებს) ეკლე-

სიის კედლებზე კირით ლესავდნენ, მაგრამ ქართული მოღმის წიაღში ჩანერგილს ღრმა კულტურის სულის სიმაგრეს ვერც მისწვდნენ, ვერც მოერივნენ.

იგი უკვე მეთორმეტე საუკუნეში შოთა რუსთაველის გენიამ გამოამზეურა თავის „ვეფხისტყაოსანში“. ბრწყინვალე პოეტური სამოსელით მან შემოსა ნაკადი ქართული სულისა, აზროვნებისა, იდეალებისა და დაუტოვა შთამომავლობას კეთილშობილ ადამიანთა რჯულის უკვდავი ეროვნული სახარება. „ვეფხისტყაოსანში“ რუსთაველი აღფრთოვანებული ჰიმნით ეგებება ადამიანს, სიცოცხლეს, იდეალურ სიყვარულს, მეგობრობას, ძმობას, გმირობას, თავდადებას; შეასხამს ხოტბას სილამაზეს, გონიერებას, სამართლიანობას, თანასწორობას, სოციალურ პარამონიას, მამულიშვილობას, ერთა შორის დამეგობრებას.

საშუალო საუკუნეებიდან მოყოლებული რუსთაველის პოეზიის გავლენა ქართველ ხალხში იყო არა ნაკლები საეკლესიო ლიტერატურისა. მისმა წიგნმა გაიკაფა საკუთარი გზა ქართველთა გულისაკენ. მოწინავე ქართულ წრეებში იგი სამოქალაქო სახარებად გადაიქცა. ქართველი ბავშვი „ვეფხისტყაოსანიდან“ იწყებდა სწავლას. ბევრს გაზეპირებული ჰქონდა მთელი პოემა. მისი ბრძნული აზრები, ნათქვამ-შაირები მოედო ხალხის ფართე ფენებს და მასზე აშენდა მდიდარი ციკლი აღმზრდელი ხალხური თქმულება ანდაზებისა ჩვენს დრომდე შემონახულთა.

მეთორმეტე საუკუნის ქართველთა სახელმწიფოს, რომლის ბრწყინვალე გაშლა-გაფურჩქვნა თამარ დედოფლის მეფობით დაგვირგვინდა, საფუძვლად ედო ის მაღალზნეობრივ-სოციალური იდეალები, რომლითაც ქართველი ხალხის ბუნება სულდგმულობდა და რუსთაველმა გენიალური ოსტატობით ჩამოასხა თავის ოქროს ნაკვეთებში:

„უხვად გასცემდი, ზღვათაცა შესდის და გაედინების“.

„რასაცა გასცემ, — შენია, რასც არა, — დაკარგულია“.

„ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, გინდა ხვადია“.

„ვარდთა და ნეხეთა ვინათგან მზე სწორად მოგეფინების,
დიდთა და წვრილთა წყალობა შენცა ნუ მოგეწყინების“.

„მიეც გლახაკთა საჭურჭლე, ათავისუფლე მონები,
შენ დაამდიდრე ყოველი, ობოლი არას მქონები“.

„ხამს მოყვარე მოყვარისთვის, თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად“.

„რა უარეა მამაცსა ომშიგან პირის მხმეჭელსა,
შემდრკალსა, შეშინებულსა და სიკვდილისა მეჭველსა!“

„კაცი ჯაბანი რითა სჯობს დიაცსა ქსლისა მბეჭველსა?
სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოვლისა მოსახვეჭელსა!“

„სიცრუე და ორპირობა აენებს ხორცსა, მერე სულსა“.

„ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა ვით ქვითკირსა“.

„სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი“.

და სხვა და სხვა.

ამ აზრების მატარებელმა საქართველოს „ოქროს ხანამ“ დაუტოვა ქართველ ხალხს მდიდარი მემკვიდრეობა: პოლიტიკურში — წოდებრივი პრივილეგიების შეზღუდვა; მოწყობა სახელმწიფო პატრონობისა ქვეყნის ღარიბთა ნაწილისათვის; ზნეობრივში — აღამიანის წამების და სიკვდილით დასჯის გაუქმება; აღმოფხვრა ქურდობა-აეაზაკობისა; სარწმუნოებრივში — სხვა რჯულისადმი ტოლერანტული მოპყრობა; კულტურულში — მეცნიერების, ისტორიის, ხელოვნების და ლიტერატურის აღორძინების საუკეთესო ძეგლები. ქრისტიანულ და საზოგადოებრივ-კულტურულმა იდეალებმა და ადათებმა მე-12-ე საუკუნისა შეადუღეს ქართველი ხალხი ერთ მთლიან ერად, რომელმაც შემდეგ საუკუნეებში, ბედის ჩარხის შემოტრიალებით, განიცადა საშინელი დარტყმები ჯერ მონღოლთა და მერე თურქ-სპარსთა გამანადგურებელი შემოსევების სახით, დათავებული მე-19-ე საუკუნის დამლევს რუსეთის მიერ მძვინვარე გამარუსებელი პოლიტიკის გაშეფებით კავკასიაში. და თუ ქართველმა ერმა გაუძლო მათ და არ ჩაქანდა სრული არარაობის უფსკრულში, ეს იყო შედეგი ქართველთა შო-

დგმაში გამდგარი ამ ძირმაგარ კულტურულ ზნე-ჩვეულება-ადათებისა.

„ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესია“-ო, სთელის ქართველი ხალხი თავის მთავარ საზოგადოებრივ-ზნეობრივ კანონად და მოითხოვს მის სასტიკ დაცვას:

„გვარის ამოწყვეტა სჯობია ადათის ამოწყვეტასა“; „სახე-ლის გატეხას თავის გატეხა სჯობია“-ო.

მრავალფეროვან და მდიდარ ქართულ ადათთა კოდექსის სულის ჩამდგმელად ხალხური თქმულება-ანდაზები ითვლება. რას მოითხოვს ქართველი ადამიანისაგან ხალხური ადათობა? თავში — ადამიანის ღირსეულ შეფასებას: „ადამიანი ადამიანისათვის წამალია“-ო (შეადარეთ ლათინურს — „ადამიანი ადამიანისათვის მგელია“); „სისხლი სისხლით არ მოიბანებაო“ (გაიხსენეთ სისხლის ალების წესები სხვა ხალხებში); „ათასად გვარი დაფასდა, ათიათასად ზრდილობა, თუ კაცი თვითონ არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა“.

კაცის მოქმედება: „კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჰქონდეს და გამოჰქონდეს, განა კაცი ეჩო არის, სულ თავისკენ მიითლი-დეს?“, „ვინც თავი დაიმდაბლა, იგი ამალღდა“; „ისეთი ხიდი გასდე, რომ შენმა შვილებმაც გაიარონო“; „ნუ დაჰკარგავ ძველსა გზასა, ნურცა ძველსა მეგობარსა“; „დავრდომილს წიხ-ლი კი არა, შველა უნდა“; „შურს ბაძვა სჯობია“. ქალის პა-ტივისცემა — „დედაკაცს ძაღლიც კი არ დაჰყეფსო“. ზნეობა— „ბოროტია იგი, ვინც თავის თავისათვის მხოლოდ არის კარ-გი“; „აქლემის ქურდი და ნემსის ქურდი ერთიაო“: „თავის ქება კიტრად ღირს“; „მტყუანს ტყუილის კარამდე უნდა მიჰყვე“.

გაჭირვების ატანა: „არ უნდა ჭირში გატეხა, თუ კაცი გო-ნიერია: წავა და ყველგან დარჩება, სოფელი ღონიერია“. მე-ზობლობა: „თუ მეზობელი კარგად გყავს, შენც კარგად ხარ“. სახელუფლება: „სახელი სჯობს ქონებასა და უფლება მონე-ბასა“

და სხვა მრავალი ამგვარი.

ქართველი ხალხის ოჯახურ-საზოგადოებრივი ცხოვრება სხენებულ ზნეობრივ კანონთა ფარგლებში მიმდინარეობდა. სისხლის აღების წესი, რომელიც უძველეს დროიდან კავკასიაში მობინადრე (და სხვაგანაც) ხალხებს სჩვევიათ, ქართველებში უხსოვარ ხანიდან იყო გამჭრალი. პირიქით, თვითნებური მკვლელობა საქართველოში მუდამ ისჯებოდა და ხალხისაგან დევნილი მკვლელიც ჰქრებოდა ექსორიაში.

ქალისადმი პატივისცემა ქართველ ხალხში ხომ კულტად იყო აყვანილი. ქრისტიანული ცივილიზაციის დამკვიდრებაში ქართველთა მოდგმაში უმთავრესი ღვაწლი სამ ქალს მიუძღოდა: წმინდა ნინოს, თამარ მეფეს და ქრისტეს რჯულისათვის წამებულს კახეთის დედოფალ ქეთევანს. ქართველი ოჯახის მაღალ ზნე-წესების თავდადებულ მცველად ქართველი ქალი, დედა, ითვლებოდა. ხალხური გამოთქმაც ქართულ ენას „დედა-ენას“ უწოდებს. მისივე თქმით, ქართული ოჯახის-სახლის სიმაგრე „დედაბოძს“, „დედაკაცს“, ემყარება. ქართველი მამაკაცი და დედაკაცი სრულ თანასწორ უფლებიან პიროვნებებს წარმოადგენდნენ. ქალის ცემა, მით უფრო მკვლელობა საქართველოში გაუგონარ ამბად იყო მიჩნეული. რუსების შემოსვლამდე საქართველოში დედის შემგინებელს შეგინებულისაგან სიკვდილი არ ასცდებოდა. ქართული სოფლის ცხოვრებას მეძავე ქალი ვერ გაეკარებოდა. ქართველი ქალის ზნეობის სისპეტაკე ცნობილი იყო ყველა მგზობელ ხალხებში. ქართველი ქალის გავლენა მამაკაცზე იმდენად ძლიერი იყო, რომ ხანჯალზე გამოწეულ მოსისხლე მოპირდაპირე მამაკაცთა ჩხუბს, მათ შორის ქალის მიერ ჩაგდებული მანდილი მოჩხუბრებს აჩერებდა.

ქართულ ცხოვრებაში აგრეთვე დიდად ფასობდა მეგობრობის აღათი. რუსთაველის კარნახი: „ხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ქირსა არ დამრიდად, გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად“ — ქართველი კაცის ზნეობის დონის შემფასებელ საზომად გადაიქცა. ერთმანეთთან დამოკიდებულებაში, სიტყვიერ თუ წერილობით, მეგობარი მეგო-

ბარს მიმართავდა, როგორც ძმა ძმას. ხალხური — „ძმა ძმისათვის, შავ დღისათვის“ როდი იყო მაჩვენებელი მხოლოდ ნათესაური განწყობილებისა, არამედ საერთო მეგობრობის აღათვის სიმტკიცისაც.

ქართული ეკლესიაც თავის მიმართველი წრეებით დარაჯად ედგა ხალხურ ამ ზნეობრივ აღათვა განმტკიცებას. მას მხარს უმაგრებდა ქართული კანონმდებლობაც.

მეცნიერ იოზეფ კარსტის თქმით, „ვახტანგ მეფეჟისის მიერ შეკრებილი და გამოცემული ქართული საკანონმდებლო კრებული განირჩევა სხვა ერთა კანონმდებლობისაგან თავისი ჰუმანიურობით, იურიდიული სიბრძნითა და ღრმა ფესვებითა, მომდინარე ძველთა ძველ კულტურულ ხალხთა კანონმდებლობიდან“-ო. (Prof. J. Karst. „Code Géorgien du roi Vaxhtang VI“, Strassburg, 1934).

ქართულ სოციალურ ფენათა ურთიერთობის საფუძვლები რუსეთის გაჩენამდე საქართველოში

სტრასბურგელი პროფესორის ი. კარსტის ქართული კანონმდებლობის ანალიზის ამ დასკვნებს საუცხოოდ ასაბუთებენ წარსული ქართული ცხოვრების ცოცხალი მაგალითები, განსაკუთრებით მის სოციალურ ფენათა ურთიერთობის აღათვისების.

კავკასიის გეოპოლიტიკურმა მდებარეობამ მდგომარეობამ ქართველი ხალხის ფენათა ურთიერთობას ძველი დროიდან თავისი საკუთარი დადი დაასვა: ქართველთა მოდგმის ტომთა ერთმანეთთან შვიდრო დაკავშირება. ეს მოვლენა ბუნებრივიც იყო. კავკასიური ქვეყანა, საქართველოდ წოდებული, შეუჩერებლივ განიცდიდა მოზავებულ მრავალრიცხოვან მტერთა თავდასხმებს. ამის გამო ქართველი ხალხი მუდამ და მთლად იარაღში იჯდა. მისი სოციალური ფენების საქვეყნო წყობაც ერთგვარ მთლიან სამხედრო ბანაკის გარიგებას წარმოადგენდა. ამ წყობის სათავეში იდგა მეფე, როგორც ქვეყნის მართ-

ველი და ჯარის მთავარ-სარდალი; მას მოსდევდა თავადნი და აზნაურნი ჯარის ნაწილთა და რაზმთა სხვა და სხვა ხარისხის უფროსობის სახითა; „ქვეყანის მოქმედი“ (მეტაფ სუკუნის ტერმინით) ხალხი; ანუ გლეხობა, ითვლებოდა ჯარის კაცობად. ამაზედ აშენდა ქართული ფეოდალიზმიც, რომელიც თავისებურობით განირჩეოდა მონათესავე ევროპის ფეოდალური ყოფა-ცხოვრებისაგან იშვიათი ჰუმანიურობით.

დაწესებული ადათით ქათველი თავად-აზნაურ-გლეხთა წოდებანი შეკრულნი იყვნენ მტკიცე საურთიერთო ვალდებულებანი. ქართველ ფეოდალს ევალებოდა თავისი წილ გლეხების-ყმების (ე. ი. უმცროსების, სუსტების) პატრონობა, ანუ „პატრონ-ყმობა“. ამ მოვალეობას იგი პირნათლად ასრულებდა: ეხმარებოდა გლეხს მოუსავლობაში, სიღარიბეში, ავადმყოფობისა და სხვა გაჭირვების დღეებში. იცავდა თავისი გლეხის ქონებას, ოჯახს, პიროვნებას სხვისი ძალმომრეობისაგან. თავისი საფასით გამოისყიდდა ხოლმე ომში ტყვედ ჩავარდნილ ყმას. არც თვითონ ძალმომრეობდა საყმო კაცზე, რომელსაც ასე ჩვეული იყო ევროპიელი ფეოდალი, ცნობილი საკუთარი გლეხების ხშირი რბევითა. ამიტომ იყო ევროპის ფეოდალური ისტორია ხშირი მოწმე მათ გლეხთა აჯანყება-რევოლუციის ამბებითა („უაქერიები“), რომელიც უცნობია საქართველოს შინა ცხოვრებისათვის. პირიქით, დანათესავება თავად-აზნაურ-გლეხთა წოდებათა შორის ცნობილი ქართული „ძიძიშვილობისა“ და „მირონობის“ ადათებით, ერთგვარად აქარწყლებდა ამ წოდებათა შორის არსებულ განსხვავებათა და აერთებდა მათ ერთ საკავშირო წყობაში მაგარი ეროვნული ადათებით შეკრულს. რომელიმე თავგასულ თავადს რომ მოენდომა დაწესებული ადათის დარღვევა და უმართებულოდ ძალმომრეობისათვის მიმართვა გლეხთა წინააღმდეგ, ის შეიარაღებულ ხალხს უნდა დასტაკებოდა*).

*) აკაკი წერეთელის მოგონებათა გადმოცემით მეცხრამეტე საუკუნის დამლევეს „საწერეთლოში“ ამის დამახასიათებელი

თავის მხრივ გლეხიც, თანახმად პირობისა, წესიერად ემსახურებოდა თავის უფროსს და პატრონს ყველა დარგში: მამულ-დედულის მოვლაში, სახლში, ოჯახში. მისივე მეთაურობით გადიოდა საომრად მტერთან და პატრონისათვის თავის განწირვაც ხშირად მას დიდ სახელად მიაჩნდა. ამაყ ქართველ გლეხს სძულდა ავაზაკობა, რომლის რაზმებით მოდებული იყო საქართველოს მეზობელი ქვეყნები, აგრეთვე — მათხოვრობა. „სახელის გატეხას თავის გატეხა სჯობია“—ო, გაიძახოდა იგი. არც შეურაცხებას იტანდა. ამაზედ მან შეიქმნა საკუთარი ანდაზაც: „კარგი ცხენი მათრახს არ დაირტყამს“—ო. ხალხის ცხოვრებაში ცემა-ტყეპა ერთმანეთში იშვიათი იყო. ყმის, გლეხის გაღაბვა თავადის მიერ დასაფგომ საქციელად ითვლებოდა. საერთოდ, ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში „ქვეყანის მოქმედი“ — გლეხი, ყმა, — მუდამ სამფარველო პატივში იმყოფებოდა. „ძმაო, რა სჯობდა ძმობასა, ერთმანეთისა ყმობასა“—ამ სიტყვებით შემოსძახის ძველი კახური სუფრული (Д. Аракчиев. Музыкально-этнографические очерки грузинской народной музыки, Москва, 1916 г., стр. 109).

ეს ზნეობრივი წონასწორობა ქართულ წოდებრივ ფენათა შორის გამომდინარეობდა ქართული ბუნებით შეთვისებული ადამიანის პიროვნების შეფასებიდან: „კაცი კაცის წამალიაო“.

ლი შემდეგი ამბავი მომხდარა: ერთმა წერეთელმა აიყვანა თავისი ნაყმევი გლეხის ოჯახიდან მისი ქალიშვილი მოსამსახურედ. გლეხს ცოლი მოუკვდა. დარჩა მარტოდ და სთხოვა თავის ბატონს და პატრონს, თანახმად ადათისა, დაებრუნებინა მისთვის ერთად-ერთი ქალიშვილი ოჯახის შესანახავად. წერეთელმა უარი სტკიცა. ახლა მთელმა სოფელმა სთხოვა; არც ამან გასჭრა. მაშინ სოფლის გლეხობა შეიარაღდა, რათა ძალით დაემორჩილებინა წერეთელი დაწესებული ადათის შესრულებისათვის. თავის მხრივ წერეთელმა მოუწოდა თავის საგვარეულოს მოშველებისათვის. წერეთლებმა შეუთვალეს: თუ-

„დავრდომილს წიხლი კი არა, შველა უნდაო“; „თუ კაცი თვი -
თონ არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა“.

ამ დამყარებულ ქართულ საზოგადოებრივ თანხმობა-კავ-
შირს ამაგრებდა მუდმივი გარეშე საფრთხეც, დამუქრებული
მცირერიცხოვანი ქართული მოდემის სრული ამოგდებით. ამი-
ტომ იყო რომ ამ ორგანიულად ჩაკირულ ქართულ ერთობას
ვერ მოერია საბოლოოდ აზიური მსოფლიო — ვერც ფიზი-
კურად, ვერც პოლიტიკურად, ვერც ზნეობრივად, თუმცა აზი-
ელმა მტარვალეებმა ბევრჯელ ჰგლიჯეს და ფლითეს მისი სხე-
ული.

რუსეთის იმპერიის მიერ განადგურება საქართველოს სამეფოსი, მოსკოვა თავისუფალი ეკლესიისა, დევნა ქართული განათლებისა

მეთვრამეტე საუკუნის დამლევს ერთმორწმუნე რუსეთის
მიერ მფარველობის დაპირებამ იმედი აღუძრა სისხლდაცლილ
ქართველ ხალხს, რომ ქრისტიანული რუსეთი, რომელიც მას
ევროპიელ ქვეყნად ევლინებოდა, მის სახელმწიფოს გაამაგ-
რებდა ეროვნულად, კულტურულად, ქონებრივად. მაგრამ მო-
ხდა წარმოუდგენელი რამ.

მფარველის სახით საქართველოში შემოსულმა, ქრისტიან-
ულ და ევროპიულ სამოსელში გამოწყობილმა რუსეთმა, რა
წამს მოიმაგრა თავისი მხედრული ძალით ფეხი საქართველო-
ში, სწრაფად მოიშორა მიმზიდველი გარეგნული სამოსი და
დამკლავებული, რუსული ნაჯახით ხელში, შეუდგა ქართველი
ხალხის მასაზრდოებელი ძირების ჩეხვას ყველა სფეროში: პო-
ლიტიკურში, სარწმუნოებრივში, სოციალურში, კულტურულ-
ში.

მცა ამ საქმეში მართალი არა ხარ, მაგრამ, რომ შეირაღებულ-
მა ხალხმა წერეთლებს სილაჩრე არ დაგვწამოს, ჩვენც იარა-
ლით უპასუხებთო. მაგრამ ამ დავაში ჩაერია მღვდელი და ორი-
ვე მხარეს იარალი დააყრევინა. ქალიშვილი კი დაუბრუნეს მამას.

თავიდან თავს დაესხა საქართველოს უძველეს მეფეთა საგვარეულოს, ვერაგულად წაართვა მას 11 საუკუნოვანი სამეფო ტახტი და მისი წევრები დედა-ბუდიანად რუსეთში გადაასახლა, რაც არც ერთ აზიელ მპყრობელს არამც თუ უქნია, არც უფიქრია.

ასევე მხეცურად მოექცა ქართულ ეკლესიასაც, ამ მოწინავე მედროშეს და განთქმულ დამცველს ქრისტიანული ცივილიზაციისა მძლავრ და მრისხანე მუსულმანთა აზიის სანაპიროზე.

მეხუთე საუკუნიდან დამოუკიდებელი ქართული ეკლესია, რომელიც მუსულმანთა უმწვავესი ბატონობის დროსაც არ იყო მოსპობილი, რუსეთმა იოლად მოსპო (1811 წ.). საქართველოს კათოლიკოსი რუსეთში გადაასახლა. საქართველოს ეკლესიის მმართველად რუსი ეგზარხოსი დანიშნა და დაუქვემდებარა რუსეთის ბიუროკრატიულ დაწესებულებას „უწმინდეს სინოდს“. როცა მას ქართველი ეპისკოპოსები და მღვდლები არ დაემორჩილნენ, რუსეთის მთავრობამ მათი მეთაურები, — ორი მიტროპოლიტი, — დაატუსაღა: ერთი მათგანი მოკლა და მეორეს რუსეთში უკრა თავი. ამ გაუგონარმა ველურობამ ხალხის აჯანყება გამოიწვია, რომელიც დიდი სიმკაცრით იქმნა ჩაქრობილი. ქართულ ეკლესია-მონასტრებს საცხოვრებელი დიდძალი მამული და ქონება ჩამოართვა და თავის რუს ხაზინას მიაკუთვნა. გამოაცალა რა ეკლესიას ქონებრივი საფუძველი, ახლა მის ქრისტიანული სულის განვითარებას ყველა გზები შეუკრა. ამის ერთ-ერთ საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენს ქართული ბიბლიის ამბავი. საქართველოში ეკლესია და საზოგადოებაც სარგებლობდა ძველი და ახალი აღთქმის ხელნაწერებით. სხვა საეკლესიო წიგნები აგრეთვე ხელნაწერებით იყო დაცული. ამ გვარად ქართული ბიბლია დაბეჭდილი და გავრცელებული ხალხში არ არსებობდა. მიუხედავად იმისა, რომ რუს მთავრობას მრავალი მილიონად ღირებული საქართველოს ეკლესიის სიმდიდრენი ჰქონდა წაღებული, რუსეთის სინოდს თვით აზრადაც არ მოსვლია ქართული ბიბლიის

K 59155

საქართველოს
პარლამენტის
ქრონოლოგი
ბიბლიოთეკა

დაბეჭდვა და გამოცემა. მხოლოდ წარსულ საუკუნის ნახევარში, ქართული სამღვდლოების მრავალჯერ განმეორებული მოთხოვნით, თბილისის „სინოდალურმა კანტორამ“ გაიღო მცირე თანხა ქართული ბიბლიის დასაბეჭდად. მაგრამ გამოცემული ბიბლია ეკლესიებში სახმარად სრულიად არ გამოდგა და ქართული ეკლესიები ისევ ძველ ხელთნაწერებით კმაყოფილდებოდნენ. ქართული ბიბლიის მეცნიერულად გამოცემა „ქართლის ცხოვრებასთან“ ერთად, 1920 წელს, იკისრა თბილისის უნივერსიტეტმა ივანე ჯავახიშვილის თაოსნობით. მხოლოდ ამ საქმის განხორციელება მას არ დააცალა ბოლშევიკური მოსკოვის მიერ თავისუფალი საქართველოს დაპყრობამ 1921 წლის თებერვალში.

მთელი საუკუნის განმავლობაში რუსული სინოდი თავის რუსი ეგზარხოსების სახით ქართულ ეკლესიასთან გამუდმებით ომს აწარმოებდა. დაეპატრონა მის უძვირფასეს ძეგლს—წმინდა ნინოს ბოღბეს სავანეს და გადააქცია იგი რუსულ ბუდეთ ქართველი ბავშვების ეროვნული გადაგვარებისათვის. საქართველოს საეკლესიო სკოლებში შემოიღო რუსული ენა, რუსული ლოცვები, რუსული წესები. რუს რექტორთა მეთაურობით საქართველოს სასულიერო სემინარიები, რომელთა დანიშნულება იყო ქართველი სამღვდლოების მომზადება, ემსახურებოდა ქართული ეკლესიის მომავალ მწყემსთა სრულ განეროვნებას. ქალაქ-ადგილებში ეკლესიებიდან სდევნიდა ქართულ წირვა-ლოცვას და ზოგან შემოაღებინა რუსული წირვა³). იდევნებოდა შეურიგებელი ნაწილი ქართველი სამღვდლოებისა.

3). აი რას ეუბნებოდა ამის თაობაზე რუსეთის სინოდის ობერპროკურორის თანაშემწეს, თავად ნ. დ. ჟევახოვს, არქივისკოპოსი პ. პიტირიმი, დანიშნული 26 ივნისს 1914 წელს ეგზარხოსად საქართველოში: „ჩემს შეგნებაში ვერ ეტევა მოთხოვნილება სინოდისა, რომ ვაიძულო ხალხს ილოცოს გაუგებარ ენაზე. უდიდეს ნაწილს ჩემი სამრევლოსი ძლივს ესმის

ქართული ეკლესიის ამბიონიდან შესწყდა ოდესღაც განთქმულ ქართველ მჭერმეტყველ მწყემსთა აღზნებული ქართული ქრისტიანული სიტყვა-ქადაგება. ამას მოჰყვა სამღვდელთა გავლენის დაცემა ხალხში. დაცარიელდნენ მლოცველებისაგან ქართული ეკლესიები. უსადსრო და უმრევლო ძველი ეკლესიები ინგრეოდა. ახალი აღარ შენდებოდა.

რუსეთის საიმპერიო მთავრობაც ასევე გულმოდგინედ იღვწოდა ქართველი ხალხის ეროვნული კულტურის, მისი დედა-

რუსული ენა! მით უმეტეს, როგორ უნდა გაიგოს ეკლესიურ-სლავიანური ენა?! შეუძლებელია, რომ სარწმუნოება პოლიტიკის იარაღად, ან უკუღმა, იყოს გადაქცეული. ამიტომ მრევლის მოთხოვნისაგან ვწირავდი ხან ქართულ, ხან ოსურ ენაზე და ხალხი დიდად მიმადლოდა. უნდა გენახათ, თუ რა ღრმა ქრისტიანული რწმენით და სასოებით ლოცულობდა ხალხი თავმოყრილი ეკლესიაში! ჩვენს რუსულ სოფლებში და ქალაქებში ამისთანა სურათებს ვერ ნახავთ. მაგრამ ამ ჩემს შეხედულებას ყველანი არ იზიარებენ, და მე ჩამოვედი პეტერბურგში ამ საქმეზე, რომ გავფანტო „ექვეები“. მხოლოდ არ ვიცი, რით დამთავრდება ჩემი მისია“.

3. პიტირიმი — შენიშნავს ნ. დ. ჟევახოვი — გარკვეულად ეწინააღმდეგებოდა წინამორბედი ეგზარხოსების პოლიტიკას, რომელნიც იღვწოდნენ ქართული ეკლესიის რუსიფიკაციისათვის და სდევნიდნენ ადგილობრივ სამღვდელთა მშობლიურ ენაზე წირვა - ლოცვისათვის. პიტირიმი გამოსთქვამდა ღრმა მწუხარებას, რომ რუს ეგზარხოსთა ეს პოლიტიკა ანელებდა ქრისტიანული სარწმუნოების სულისკვეთებას ხალხში და შიშს გამოსთქვამდა, რომ მან შესაძლოა მწარე ნაყოფი გამოიღოსო. — შემდეგში მომხდარ ამბებმა დაამტკიცეს, თუ რამდენად მართალი იყო მღვდელთ-მთავარი პიტირიმი, — დასძენს თავის მოგონებებში რუსეთის უწმინდესი სინოდის ობერ-პროკურორის თანაშემწე თ-დი ნ. დ. ჟევახოვი (Воспоминания товарища обер - прокурора св. синода кн. Н. Д. Жевахова, март 1917 - сентябрь 1918, ч. I, стр. 126).

ბოდის — დედა-ენის — ამოგდებისათვის.

ამის შესახებ ისტორიკოსი ივ. ჯავახიშვილი მოგვითხრობს („საქართველოს ისტორია“, მოკლე მიმოხილვა, საზღვარგარეთული გამოცემა. პარიზი, 1921 წ. გვ. 63-65), რომ „ყოველ სახელმწიფო დწესებულებაში დაყენებულ იქმნენ რუსები და თუ ქართველს მიეცემოდა რაიმე თანამდებობა, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დაამტკიცებდა რუსობისადმი უსაზღვრო ერთგულებასა და განდგომის თავის ერისაგან. ყველგან შემოღებული იყო რუსული ენა — სასამართლოში, ადმინისტრაციაში და ეკლესიებშიც კი ქალაქ ადგილებში. ქართველი კაცი ვერც ვისმე მიმართავდა თავის ენაზე. ვერც რაიმე განცხადებას შეიტანდა. სწავლება პირველ დაწყებითსა და სხვა სკოლებში რუსულად სწარმოებდა. მოწაფეებისათვის აღკრძალული იყო ქართული ლაპარაკი, ქართული წიგნის კითხვა, ქართულ თეატრში წასვლა. მოწაფეები იღვევებოდნენ, თუ ოდნავად გამოიჩინდნენ თავის ეროვნების და თავის სამშობლოს სიყვარულს. ყოველგვარ გონებრივ-კულტურული მუშაობისათვის შემოღებული იყო ორმაგი და სამმაგი პოლიტიკური კონტროლი და ცენზურა. არსებობდა უსასტიკესი ცენზურა წიგნებისა და გაზეთისათვის, ცენზურა თეატრისათვის, ცენზურა ბიბლიოთეკისათვის, ცენზურა საჯარო მოხსენებისათვის, და ლექციებისათვის, ცენზურა უკვე დაბეჭდილი და დაცენზურებული ლექსის წაკითხვისათვის და სხვა. ყველაფერი, რასაც კი რაიმე ქართული, ეროვნული, პატრიოტული იერი გააჩნდა, იყო აკრძალული და დევნილი. საქმე იქამდე მიდიოდა ხშირად, რომ ქართულ გაზეთს არ შეეძლო ეხმარა თავის ფურცლებზე სიტყვა „საქართველო“.

ნამეტანი მკაცრი გარუსება ქართველებისა აღექსანდრე მესამის მეფობის ხანაში (1881 — 1894) ხდებოდა. თავად-აზნა-

ურთა რჩეული ბავშვები ასობით იგზავნებოდა რუსულ კადეტთა კორპუსებში „უფასო სწავლის“ მიღებისათვის. იქიდან სამხედრო იუნკერთა სასწავლებლებში იგზავნებოდნენ საიდანაც რუს ოფიცრებად გამოსულნი, მეტნაწილად სრულიად ივიწყებდნენ ქართულ ენას და გარუსების გზას ადგებოდნენ. (საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, 1918 წელს, განსაკუთრებული აღწერილობით, რუსეთის ჯარში ნამყოფ ამ ოფიცერთა რიცხვი 12 ათასამდე აღწევდა).

რუსული წეს-წყობილების გადმონერგვა საქართველოში და ბრძოლა ქართულ ეროვნულ მთლიანობასთან

მთავარი და ძლიერი იერიში შემოსული რუსებისა პირველივე ხანიდან მიტანილი იყო ქართველი ხალხის სოციალურ ფენათა შორის არსებულ ეროვნულ ერთობა - მთლიანობაზე. 1802, 1804, 1810, 1812, 1820, 1841 წლებში საქართველოს სხვა და სხვა მხარეში მომხდარმა მძვინვარე აჯანყებებმა რუსების გაბატონების წინააღმდეგ, საცა რუს ჯარებს გააფთრებულად ებრძოდნენ მხარ და მხარ საქართველოს თავად-აზნაურ-გლეხობა, აშკარად დაანახვა რუს მპყრობელებს, რომ მათ აქვთ საქმე მეტად ძლიერ და მათი გაბატონებისათვის სახიფათო მოწინააღმდეგე ძალასთან — ქართველი ხალხის ეროვნულ ერთობასთან. ამიტომ რუს მმართველთა ყველა ცდები წარმართა იქითკენ, რომ ქართველ წოდება-ფენათა შორის დამყარებულ მთლიან წყობაში მისი გასახეთქი მაგარი რუსული სოლი ჩაერქო.

ამისათვის რუსი მთავრობა საჩქაროდ შეუდგა საქართველოში თავისი რუსული წესების გადმონერგვას და მათი შემწეობით შეეცადა თავში ქართველი გლეხობა უფლებრივად გაეთანასწორებინა რუს მუჟიკთან, თავისი რუს ბატონის უფლებო მონასთან.

ცნობილია, რომ რუსი გლეხის ყოფა-ცხოვრებას ძველი დროიდან მუდამ სდევდა ჩაგვრა, დამცირება. ჩვეულებრივად მას სახელადაც ერქვა „სმერდი“ (მყრალი), „ხოლოპი“ (მონა) და მეცხრამეტე საუკუნეში ის გადინათლა „მუჟიკად“. რევოლუციამდე რუსულ საზოგადოებაში ეს სახელიც გინების სიტყვად იყო შემოდებული („აი, შე მუჟიკო, შენა!“). გლეხთა განთავისუფლებამდე (1861 წ.) ეს რუსი მუჟიკი სრულ საკუთრებად ითვლებოდა თავისი ბატონისა — თავადისა თუ აზნაურისა. ამიტომ ბატონის მიერ ის თავისუფლად იყიდებოდა ოჯახობით თუ ცალ-ცალკე სხვა ბატონებზე, ან იცვლებოდა ჯიშთან ძალზე ან პირუტყვზე. ხშირად ბატონის ქალაქის თამაშის წაგება-მოგების საგნად ხდებოდა და სხვა.

მძიმე დანაშაულისათვის ბატონის ბრძანებით თავგაპარსული ციხბირში იგზავნებოდა. უბრალოსათვის „იროზგებოდა“ (იწკეპლებოდა). ზოგჯერ იმდენ „როზგს“ დაარტყამდნენ, რომ იქვე სულსა ლევდა. მძიმე დანაშაულად ითვლებოდა ისიც, თუ მუჟიკს მის ქონში ცულს მოუწახამდნენ. რადგან სამუშაოს რომ გაათავებდა, იარალი ბატონის მოურავისათვის უნდა ჩაებარებინა. რუს მუჟიკს უფლება არ ჰქონდა მჭრელი იარაღის ტარებისა, არც შინ შენახვისა.

მეჩვიდმეტე საუკუნის რუსული ცხოვრების მეთვალყურეთა აღწერით, „გლეხი-ხალხის დევნა, აწიოკება და ტანჯვა მებატონეთა, ვოევოდთა და მოხელეთა მიერ აუწერელი იყო. თითქმის ყველ ქალქ-სოფელში არსებობდა „წამების სახლი“ („პიტოჩნაია იზბა“), საიდანაც ყოველ დღე ისმოდა წამებულთა კენესა და ყვირილი“—ო. (შ. ნაჟივინ). მერე ვინ იყვნენ რუსი გლეხების მებატონენი მეფე-თავად-აზნაურობის წოდებისა? ძლიერი ნაწილი მათი ეკუთვნოდა უცხო ტომთა ჩამომავლობას: ნორვეგიელებს²⁾ („რიურიკოვიჩები“), შვედებს, გერმანელებს, ლიტველებს, პოლონელებს, მონღოლ-თათართა ხანების შთამომავლობას. „ერთი მეოთხედი რუსეთის თავად-აზნაურობისა თათართა მოდგმისა იყო“—ო, ამბობს რუსი მწერალი ევგენი შუგაევი. ყველა ესენი რუს გლეხს უცქეროდნენ, როგორც

უბრალო საქონელს, თავისი პირადი ცხოვრების გამდიდრება-გაძლიერების საგანს. რუს ჩამომავლობის თავად-აზნაურობაც, გარდა იშვიათი გამონაკლისისა, ასეთივე დამოკიდებულებაში იყო თავის გლეხებთან და ევლინებოდა მათ მკაცრ, ულმობელ მყვლეფავ მებატონედ. ამის გამო რუსი თავად-აზნაურობა ინტელექტუალურად დაბალ დონეზე იდგა, რითაც აიხსნება ის მოვლენა, რომ მის რიგებში ძალიან ნაკლებად ითვლებოდა ხალხის და ქვეყნის გულშემატკივარი მწერლები, მოღვაწეები და მთელ თავის სიცოცხლეს იგი გლეხებთან ბრძოლაში ატარებდა.

ცნობილი რუსი ისტორიკოსი ამბობს, რომ „თავად-აზნაურთა და გლეხთა ამ ბრძოლამ დიდხინით შეაჩერა მართებულის ზრდა რუსი ხალხის ძალებისა და ამის გამო შემამულე თავად-აზნაურობამ, როგორც ხელმძღვანელმა წოდებამ, მისცა უმგვანო, დასახიჩრებული მიმართულება მთელ კულტურას“-ო (ვ. კლიუჩევსკი). ამ გვარად რუს თავად-აზნაურობის წოდების და გლეხთა შორის ხიდი მუდამ ჩატეხილი იყო. ამიტომ რუს ხალხის წარსული ხშირი იყო გლეხთა აჯანყებებითა. მარტო რაზინის (1670-71 წ.) და პუგაჩოვის (1773-75 წ.) ცნობილ გლეხთა აჯანყებებმა ორჯელ კინალამ არ წაღეკეს იმ საუკუნეების რუსეთის სახელმწიფო.

საქართველოში შემოჭრილი აი ეს რუსობა მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევრიდანვე ახვევდა ქართველ ხალხს წმინდა რუსული „ბატონ-მონური“ სოციალური წყობის სულსკვეთებას, თავისი ბუნებით და ხასიათით სრულ წინააღმდეგს პატრიარქალური და ჰუმანური ქართული „პატრონ-ყმობის“ წყობილებისა. ასევე ითრევდა და ამწყვევდა თავის უფლებრივ სოციალურ წეს-წყობილების ჩარჩოში ქართველი თავად-აზნაურობის წრეებსაც, რომელთაც არაფერი საერთო არ ჰქონდათ რუს მებატონეთა წოდებასთან.

რუსეთის იმპერატორები, კაცი თუ ქალი, თავისი თავად-აზნაურთა საგრძნობი ნაწილით ეკუთვნოდა უცხო ტომთა ჩა-

მომავლობას, რის გამოც დაშორებული იყო რუსი ხალხის ფართე წრეებს და წარმოადგენდა განმარტოებულ ცალკე ფენას. მაშინ, როდესაც საქართველოს მეფეთა საგვარეულო და მოწინავე ქართული წოდება, თითქმის მთლად, ქართულ მოდგმიდან გამომდინარეობდა. „ქვეყნის მომქმედ“ — გლეხთა წოდებიდან გამოსული, იგი ქართველი ხალხის ეროვნული სხეულის განუკვეთელ ნაწილს წარმოადგენდა და გადაკვანძული იყო მასთან სიცოცხლეში და სიკვდილში. საკუთარი ქართული კანონმდებლობა და განსაკუთრებით ადათ-წესები ამაგრებდნენ ამ ქართულ მთლიანობას. გადმონერგული საქართველოში რუსული სოციალური ცხოვრების კანონ-ზნე-ჩვეულებანი კი ქართულ წრეებს ერთმანეთს უბირისპირებდნენ და მათ სულიერ-ხორციელ ერთობის ძირს უთხრიდნენ.

„კავკასიის არხეოლოგიური აქტების“ მრავალი საბუთები მთლიან სურათს გვიშლიან იმისას, თუ რა მხეცურად ექცეოდა იმ დროში ახლად დამკვიდრებული საქართველოში რუსი მმართველობა და ჯარისკაცობა ქართველობას. განსაკუთრებით გლეხობას: სარჩო-საბადებელის წართმევა, დაუსრულებელი ბეგარა, სოფლების აწიოკება, ეგზეკუციები, როზგები, ცემა-ტყება, კაცისა და დედაკაცის უღელში შებმა, ქალების გაუპატიურება, ურჩთა ასობით ციმბირში გადარეკა — ეს იყო მუდმივი მოვლენა მაშინდელი ქართული სოფლის ცხოვრებაში.

რუს ბატონობასთან შეურიგებელ ქართველ თავადაზნაურობასაც რუსეთში და ციმბირში ასახლებდნენ. მათ მამულებს კი რუსული ხაზინა იბარებდა. დანარჩენ თავად-აზნაურებს რუს იმპერატორთა ერთგულებაზე და რუსულ კანონმდებლობისადმი მორჩილებაზე იძულებით ფიცს აღებინებდნენ. ქართველ თავად - აზნაურობას მოსთხოვდნენ თავისი ქართველი გლეხების მიმართ არა მფარველობა-პატრონობის გაწევას, არამედ რუსულ მსგავს ბატონობისა და გლეხის დამორჩილებას რუს მართველობით შემოღებულ კანონ-წესებისადმი.

დროთა მსვლელობაში ამ რუსული გეზის გავლენამ საქარ-

თველოში საგრძნობი ბზარი დაამჩნია ძველ ქართულ საზოგადოებრივი მთლიანობის სხეულზე და მომავალში ქართული შინა ცხოვრების სახიფათო-დამამრღვეველ მოვლენად გადაიქცა⁴⁾.

მრავალ საუკუნეთა მანძილზე შეჩვეული ქვეყნისა და ერისათვის თავდადებულ სამსახურს, ეხლა საკუთარ ქართულ სა-

4). დიმიტრი ყიფიანის შესანიშნავი მემუარები გადმოგვცემენ მდიდარ მასალას იმ დროის რუსეთში დამკვიდრებულ და საქართველოში არსებულ თავად-აზნაურ-გლეხობის ურთიერთობის შორის განსხვავებათა შესახებ. და იგი სხვათა შორის სწერს:

„რუსეთში არას დროს არ ყოფილა ფეოდალური წესწყობილება და იქიდან მოსულმა მოხელეებმა, რასაკვირველია, ვერ გაიგეს და შეიგნეს ის პირობები და წესები ქართველი ხალხისა, ფეოდალურ ცხოვრებას რომ ეკუთვნოდა და შემოდებული იყო საქართველოში უძველესი დროიდან. ქართულ წოდებათა შორის დამოკიდებულება იყო პატრიარქალური და ოჯახური. რუსებს ფეოდალური წეს-წყობილებისა, საიდანაც გამომდინარეობდა ქართულ წოდებათა დამოკიდებულება, ხომ წარმოდგენაც არ ჰქონდათ... რუსულმა პრაქტიკამ გამოიწვია ისეთი ამბები, რომელთაც წინაპრები არ მოსწრებოდა... ბატონისა და ყმის შორის უწინდელი სიამტკიბილობა სიმძულვარედ გადააქციეს, ისე რომ ბატონის მოკვლაც ხშირი გახდა, ხანდახან, მთელი ოჯახისაც. ამას, რასაკვირველია, მოსდევდა საჩივარი კაცის მკვლელობაზე, მკვლელის დასჯა სხეულით, ჯგუფად გაგზავნა ციმბირში საკატორლო სამუშაოზე; ერთი სიტყვით, ოჯახური მდგომარეობა გლეხისაც და მისი ბატონისაც ასის წლობითა რომ მტკიცედ ჰქონდათ დაცული გარეშე მტრისაგან, ახლა მთლად მოისპო, დაერღვათ და დაექცათ ამ ახალი მფარველი ტიტულიარნი სოვეტნიკების წყალობით“ (დ. ყიფიანის მემუარები. სვიმონ ხუნდაძის რედაქციით, გამოცემული თბილისში 1930 წელს).

ხელმწიფოს წართმეული, შექმნილ ახალ ისტორიულ პოლიტიკურ პირობებში ერთი ნაწილი თავად-აზნაურობისა შედის რუს მართველობის სამსახურში, ზოგი მოხელეთა, ზოგი მხედართა და სხვა სახით. მეცხრამეტე საუკუნის ნახევრამდე რიცხვი ამ ქართველებისა საგრძნობი ხდება და წლიდან წლამდე იზრდება. მათ უკვე ემჩინებათ ჩაბერილი რუსული სული და დაშორება ქართველი ხალხის ცხოვრებისაგან, მის ადათ-ზნეჩვეულებისაგან. რუსი მთავრობაც ამ წრის ქართველებს დიდად ხელს უწყობდა სამსახურში წარჩინებითა, დაჯილდოებითა, ფულითა. მხოლოდ დიდი უმრავლესობა თავად-აზნაურობისა მაინც დარჩა მჭიდროდ დაკავშირებული სოფლის ხალხთან, იცავდა ძველ ქართულ ურთიერთობის ადათ-წესებს დამასთან ერთად ვანიცდიდა უკულმართ ისტორიული ბედის მწარე ხვედრს, გამოწვეულს რუსეთის ბატონობით საქართველოში.

1832 წელს ეს თავად-აზნაურობა აწყობს შეთქმულობას ქართველი ხალხის გასანთავისუფლებლად რუსეთის ბატონობისაგან, მაგრამ შეთქმულება ვაცემულ იქმნა და დამარცხდა. წარსულ საუკუნეში ამ წრიდან გამოვიდა მთელი რიგი გამოჩენილ ქართველ მამულიშვილ მწერლებისა და მოღვაწეებისა, როგორც იყვნენ ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, რაფიელ, დავით და გიორგი ერისთავები, გრიგოლ, ვახტანგ და ალექსანდრე ორბელიანები, დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ივანე მაჩაბელი, ივანე ჯავახიშვილი, ეკატერინე გაბაშვილი, მამია გურიელი, დუტუ მერგელი, ი. მეუნარგია⁴⁾ და სხვანი. ესენი იყვნენ რომ სიტყვითა, წერითა და საქმით იცავდნენ და ინახავდნენ საქართველოს და ქართველი ხალხის კულტურულ და პოლიტიკური წარსულის მდიდარ მემკვიდრეობას, ამხნევებდნენ ქართველობას მის გასაჭირში, მოუწოდებდნენ მათ ძველ ერთობისაკენ, გაბედულად იცავდნენ მის სახელს შეურაცხება-უსამართლობისაგან და თავსაც სწირავდნენ.

როდესაც რუს ეგზარხოსმა პავლემ დასწყევლა ქართველი ერი, ქართველი თავად-აზნაურობის წინამძღოლმა დიმიტრი

ყოფიანმა საჯაროდ მოსთხოვა ქართველი ერის დამწყვეტელს რუს ეგზარხოსს დაეტოვებინა საქართველო. ამის საპასუხოდ რუს მთავრობამ ჩამოართვა დ. ყიფიანს წინამძღოლობის უფლება და დამსახურებული ქართველი მოხუცი მოღვაწე გადაასახლა ქალაქ სტავროპოლში, სადაც ერთ დღეს რუსეთის „უწმინდესი სინოდის“ მსახურმა ბერმა დ. ყიფიანს გაუჩენა სასიკვდილოდ თავი სასწორის ქვითა 1887 წელს.

სწორედ ოცი წლის შემდეგ ასეთივე ბედი წილად ჰხვდა ქართველი ხალხის სულიერ და ეროვნულ ერთობის დამცველს, დიდ მეთაურს, მგოსანს, მოღვაწეს და ქართველ გლეხთა თავგამოდებულ დამცველს, 70 წლის ილია ჭავჭავაძეს. რუსეთის რევოლუციის რიერაეზე, 1907 წელს მიმავალი თავის სოფელ საგურამოდან დედა-ქალაქ თბილისისაკენ, გზად მცხეთის ახლოს, სოფ. წიწამურთან, ქართველი ერის ამ დიდი მოამაგის თავიც განგმირულ იქმნა ტყვიით რუს ქებაში ამოხარშულ, გადაგვარებულ ქართველ ფანატიკოსთა წრის წაქეზებით ავაზაკთა ხელით.

რუსული სოლი ღრმად იჭრებოდა ქართველი ერის მთლიან სხეულში...

რუსეთის მფვის ნაცვლის ი. ვორონცოვ-დაშკოვის მზაკვრული პოლიტიკა საქართველოში

ილია ჭავჭავაძის მკვლელობამ და სხვა დრამატიულმა ამბებმა, დატრიალებულმა საქართველოში, მეოცე საუკუნის დასაწყისში რუსული რევოლუციის პირველ წლებში, აშკარად გამოამწეურა საიმპერიო რუსული პოლიტიკის მზაკვრული მიმართულება. მისი გამომსახველი და გამტარებელი იყო მეფის ნაცვალის კავკასიაში გრაფი ილარიონ ვორონცოვ-დაშკოვი. არსებულ ქართულ პოლიტიკურ მიმდინარეობათა შინა დავაში ვორონცოვი მხარში ამოუდგა ახლად ორგანიზაციულად დამკვიდრებულ ქართველ მარქსელების პარტიას. ფლიდ რუს მმართველს კავკასიისა კარგად ესმოდა, რომ ისეთ ტიპი-

ურ მიწადმოქმედთა ქვეყანაში, როგორც იყო საქართველო, სადაც არ არსებობდნენ არც ქართველი კაპიტალისტები, არც ქართველი პროლეტარიატი, „კლასთა ბრძოლის“ ქადაგება ქართული ცხოვრების სინამდვილეში აშკარად ერთმანეთს დაატაკებდა მხოლოდ მემამულე თავად-აზნაურობას და რუსების წყალობით უმამულოდ და უპატრონოდ დარჩენილ ლარებ ქართველ გლეხობას⁵⁾.

რუსული პოლიტიკის ამ ანგარიშით ატეხილი სამოქალაქო ომი საქართველოში მაგრად ჩაჰკრავდა იმ რუსულ გამყოფ სოლს, რომელიც უკვე კაიხანია ჩარჭობილა ქართველი ერის სხეულში და რევოლუციის პროცესში საბოლოოდ გახეთქავდა მის მთლიანობას. ამით ქართველი ხალხის წიადში მეოცე საუკუნის თავში კვლავ აღმოხეტქილს რუსეთის იმპერიისათვის სახიფათო პოლიტიკურ ლტოლვას ქართველებისა ეროვნული თავისუფლებისაკენ, რომლის სულისჩამდგმელად და მებაირალტრედ ითვლებოდა ეროვნული ტრადიციების მატარებელი ქართველი თავად-აზნაურობის ინტელიგენცია, — ერთობის ძირი გამოეცლებოდა. ამიტომ ვორონცოვის პოლიტიკამ მოხერხებულად გამოიყენა ქართველი მამულიშვილური წრეების მოწინააღმდეგე ძალები: პოლიტიკური პირველობის მძიებელი და „კლასთა ბრძოლის“ მედროშე ქართველი მარქსელების პარტია; მრავლად მოკალათებული საქართველოში სომხის

5) საქართველოს მეფეთა საგვარეულოს, ეკლესია-მონასტრების მოწინააღმდეგე თავად-აზნაურობისაგან ჩამორთმეულ დიდძალ მამულებში რუსეთის მთავრობამ დაიწყო გამუდმებით დასახლება განსაკუთრებით რუსებისა. 1917 წლის სტატისტიკური ცნობებით, საქართველოში სახმარი ტერიტორიის სივრცე უდრიდა 6.058.000 ჰექტარს. აქედან 2.206.000 ჰექტარი რუსეთის მთავრობას და ნიკოლოზ მეფის ოჯახს ეკუთვნოდა, ე. ი. მთელი საქართველოს სახმარი მიწის 36,5 %-ს, ანუ ერთი მესამედი! (ვ. ნოზაძე, „ქართველი ერი“, № 10-11, ივლისი, 1944 წ., ბერლინი).

დალალობა და შუაგულ ქართლში ქართველების მამულ-დე-
დულზე დამიზნებული, ხიზნებად ჩასახლებული ოსობა.

იმ დროს მათ ყველას წინ მიუძღოდა რუსეთის რევოლუ-
ციის წითელი დროშა, თანხლებით აჯანყებულ რუს მუჟიკთა,
ცნობილ რაზინ-პუგაჩოვის, ძველ ღრიალა შეძახილითა: „დაჰკა
პომესჩიკებს!“-ო.

ვორონცოვის უჩუმარი მფარველობის ქვეშ გაღვივებულმა
ამგვარ „კლასთა ბრძოლის“ მოძრაობამ საქართველოში გაშა-
ლა ფრთები. მას მოჰყვა ზოგიერთ ადგილებში, განსაკუთრე-
ბით საქართველოს შუაგულში, — ქართლში, ხალხის არეულო-
ბა და ადამიანთა მსხვერპლი. სწორედ მას შეეწირა საქართვე-
ლოს დიდი მამულიშვილი ილია ჭავჭავაძეც. მაგრამ ქართველ-
მა გლეხობამ ამ ტერორისტულ რუსულ ნაკადს თავშივე ბო-
ლო მოუღო. გარდა ქართლის ერთი ნაწილისა, საქართველოს
სხვა კუთხეებიდან თითქმის არავინ გაჰყვა რუსეთში აჯანყე-
ბულ მუჟიკთა კვალს. ბოლოს გამოირკვა ისიც, რომ ქართლში-
აც თავად-აზნაურობის საწინააღმდეგო გამოსვლების მონაწი-
ლენი ყოფილან განსაკუთრებით არა ქართული მოღვმის მო-
სახლეობა და მარქსელთა პარტიის ავითატორები. რაინდმა ქა-
რთველმა გლეხობამ, „ქვეყანის მოქმედმა“ ხალხმა, არ გასწირა
თავისი მოწინავე მოძმენი, უძველეს დროიდან ქვეყნისა და მი-
სი მუდმივი მფარველნი, დამცველნი, შემნახველნი და წინა-
მძღოლნი სიცოცხლეში და სიკვდილში.

მაღე საქვეყნოდ აეხადა ფარდა ვორონცოვის ამ რუსულ
პოლიტიკას საქართველოში. კავკასიაში დატრიალებულმა რე-
ვოლუციურმა ამბებმა მიიზიდეს ყურადღება პეტერბურგში
ზოგიერთი გავლენიანი სახელმწიფო მოღვაწეებისა. გრაფ ვო-
რონცოვს მოუვიდა შეკითხვა, თუ რატომ უჭერს მხარს ქართ-
ველ სოციალ-დემოკრატების პარტიას^{*)}. თავის ცნობილ „უქ-

*) იმ წლებში რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროში იგზა-
ვნებოდნენ არჩეული ქართველი დეპუტატები მხოლოდ ამ პარ-
ტიისა. მათი არჩევა, მაშინდელ საარჩევნო კანონთა შეზღუ-

ვეშევრდომილეს მოხსენებაში“ იმპერატორ ნიკოლოზ მეორისადმი (1907 წ.), ვორონცოვმა მოუყარა და განუცხადა იმპერატორს, რომ ის მხარს უჭერს ქართველ სოციალ-დემოკრატებს რადგანაც ის ერთად-ერთი პარტიაა საქართველოში, რომელიც თავისი პოლიტიკური მიმართულებით და გეგმით იცავს რუსეთის იმპერიის მთლიანობას და ებრძვის ქართველ თავად-აზნაურობაში დამკვიდრებულ ქართულ ნაციონალიზმს და რუსეთისაგან ჩამოშორების ტენდენციებს-ო⁷).

ამ მოხსენებას 1909-1910 წ. მოჰყვა რუს ყანდარმერიის თავდასხმა ქართულ სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიაზე და მის მეთაურთა დაჭერა და გადასახლება რუსეთში. მოთავე და სულისჩამდგმელი ამ პარტიისა იყო თავად-აზნაურობის რადიკალური ინტელიგენცია — არჩილ ჯორჯაძე, კიტა აბაშიძე, კ. გელოვანი, გ. ლასხიშვილი, გ. ზდანევიჩი და სხვანი, რომელნიც თავისი მიმართულებით იღვწოდნენ საქართველოს ავტონომიისათვის. მათ თან მოსდევდა მოწინავე ნაწილი ქართველი გლეხობისა და სასულიერო წრეებისა, რომელნიც აგრეთვე შეიქმნენ მკაცრი რუსული რეპრესიების მსხვერპლად⁸).

დულ პირობებში, ბევრად იყო დამოკიდებული სანამესტინკოს მართველობაზედაც.

7). ამავე ხანებში ვორონცოვის პოლიტიკა ზურგს უმაგრებს სომხების პრეტენზიებს, მიმართულთ აღმოსავლეთ საქართველოს უძველესი ტერიტორიის ნაწილების მათ სასარგებლოდ ჩამოჭრაზე („თბილისის გუბერნიის გადამიჯვნის პროექტი“) და ხიზან ოსების მოთხოვნას ქართულ მამულების ქართლში მათზე საკუთრებად დამტკიცების („ხიზანთა პროექტი“).

8). მაგალითად, წინა წლებში თბილისში მომხდარი ქართული სამღვდელოების კრება, რომელიც მოითხოვდა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას, რუს ეგზარხოსის ბრძანებით ყაზახებმა მათრახებით დაშალეს.

ქართულ სოციალურ ფენათა მდგომარეობა და ურთიერთ დამოკიდებულება პირველი მსოფლიო ომის წინა წლებში

1914 წელს მსოფლიო ომს მომდგარმა საქართველოს სოციალურ ფენათა მდგომარეობამ, შედარებით წარსულ მეცხრამეტე საუკუნესთან, დიდი ცვლილებანი განიცადა. ეს ცვლილებანი ხდებოდა მშვიდობიანი გარდაქმნის გზითა. ქართველი ხალხი არ აპყვა გაშმაგებულ სამოქალაქო ომის მაგალითებს, რომელთაც ჰქონდათ ადგილი რუსეთში 1905-6 წლებში. იმ ხანად ბოლოვდებოდა ქართულ წოდება-ფენათა ერთმანეთში გათქვეფის პროცესი. თითებზე ჩამოსათვლელნი დიდი მემამულენი („ფეოდალები“) დღითი დღე დნებოდნენ და თითქმის გამქრალად ითვლებოდნენ (იხ. „მიწის საკითხი საქართველოში“, ა. ასათიანი). მათ მამულ-დედულს იძენდნენ ქართველი გლეხები. თავად-აზნაურობის საშუალო წრეები სხვა და სხვა მორიგების სახით გლეხებთან ერთად შეუდგნენ ინტენსიური მეურნეობის გაჩაღებას საქართველოს ყველა კუთხეში. უდიდესი ნაწილი კი თავად-აზნაურობისა თავის ხელით ამუშავებდა საკუთარ მამულს და ქონებრივად არაფრით განირჩეოდა გლეხობისაგან. პირიქით, ამ უკანასკნელთა ღონიერი ნაწილისაგან ბევრად იყო ჩამორჩენილი. ამ გვარად ქართულ წოდებათა ცხოვრებაში რადიკალური ცვლილებანი მათ გათანასწორობის პროცესში მიმდინარეობდნენ თავის საკუთარ მშვიდობიან ეროვნულ კალაპოტში. ამაზე სწერდა ერთი რუსი მეთვალყურე, კარგი მცოდნე ქართული ცხოვრებისა:

„საქართველოში მუდამ ინახებოდა ჩვეულებრივი კავშირი წოდებათა შორის. აქ არ არსებობდა, რუსეთისათვის ტიპური, მათი დაპირისპირება, გადაქცეული უფსკრულად პრივილეგიურ ნაწილსა და მასებს შორის... საქართველოში ერთ და იმავე ოჯახის — ერთი ძმა შეიძლება გუბერნატორად ყოფილი-

ყო, მეორე — კბილის ექიმად, მესამე კი თვითონ მუშაობდა მიწაზე. ქართული პატრიარქალური წეს-წყობილება თანდათანობით, ძალიან ადვილად შესძლებდა ნამდვილ დემოკრატიულ წყობილებად გადაქცეულიყო თანამედროვე ევროპიულ ან ამერიკულ სახისა. იგი უფრო ბუნებრივი და მართებულიც იქნებოდა.

ამისათვის მას არ ესაჭიროებოდა არც სისხლიანი რევოლუციები, არც მარქსის ჩარევა. ჭაღარა კავკასიისათვის დიდი ტანჯვაა, — იყოს დამოკიდებული აღრეულ, ჯერ თავისი თავის გამოუცნობელ, რუსეთისაგან“-ო. (ვ. ოლენინ. „კავკაზ“, XII, 1937, № 12-48, პარიჟ).

რუსული კანონმდებლობით მოცემული პრივილეგიური „წოდებრივი სტატუსტი“ ქართველმა თავად-აზნაურობამ გამოიყენა განსაკუთრებით ქართულ ეროვნულ-საზოგადოებრივ მუშაობის გაშლისათვის. თავიდანვე მან დააარსა თბილისში ორი საადგილ-მამულო ბანკი, ორი ქართული გიმნაზია და ეროვნული თეატრი. ხსენებული ბანკების შემოსავლიდან იგი ინახავდა ქართულ გიმნაზიებს, ქართულ წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების სკოლებს და ემსახურებოდა ქართულ საზოგადოებრივ წამოწყების ყველა საქმეს. თვითონაც იღვწოდა: შეუერთა თბილისი კახეთსა რკინის გზით, მოუშაბდა მომავალ ქართულ უნივერსიტეტს შესანიშნავი შენობა და სხვა... და ბოლოს, 1910 წელს მოაწყო განსაკუთრებული „საადგილ-მამულო კომისია“, რომლის მთავარ მიზანს შეადგენდა ბრძოლა რუსული კოლონიზატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ საქართველოში და ქართულ მსხვილ მამულებში უმამულო ქართველი ხალხის დასახლება. სულ მოკლე ხანში ამ „კომისიამ“ მოახერხა ოთხი ათასი გლეხის ოჯახის აღმოსავლეთ საქართველოს განაპირა მხარეებში ჩასახლება.

იმავე დროს მისი აბალგაზრდა თაობა ვახდა პიონერად სახალხო საკრედიტო, მომხმარებელ და სამეურნეო კოოპერატიულ ორგანიზაციების დაარსებისა ქართულ სოფლებში და მოკლე ხანს მოდებული მთელ საქართველოში. ქართული სოფე-

ლიც სწრაფად ფეხზე სდგებოდა.

პოლიტიკურ პარტიათა მიმართულებათა მიხედვით თავდა-
აზნაურობის ჩამომავლობის აქტიური ძალები დანაწილდნენ
მეთაურობისა და გავლენიან მოღვაწეთა სახით სოციალისტურ
და დემოკრატიულ პარტიებში.

ამ ახალ ისტორიულ ასპექტში წოდებრივ ფენებზე დაყოფის ძველი ნაშთები „ჩაიღურის წყალს“ ეძლეოდნენ. მიწად-
მომქმედი ქვეყნის ძველი ქართული პატრიარქალური სოცია-
ლური წეს-წყობილება უთმობდა გზას ახალს, შეფარდებულს
ქართული მოდგმის ბუნების თვისებებთან — მშვიდობიან დე-
მოკრატიულ, სოციალურ და პოლიტიკურ კოოპერაცია-თანა-
მშრომლობას.

„მარქსიზმის“ გამარჯვება რუსულ რევოლუციაში

1914 რუსეთის ჩარევით ატეხილმა პირველმა მსოფლიო
ომმა, ამ ომში რუსეთის დამარცხებამ და მის შედეგად 1917
წელს მოყოლილმა რევოლუციამ, რომელიც რომანოვთა იმპე-
რიის დაცემით დამთავრდა, — ქართველი ხალხის შინა ცხოვ-
რების ევოლუციური გარდაქმნის მიმდინარეობა ახლა მოაქ-
ცია, თავის კალაპოტიდან ამოვარდნილ, გაეარვარებულ რუს-
თა რევოლუციის სტიქიონის ტალღებში.

რუსეთის რევოლუციის პროცესში რუს რევოლუციონერთა
სხვადასხვა წრეების შინა ბრძოლის შემდგომ, ძალიან მალე
და ადვილად საბოლოო გამარჯვება მოიპოვა მარქსის მიმდევ-
არმა პარტიამ მისი ცნობილი („კომუნისტური მანიფესტი“)
სოციალურ-პოლიტიკურ გეგმით: აღმოფხვრა ყველა იმ ძირე-
ბისა, რომლზედაც მანამდე დაყრდნობილი იყო ადამიანთა
და ხალხთა მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი, სოცი-
ალ-ეკონომიური, კულტურული ცხოვრების წეს-წყობილება—
საკუთრებისა, სარწმუნოებისა, ოჯახისა, ზნეობისა, კულტუ-
რისა.

რუს ხალხში ეს ძირები არასდროს ყოფილა ღრმად გამდგარი. პრაიმტიულ სათემო მიწის მფლობელობას რუს გლეხობისა ჩვენ დრომდე მოუღწევია. გამოჩენილი რუსი რეფორმატორი პ. სტოლიპინი, რომელმაც სცადა რუს გლეხების სათემო წყობილების შეცვლა ევროპიულ გლეხთა მესაკუთრეთა წესზე, მოკლულ იქმნა.

არც ქრისტიანული მართლმადიდებლობის სარწმუნოების გულმოდგინე მიმდევარი იყო რუსობა. მეტად გვიან (მეათე საუკუნის ბოლოში) მონათლულ კერპთ-თაყვანისმცემელ რუსობას, შემდეგ ხანებში თან და თან ემატებოდა ძალით მონათლულნი დაპყრობილნი მრავალრიცხოვანი უცხო ტომთა ხალხები თურქმან-მონგოლთა მოდგმისა. რუსულ ეკლესიას ესენი უყურებდნენ, როგორც თავის დამონავებელ დაწესებულებას. თვით რუსი ხალხის საგრძნობი ნაწილი მრავალ სექტების სახითა გამდგარი იყო ოფიციალურ ეკლესიიდან. რუსი ხალხის მასსა გაჟღენთილი იყო „სტარობრიადცების“, „ბეზპოპოვცების“, „დუხობორების“, „მალაკნების“, „ტოლსტოვცების“, „ხლისტების“, „სკაკუნების“, „სკოპცების“, „სუბოტნიკების“ და ბოლოს „რასპუტინცების“ სექტანტობის დიდი გავლენით).

ჟ). უკანასნელი ცნობები საბჭოთა რუსეთიდან გვიმტკიცებენ სექტანტობის მოძრაობის გაძლიერებას რუსეთში. ჯერ კიდევ მსოფლიო ომის წინა ხანებში მის ცენტრად ითვლებოდა ტამბოვის გუბერნიის დიდი სოფელი რასკაზოვო — „მალაკნების“, „ხლისტების“, „სუბოტნიკების“ სექტების ბუდე. დღეს სოფელი რასკაზოვო, გადაქცეული ქალაქად, გამხდარა მთავარ გავლენიან და გაძლიერებულ ცენტრად ყველა სექტებისა, რომელნიც უარპყოფენ ქრისტიანულ მოძღვრებას. საზღვარ გარეთაც რუსებში გაძლიერდა სექტანტობა, მეტადრე ახალ ემიგრაციაში, გაჟღენთილი „რაციონალიზმის“ გავლენით. ქ. პარიზის განაპირებში აღმოცენებულნი რუსული ევანგელისტების საზოგადოებანი ცდილობენ ქრისტიანების ჩამოშორებას

რუსული მართლმადიდებელი ეკლესიის მსახურთა დიდი უმრავლესობაც იყო გაუნათლებელი და ნამდვილი ქრისტიანული მალალ სარწმუნოებრივი იდეალების გაგებას მოკლებული. რუსი ისტორიკოსი ვ. კლიუჩევსკი ამბობს, რომ

„რუსულ ეკლესიას ჰქონდა დრო აღეზარდა ხალხი ავის გაგებაში და კეთილისათვის სამსახურისათვის, მაგრამ რუსულმა სამღვდელოებამ ათასი წლის მანძილზე ისიც კი ვერ შესძლო, რომ შეესწავლა ხალხი უბრალო წერა-კითხვასა“.

„უწმინდესი სინოდის“ მიერ მოფენილი რუსეთში ე. წ. „სასულიერო სემინარიები“ გადაიქცნენ გაქანებულ ურწმუნოთა სანერგეებად. თავის მოგონებებში სინოდის ობერ-პროკურორის ამხანაგი ნ. ევევხოვი სწერს:

„სასულიერო სემინარიებიდან გამოსული სემინარიელები ხშირად სრულიად ურწმუნონი არიან... სამღვდელოების შვილებს, შესულთ სასულიერო აკადემიაში, არამც თუ არაფერი სწამდათ, არამედ ამასთანავე მეტად უკმეხად იხსენიებდნენ თავის მამების მღვდლობას. სულიერ-იდუერი მოთხოვნილება მათ არ სდევდათ, მხოლოდ არაფრად დაფარული კარიერის ანგარიში“ („ვოსპომინანიე ტოვარიშჩა ობერ-პროკურორა სვ. სინოდა“, კნ. ნ. დ. ევევხოვა, I, 116-120).

რუსულ ბატონ-მონურ სოციალურ წეს-წყობილებამაც რუს ხალხის ოჯახურ სიმთელე-სიმაგრე-ზნეობას კაი ხანია საძირკველი გამოაცალა, ამიტომ არც მისი სახელმწიფო, მოსკოვის სამეფოს სახით დაარსებული (1462 წ.), იყო ძირმაგარი და გამუდმებით განიცდიდა ხალხის არეულობას და უწესრიგობას.

„ერთი მთავართაგანი მიზეზი ხალხის არეულობისა, აშკარად გამოჩენილი მეთექვსმეტე საუკუნის ბოლოში, იყო ღრმა სოციალური განხეთქილება მალალ და დაბალ კლასთა შორის. დაბალი კლასი, მტრულად განწყობილი სახელმწიფო წესწყობილებისადმი, მხოლოდ ელოდებოდა იმ ხელსაყრელ პირო-

მართლმადიდებელ ეკლესიისაგან“-ო. (П. Ковалевский, Сектанство в России, «Русск. Мысль», № 105, 26. 1, 49, Париж).

ბებს, რომ წამომდგარიყო და თავს დასხმოდა ამ წესწყობილებას გაშმაგებული ბოლშევიტით და სიძულვილით აღსავე“ (ნ. ი. პუშკარსკი, „ოჩერკი პო რუსკოი ისტორიი“, გვ. 75). ყველა ზემოწამოთვლილი უდავო საბუთებით უნდა უმთავრესად აიხსნას ის ბუნებრივი მოვლენაც, თუ ამ ჩვენ დროშიც რატომ ასე გატაცებულად აპყვა რუსების უკმაყოფილო მუშა-გლეხობის სტიქიონი საყოველთაო ნგრევის მოქადაგე მარქსისტ-მოციქულებს და ადვილად გააბატონა მათი უკიდურესი ფრთა „ბოლშევიკურ“ პარტიად წოდებული.

ცნობილი თანამედროვე რუსი პუბლიცისტი, ისტორიკოსი და ფილოსოფოსი პროფ. გ. ფედოტოვი თავის გამოკვლევაში „იმპერიების ბედი“, ეხება რუსეთის იმპერიის ბედს და დასძენს:

„იდეოლოგიები და ბოლშევიკური პარტიის შემქნელები უმთავრესად რუსობა იყო. ბოლშევიკები ადვილად დამკვიდრდნენ პეტერბურგში და მოსკოვში. ველიკოროსიის ტრადიციებში ალბათ იმალებოდა რალაცა თვისებები, რომელნიც ასაზრდოებდა ბოლშევიზმს: ბატონ-მონობა, სათემო მფლობელობა, თვითმპყრობელობა“ (პროფ. გ. ფედოტოვი, „სუდბა იმპერიი“, ნოვი ეურნალ, № 16, 1948, ნიუ-იორკ).

რუსული რევოლუციის გადმონაკადნი საქართველოში და ქართველი მარქსელების გაბატონება

რუსეთის იმპერიის ნგრევის ხანაში საქართველოს სათავეში მოექცა პირშმო შვილი რუსეთის რევოლუციისა, თვალსაჩინო წევრი და მონაწილე რუს მარქსისტთა მძლავრი ორგანიზაციისა — ქართველი მარქსელების პარტია.

უკვე მეოცე საუკუნის დასაწყისიდან ქართული ჰაერი იწამლებოდა რუსული სოციალურ-რევოლუციის აზროვნების ნაკადებით. რუსულ უნივერსიტეტებში ნასწავლი დიდი ნაწილი ქართველი ახალგაზრდობისა ბრუნდებოდა საქართველოში რუსული რევოლუციური ლიტერატურით გამოკვებული, რუს

რევოლუციონერთა პარტიების და კომიტეტების თვალსაჩინო წევრთა სახით. აგრეთვე რუსეთში სამუშაოს ძებნაში გასული ქართველი მუშა-ხალხი, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოდან, ეფინებოდა შავი ზღვის სანაპირო დიდი რუსული ქალაქების ნავთსადგურებს, რუსეთის რკინის გზებს და სხვა ადგილებს, სადაც იქვინებოდა რუსული ამბოხების სულისკვეთებითა, ითვისებდა მის სოციალ-პოლიტიკურ აზრებს, პროგრამებს, რევოლუციურ ორგანიზაციების წესებს და სხვა. ამ რუსულ რევოლუციონურ-ნიღლისტურ აზროვნების ქვეშ მოქცეულნი, ეს ქართველები, მობრუნებულნი სამშობლოში, უბირისპირდებოდნენ ყოველივე ქართულს, ეროვნულს, მშობლიურ ზნე-ჩვეულებათ. მდიდარ ქართულ წარსულს არც იცნობდნენ, არც ყურს ათხოვებდნენ, არც არაფრად მიაჩნდათ. „მამულიშვილობას“ რეაქციონურ მოვლენად სთვლიდნენ და რუს მარქსისტთა ბელადების—პლეხანოვ-ლენინის მარქსისტულ რევოლუციურ ლოზუნგებით გატაცებულნი, გააფთრებული იერიშები მოჰქონდათ საქართველოს მამულიშვილთა წრეებზე.

1904 წელს ამსტერდამის კონგრესისათვის წარდგენილი ცნობებით, მათ უკვე გაიჩინეს საქართველოში თავისი ორგანიზაციებიც, სოციალ-დემოკრატიულ პარტიად წოდებული. „იმ ხანად მთელ რუსეთში არსებობდა 39 ს.-დ. კომიტეტი. მათ შორის თბილისის, ბათუმის, სამეგრელო-იმერეთ-გურიის“⁽⁶⁾

(Очерк истории в. к. п. (6), Н. Н. Попов, гос. изд. 1929).

რუსული იმპერიის პოლიტიკაც კავკასიაში უჩუმრად ზურგს უმაგრებდა ამ სულისკვეთების მატარებელ ქართულ წრეს, რომელიც, ხსენებული პოლიტიკის ანგარიშით, ძირს უთხრიდა ქართულ განკერძოებას რუსებისა და რუსებისაგან და მიაქანებდა მცირერიცხოვან ქართველ ერს და მასთან ერთად დაწარჩენი კავკასიის ერებსაც რუსულ ზღვაში გასათქვეფად.

ამიტომ გასაგებია, რომ ძლევაშობილ რუსთა პოლიტიკურ ძალთა: ერთის მხრივ — კავკასიის რუს მმართველთა მფარველობის წყალობითა და მეორის მხრივ — რუს რევოლუციო-

ნერთა წრეების დაწოლა-გავლენითა, საქართველოში მეოცე საუკუნის პირველ ათეულ წელს გაიზარდა და გამაგრდა ქართველი მარქსელების პარტია. ორგანიზაციულად მას არ ჰყავდა მეტოქე საქართველოში. ქართული ეროვნულ-ხალხოსნური¹⁾ პოლიტიკური მოძრაობის გაშლას რუს მთავრობამ ყოველმხრივ კაიხანია გზები შეუკრა. ამ მოძრაობის სულის ჩამდგმელი და მოთავე ილია ჭავჭავაძე 1907 წელს ვერაგულად მოკლულ იქმნა. ამ ორმა დიდმა მიზეზმა შეაჩერა არა-სოციალისტური მიმდინარეობის პოლიტიკურ ორგანიზაციაში დარაზმვა. იგი მხოლოდ რუსეთის იმპერიის დაშლის პროცესში, 1917 წელს, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის სახელით ჩამოყალიბდა, მაგრამ იგი თავის წყობით ჯერ ნორჩი და სუსტი იყო.

ქალა ისტორიის ინერციისა

წინა თავებში მოკლედ მოთხრობილი და აღნიშნული ღრმა ეროვნულ-კულტურული ძირები ქართველი ხალხისა აშკარად ხსნიან იმ მოვლენას, თუ რატომ სამი ათასი წლის ისტორიის მანძილზე ქართველი ადამიანის ბუნება არასდროს არ შერიგებია თავის მიწა-წყალზე უცხოელთა ბატონობას, როგორც ძალისა და სახისა ის არ ყოფილიყო შემოსული საქართველოში. ამას უკვე ძველი დროიდან ამოწმებენ უცხოელთა მწერლები, მოგზაურნი და სხვანი. მაგალითად, აი როგორ ახასიათებდა ქართველებს გერმანელი მოგზაური ვილჰელმ ფონ-ფრაიგანგი, ყოფილი საქართველოში 1812 წელს:

„საქართველო, რომელიც თავის მეზობლებისაგან გამუდმებით დევნილი იყო, ხშირად ყოფილა დამარცხებული, მაგრამ არასოდეს დამორჩილებული. ყველა იმ თავდამსხმელ ხალხთა შორის, რომელნიც ამ ქვეყანას უტევდნენ, ქართველების დიდი გამძლეობა ყველაზე მეტად სპარსელებმა იგრძნეს, რადგან ეს უკანასკნელნი ვერ ურიგდებოდნენ მის დამოუკიდებ-

ლობას და მუდამ თავს ესხმოდნენ, რათა არ მიეცათ ქართველებისათვის საშუალება მშვიდობიანი დამოუკიდებელი ცხოვრებისა. მაგრამ საფრთხე აღამაღლებს ხოლმე ვაჟაკობის სულს! საქართველოს განსაკუთრებით დამხმარე გეოგრაფიულ მდგომარეობას ქართველები უერთებდნენ მამაცობას და სიყვარულს თავისი სარწმუნოებისა და სამშობლოსადმი; ასეთი სულისკვეთებით აღტყინებული ერი შეიძლება დამარცხებულ იქნეს, მაგრამ არასოდეს დამონებულ¹⁰⁾.

ვერ შეპრიგებია ქართველი ერი რუსების ბატონობასაც, რომელიც თავის მრავალრიცხოვან მოდგმის დაბალი დონის თვისებებით მცირე კულტურულ ქართველ ერს სრული გაქრობით ემუქრებოდა. მართლაც, დღიდან საქართველოში რუსეთის გაბატონებისა, საუკუნეზე მეტია, ქართველობა სხვა და სხვა სახით ეწეოდა მის წინააღმდეგ თავდაცვითი ბრძოლას, მხოლოდ მოქცეული მძლავრი იმპერიის ბრჭყალებში, ძველი დროიდან გამობრძმედილი, ეწეოდა ამ ბრძოლას ფრთხილად, იკრებდა ეროვნულ და ეკონომიურ ძალ-ღონეს და ელოდებოდა შესაფერ ხელსაყრელ საგარეო პირობებს, როცა მას შეეძლებოდა თავისი ქვეყნის განთავისუფლება უცხო მოდგმის ბატონობისაგან ეს დროც დაუდგა.

ამტყდარ პირველ მსოფლიო ომში დამარცხდნენ ძველი მოქიშბე იმპერიები — რუსეთი და ოსმალეთი. 1917 წელს რევოლუციამ აშალა კავკასიის ფრონტზე მდგარი რუსული ჯარი, რომელიც გაეშურა რუსეთისაკენ. დასტოვა კავკასია აგრეთვე მისმა უკანასკნელმა რუსეთის მეფის ნაცვალმა დიდმა მთვარმა ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძემ და თბილისიდან წასვლისას გადააბარა დროებითი მართველობა ქართველი სოც.-დემოკრატიების მეთაურს ნოე ჟორდანიას „წეს-რიგის დასაცავად“ (იხ. ალ. ხატისოვის მემუარები). ამგვარად რუსეთის თებერვლის რევოლუციის დასაწყისს „ბურთი და მოედანი“ საქართველოში

10). Wilhelm von Freigang, „Briefe über den Kaukasus und Georgien vom Jahre 1812.“, Hamburg, 1817, S. 217.

უკვე ფეხმომამგრებულ, ზურგმამგრებულ და ორგანიზაციულად უმეტოქეო ქართველ მარქსელთა პარტიას შერჩა, და ის ხდება ფაქტიური გამგებელი იმ ხანის საქართველოსი. თავისი ინტერნაციონალურ-სოციალისტურ-პოლიტიკური გეგმების განხორციელებისათვის მას გადაეშალა წინ ქართული ასპარეზი.

სიმართლე მოითხოვს აღინიშნოს, რომ მეოცე საუკუნის დასაწყისიდან ჩამოყალიბებულ „რევოლუციურ სოც.-დემოკრატიის“ სახელით, ქართველი მარქსელების დიდ უმრავლესობას თავიდან უკვე ემჩნეოდა ქართული საზოგადოებრივე-ეროვნული კულტურის საერთო გავლენა. ამ პარტიის გაყოფის ხანაში ის არ აპყვა რუს სოციალისტ უმრავლესობის „ბოლშევიკურ“ მაქსიმალისტურ გეგმებს და ირჩია უმცირესობის („მენშევიკური“) ე. წ. „პროგრამა მინიმუმის“ გზა, რომელიც მას აახლოვებდა ევროპიელ ზომიერ სოციალისტური წრეების მიმდინარეობებთან. და როდესაც 1917 წელს ოქტომბრის რევოლუციაში რუს სოც.-დემოკრატების პარტია თითქმის მთლად შთაინთქა წმინდა რუსული ბუნების ბოლშევიკურ ზღვაში, ქართველი სოციალისტები, გარდა მცირე რიცხვის გაბოლშევიკურ მისი ნაწილისა, გაეცალნენ მას. რუსეთის სოც.-დემოკრატების სათავეში მოქცეულმა კ. ჩხეიძემ და ირ. წერეთელმა მიატოვეს რუსეთი და შეაფარეს თავი საქართველოს¹¹⁾.

ამან ცხადპყო რუსი და ქართველი ხალხის ეროვნული თვისებების, მათი ისტორიის, კულტურის, საზოგადოებრივი ცხოვრების ტრადიციათა ძირითადი განსხვავებათა თვალსაჩინო მაგალითი, რომელიც მარქსისტ-ინტერნაციონალისტური მოძღვრების დამფუძნებლებს საქართველოში თავიდან გამოორ-

11). იმ დროის ზოგიერთ გადმოცემათა მოწმობით, თვით ლენინიც ურჩევდა რუსეთის სოც.-დემოკ. პარტიის (მენშევიკების) ქართველ ბელადებს: ¹⁶⁾ — ნუ ერევიტ ჩვენს რუსულ საქმეებში. თქვენ არ იცნობთ რუს ხალხს. გირჩევთ, დაბრუნდეთ საქართველოში და იქ მოუაროთ თქვენი ქვეყნის საქმიანობას-ო.

ჩათ თავისი „მეცნიერული მატერიალიზმის“^(*) „მეცნიერულ“ ანგარიშებიდან.

მართალია, რუსული მარქსისტული აზროვნების, დემაგოგიური ლოზუნგების, რუსული სამოქალაქო ომის მაგალითების გავლენა ქართველ სოც.-დემოკრატიულ წრეებში ჯერ მაგრად ფეხმოკიდებული იყო, მაგრამ ამ რუსულ მემკვიდროებას საქართველოში უპირისპირდებოდა ძალა ქართული ეროვნული ისტორიის ინერციისა — მისი გარდღევალი ეროვნული მიზნები. ეს ისტორიული ლტოლვა ქართველებისა იმდენად ღრმა და ძალოვანი აღმოჩნდა, რომ მოკლე ხანში მან გადუყირავა სოციალ-დემოკრატებს მარქსისტულ დოქტრინებზე აგებული გეგმები და პირი უბრუნა ქართველი ხალხის სასიცოცხლო ეროვნული მიზნების განხორციელებისაკენ. ქართული ცხოვრების სინამდვილემ გამოაშკარავა ქართული რევოლუციის ეროვნულ-პოლიტიკური ბუნება, მიმართული რუსეთის იმპერიისაგან განთავისუფლებისათვის, რომელიც დამოწმდა პირუთენელი ისტორიული ამბებით, 1917 წლიდან დატრიალებული საქართველოში.

ყველა საუკუნეებში ქართველი ხალხის ეროვნულ საუნჯეთა დამცველმა და მოწინავე მებრძოლმა ქართულმა ეკლესიამ პირველმა ააფრიალა დროშა უძველესი მართლმადიდებელი ქრისტიანული საქართველოს ეკლესიის რუსეთის ეკლესიისაგან გამოყოფისა, ავტოკეფალიის აღდგენის გამოცხადებით 1917 წლის 12 მარტს.

ქართულ სასულიერო წოდებას მიჰყვა ქართული თავდაზნაურობაც. პოლიტიკური გარემოება მოითხოვდა საქართველოს ეროვნული ყრილობის მოწვევას. საქართველოს სოც.-დემოკ. პარტიის მეთაური ნოე ჟორდანიას თანხმდებოდა ასეთი ყრილობის მოწვევაზე, თუ მას ამისათვის მიეცემოდა საფუძვლიანი საბაბი, მაგალითად, მისი თქმით: „თუ თავდაზნაურობა გადმოსცემს ქართველ ხალხს თავის საზოგადოებრივ ქონებას განსაკუთრებითი განაჩენით“-ო.

ქართლ - კახეთ - იმერეთ - გურია - სამეგრელოს წინამძღოლებმა მოიწვიეს სასწრაფოდ თავად-აზნაურობის საგანგებო ყრილობები თბილისში და ქუთაისში. ამ ყრილობებმა ერთხმად დაადგინეს: დაუყონებლივ გადაეცეს ქართველ ხალხს თავად-აზნაურობის მისი კუთვნილი საზოგადოებრივი ქონებანი: ბანკები, მამულები, სახლები, კახეთის რკინის გზა და სხვა, რისთვისაც მოწვეული იქმნას საქართველოს ეროვნული ყრილობა.

1917 წლის 19 ნოემბერს ქ. თბილისში, სახელმწიფო თეატრში თავი მოიყარა საქართველოს ყველა მხარეთა, წოდებათა, საზოგადოებათა და პარტიათა წარმომადგენელმა ქართველობამ. ეროვნულ ყრილობას თავმჯდომარეობდა აკაკი ჩხენკელი. ქართველ თავად-აზნაურთა წინამძღოლებმა, კონსტანტინე აბხაზმა და დავით ნიჟარაძემ თავის სიტყვაში ეროვნულ ყრილობისადმი განაცხადეს, რომ საქართველოს თავად-აზნაურობა ბედნიერად სთვლის თავის თავს, რომ თავისი ქონებით ის საფუძველს უყრის ქართველი ხალხის ეროვნული აღორძინების ახალ ისტორიულ ხანას... „როგორც მუდამ, დღესაც მზად ვართ ქართველი ერისა და საქართველოს ბედნიერებისათვის ვემსახუროთ არა მხოლოდ ჩვენი ქონების შეწირვით, არამედ ჩვენი თავის განწირვითაც“-ო.

ამ განცხადებას მთელი ეროვნული ყრილობა დიდი აღფრთოვანებით შეხვდა. ქართველობა ერთმანეთს ულოცავდა ყველა ქართულ წრეთა შორის ძველი ეროვნული სულიერი ერთობის აღდგენის დიად ქართულ დღეს. თვით თავად-აზნაურობის საზოგადოებაში გაისმოდა გავლენიან წევრთა ხმები:— „მრავალი საუკუნეების განმავლობაში ჩვენი წოდება უძღვებოდა ხალხს და ქვეყანას. ავად თუ კარგად მცირე ქართულ მოდგმას მისი მიწა-წყლის უდიდესი ნაწილით, ქონებითა და კულტურით მივალწევინეთ მეოცე საუკუნის კარამდე. ეხლა ხალხს თვითონ სურს აიღოს ხელში საქართველოს მართველობის კვერთხი... ღმერთმა ხელი მოუმართოს! ჩვენ კი ჩავდგებით მის რიგებში უბრალო ჯარისკაცებად და ძველებური თავგან-

წირვით დავიცავთ ქართულ ისტორიულ მემკვიდრეობას გარ-
შემორტყმულ ჯერ კიდევ მრავალი მტრებისაგან“-ო. ამ დღეს
ამოვარდა ქართულ სხეულში ჩარჭობილი მისი გამყოფი ძვე-
ლი რუსული სოლი. შეიკრა ეროვნული ერთობის ქართველთა
რიგები!

მაგრამ ეხლა საქართველოს სწრაფად უახლოვდებოდა რუ-
სული რევოლუციის აზვირთებული წითელი ტალღები.

1917 წლის ოქტომბერში ბოლშევიკების გამარჯვებამ რუს
ხალხის სტიქიონი მიუშვა 300 წლის განმავლობაში ძლივს და-
ლაგებულ, ევროპიულ მსგავს რუსეთის სახელმწიფოს წესწყო-
ბილების დასანგრევად. მეოცე საუკუნეში იფეთქა ემელკა პუ-
გაჩოვის დროის ხოცვა-ჟლეტამ მოწინავე ყველა რუს წრეებისა,
კერძო საკუთრება-ქალების დატაცება — მიწებისა, ქარხნე-
ბისა, სახლებისა და სხვა, მოდერნული მარქსისტული ლოზუნ-
გთა ქვეშ ამოფარებული: „სოციალიზაცია“, „ექსპროპრიაცია“
ლენინის მიერ რუსულ გემოვნებაზე თარგმნილი: „ცარცვე ნა-
ცარცი“-ო.

ეს რუსული ბოლშევიკური ტალღები, მოახლოვებული კა-
ვკასიის ქედს, თავისი ნაკადებით საქართველოში გადმოვარდ-
ნილნი, სხვა და სხვა სახით იწვევდნენ ამ უკანასკნელში არეუ-
ლობას რომელიც აშკარად ემუქრებოდა სოციალ-დემოკრატიე-
ბის („მენშევიკების“) გამგებლობას თბილისში. მით უფრო ეს
საფრთხე იყო აშკარა, რადგანაც რუსეთის სივრცეზე ბოლშე-
ვიკებმა უკვე მთლად გააქრეს თავისი განაყოფი მენშევიკური
ნაწილი და ეხლა მოიწვევდნენ ამიერ-კავკასიისაკენ ქართველი
მენშევიკების გასაქრობად, როგორც „სრულიად რუსეთის სო-
ციალ-დემოკრატიული პარტიის“ ორგანიულ და მეტად გავ-
ლენიან მის ნაწილისა, ლ. ტროცკის მიერ რუსეთის რევოლუ-
ციის „ჟირონდისტებად“ მონათლულთ. ამ მნიშვნელოვან ამ-
ბავმა, რუსების მიერ საომარი კავკასიის ფრონტის მიტოვებამ,
თურქთა ჯარის დაწოლამ სამხრეთიდან, ქართველ მენშევი-
კებს შეატრიალებინა კეხი რუსეთისაგან და ინტერნაციონა-

ლურ მარქსელების პარტიამ შეაფარა თავი ეროვნულ საქართველოს. თავდაპირველად გამოეყო „რუსეთის ს.-დ. მუშათა პარტიას“, თავისი პარტიული „წითელი გვარდია“ გადანათლა „სახალხო გვარდიათ“, გერმანელების დახმარებით 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს პარლამენტის პირველ სხდომაზე აცხადებს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას, აღგენს საქართველოს მთავრობის და საქართველოს პარლამენტის სასახლეზე მალე წითელი დროშის ნაცვლად ააფრიალებს ქართულ სახელმწიფოებრივ ეროვნულ დროშას.

ეროვნული ინეციის უინაგანი რეალური ძალა

მაგრამ ქართველი მარქსისტების პარტიის ეროვნული პოლიტიკის გზაზე შედგომა მარტო გარეშე მოვლენათა გავლენით არ აიხსნება. მას აწვებოდა აგრეთვე ქართული ეროვნული წრეების სულისკვეთების და განწყობილების არა ნაკლებ ძალოვანი უინაგანი ფაქტორიც, რომელიც ეროვნული ინეციას ასულდგმულებდა, ამოძრავებდა და ქართულ სახელმწიფოებრივ პოლიტიკურ კალაპოტში აქცევდა. მისი რეალური გამომსახველნი, ახლად ორგანიზაციულად გამოსულნი ქართულ ასპარეზზე, ეროვნული მიმართულების წრეები იყო, — საქართველოს ეროვნულ პოლიტიკურ და კულტურის ისტორიულ ტრადიციათა შემნახველნი, მისი მოწინავე მებრძოლნი და დამცველნი.

საქართველოში მარქსელების პარტიის დაარსებას თან მოჰყვა ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის დაფუძნებაც (1903 წ.). ეს უკანასკნელი წინაღუდგა მარქსელების ინტერნაციონელურ იდეოლოგიას და მოქმედებას საქართველოში. ამ პარტიამ თავის პროგრამის პოლიტიკურ ნაწილში წამოაყენა საქართველოს ავტონომიის დებულეება რუსეთთან ფედერაციის ჩარჩოში. სოციალურში კი დაიდო საფუძვლად რუს სოციალისტ-რევოლუციონერების პარტიის სოციალისტური

გეგმები. ამ ორ სოციალისტურ პარტიათა ბრძოლის პროცესში ქართულ პოლიტიკურ სარბიელზე გამოჩნდა ახალი ძალა— არა სოციალისტური, წმინდა ეროვნული და დემოკრატიული მიმართულების დამცველი. მისი სულის ჩამდგმელად და მამამთავრად, თავის მიმდევარ თანადროულ ქართველ მოღვაწეთა წრით, ილია ჭავჭავაძე ითვლებოდა. მაგრამ ეს მიმართულება ორგანიზაციულად ქართულ სარბიელზე გვიან გამოვიდა, რადგან როგორც ზევით ვიხსენიებდით, რუსეთის მთავრობა სასტიკად აღკრძალავდა წმინდა ქართულ ეროვნულ-პოლიტიკურ ორგანიზაციის დაარსებას. მხოლოდ ილია ჭავჭავაძის ვერაგული მოკვლის შემდეგ იწყება სწრაფი ამოძრავება მისი მიმართულების მიმდევრებისა და მათი თავმოყრა და ამოქმედება საქართველოში ხდება პირველ მსოფლიო ომის ხანაში 1914–15 წლებში.

ასე შეგვიანებული გამოსვლა პოლიტიკურ ასპარეზზე, ისიც ამტყდარ მსოფლიო ომის განსაკუთრებულ პირობებში, საგრძნობლად დაეტყო ამ მიმართულების წევრთა რიცხვის და მის მწყობრ მოქმედების გაშლას. მით უფრო, რომ მათი მოქიშპე სოციალისტურ პარტიებს უკვე 15 წლის მანძილზე თავისი პოზიციები საქართველოში ორგანიზაციულად მეტად გამაგრებული ჰქონდათ. ჯერ კიდევ ომის წინა წლებში (1912 წ.) თბილისში და ქუთაისში თავისი ახალი პრესით გამოსულ ამ მიმართულებას აშკარად ემჩნეოდა მისი ეროვნულ-პოლიტიკური მისწრაფებათა აღებული მთავარი ხაზები. მის ახალგაზრდა მეთაურთა უმრავლესობა არ მალავდა, რომ იგი მოელის მხოლოდ ხელსაყრელ საგარეო პირობებს საქართველოს რუსეთის ბატონობისაგან განთავისუფლებისათვის. ამ გზით არა ლეგალური საიდუმლო მოქმედება 1914 წლიდან მკიდროდ გადაეხდა ცენტრალურ ევროპაში დაარსებულ „საქართველოს განმთავისუფლებელ კომიტეტთან“ მიხეილ წერეთლისა და გიორგი მაჩაბლის მეთაურობით.

რუსეთის თებერვლის რევოლუციას 1917 წელს მოჰყვა ამ მიმართულების მიმდევართა საჯარო ყრილობები და ორგანი-

ზაციულად დალაგება. რუსეთის იმპერიის ომით გამოწვეულ ნგრევის დაწყებიდან ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიის სახელით ჩამოყალიბებული, იგი, თავისი მიზნებით და მოქმედებით დაუპირისპირდა „კლასთა ბრძოლის“, „პროლეტარიატის დიქტატურის“ და რუსულ სოციალისტური ექსპერიმენტების გატარება-დაკანონებას საქართველოში.

დაყრდნობილი ეროვნულად განწყობილ გავლენიან ქართულ წრეებზე — საეკლესიო, თავად-აზნაურ-გლეხთა, ვაჭარ-მრეწველთა, სამხედრო და სხვა, საქართველოს ყველა მხარის წარმომადგენლობაზე, — ეროვ.-დემ. პარტია თავის ამ მრავალფეროვან ქართული წრეებით და საერთო მიზნით გამოსახავდა საქართველოს მთლიანობის, ეროვნული ერთობის და ქართულ ხალხოსნურ ძველ სულისკვეთებას, რომელიც მიისწრაფოდა საქართველოს სახელმწიფოს აღდგენისათვის და მის ახალ ცხოვრების მშვიდობიან წესებით გადაშენებისათვის ახალ დროებასთან შეფარდებით.

ამიტომ არც იყო გასაკვირველი, რომ ქართულ ისტორიულ ძირებიდან წარმოშობილი, მისი ეროვნული თავისუფლების სულისკვეთების მატარებელი, მიუხედავად გარეგნულად რიცხობრივ ორგანიზაციული სისუსტისა, ეროვნული დემოკრატია თავისი წრეებით და წევრებით ბევრ შემთხვევაში ხდება ფაქტიური მამოძრავებელი და ხელმძღვანელი იმ ხანის საქართველოში შექმნილი მნიშვნელოვანი ისტორიული ამბებისა და აქტებისა.

სწორედ ეროვნულ-დემოკრატიას მიუძღვის დიდი დამსახურება ეროვნული ინერციისათვის შინაგანი რეალური საფუძვლის შეყენებისათვის, რომელმაც აგრეთვე განსაკუთრებული შემწყობი როლი ითამაშა მართველი მარქსელების პარტიის ეროვნულ განმათავისუფლებელ გზაზე შედგომისათვის¹²).

12). ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიისა და მისი წრეების წარსულის ნამოღვაწარის აღწერა ამ მოკლე მიმოხილვის საგანს არ შეადგენს. იგი ცალკე განსაკუთრებულ შრომას მოით-

თუ რატომ ასეთი გავლენის მქონე პარტიამ ვერ დაიღო სათანადო წილი საქართველოს მართვა-გამგებლობის დაწესებულებაში, ამის მიზეზებს წინა თავებში აღვნიშნავდით. რევოლუციამდე მუხრანში მოქმედი რუსეთის იმპერიის პოლიტიკით, ახლა სოციალისტური პარტიების მეთაურობით ამტყდარი რევოლუცია რუსეთში სწორედ ამ მისი ძველი წრეების მოსპობისაკენ მიიმართებოდა. ქართველი სოციალისტები კი, კაი ხანია ჩრდილოეთიდან ზურგგამაგრებული, ორგანიზაციულად მაგრად დამკვიდრებული იყო საქართველოში. ამიტომ სოც.-დემ. ძალიან ადვილად მოექცა სათავეში ქართულ ეროვნულ დაწე-

ხოვს. მხოლოდ აქ საჭიროდ ვთვლით რამოდენიმე მთავარი ისტორიული ამბავი აღვნიშნოთ, რომელიც უდავოდ და საყოველთაოდ ცნობილია და ამ პარტიისა და მის მიმდევართა მოღვაწეობის ანგარიშს მიეკუთვნება:

— პირველი მსოფლიო ომის ხანაში (1914-1917 წ.) დაკავშირება ცენტრალურ ევროპაში დაარსებულ „საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტთან“ და მასთან ერთად შემზადება გერმანიის დიპლომატიურ-სამხედრო დახმარების დროზედ მოშველებისა საქართველოსათვის (1914-1918 წ.).

— საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის (12 მარტს 1917 წ.) და მისი დამოუკიდებლობის პოზიციების პოლიტიკურ ორგანიზაციულად გამაგრების აქტებში მეთაური მონაწილეობის მიღება.

— საქართველოს „ეროვნული ყრილობის“ მოწვევის (19 ნოემბერი 1917 წ.) საქმეში განსაკუთრებული როლის შესრულება (თავად-აზნაურობის საგანგებო ყრილობების მიერ ერთობილი დასტურის მიღებაში და სხვა).

— ამ ყრილობის მიერ ახლად დაარსებულ „ეროვნული საბჭოსათვის“ პირველი თანხის მიწოდება მოხალისე ქართველ ოფიცერთა რაზმის შედგენისათვის და მათი გაგზავნისათვის გურია-აჭარის მხარეებზე მოწოდებულ თურქთა ბანდებისაგან დასაცავად.

სებულებას, „საქართველოს ეროვნულ საბჭოს“ სახელით დაარსებულს ქ. თბილისში 1917 წლის ნოემბერს. თუმცა ეროვნული უმრავლესობა არა-სოციალისტურ წრეებისაგან შესდგებოდა, მარქსელებმა მოითხოვეს ორი მესამედი ადგილი თავისი პარტიისათვის ეროვნულ საბჭოში, ანდა უარს ამბობდნენ „ეროვნული საბჭოს“ დაარსებაზე.

ამის თაობაზე ერ.-დემ. პარტიის ცენტრალურ კომიტეტ-

— პირველი საინიციატივო ნაბიჯები ქართული მუდმივი სამხედრო ნაწილების შედგენისათვის („ქართული კორპუსი“); პირველი „მოხალისეთა ბატალიონი“ ახალგაზრდა ერ.-დემ. შემდგარი — დამცველი საქართველოს აღმოსავლეთ საზღვრისა; „ხევესურთა რაზმი“ და სხვა მხედრული ხასიათის ორგანიზაციები იმ კრიტიკულ ხანაში შინ და გარეთ ფრონტებზე (არსენალის აღება, ჩოლოქთან ბრძოლა და სხვა) მომქმედნი.

— გერმანული ტყვეების დარაზმვა (10-24 მაისი 1918 წ.) და საქართველოს საზღვარზე დაყენება ვეზიბ ფაშის ჯარის შემოსევის შესაჩერებლად.

— გერმანიის სამხედრო-დოკლიმატიურ მისიასთან მჭიდრო თანამშრომლობა ქართული მუდმივი ჯარის დაარსების გეგმათა შემუშავებაში.

— სომხებთან ომში ერ.-დემ. პოლიტიკურ-სამხედრო წრეების და წევრების მოქმედების მნიშვნელოვანი როლი ქართული ჯარის გამარჯვებაში.

— არტაან-ართვინის მხარეთა საქართველოსთან შემოერთება

— ეკონომიურ დარგში: ბანკებისა და სავაჭრო-სამრეწველო პალატის დაარსება, მწარმოებელ კოოპერატივების (მეხილეთა, მელვინეთა, შეცხვარეთა და სხვა)⁽¹⁰⁾ ორგანიზაციების დაფუძნება.

— ივანე ჯავახიშვილის მეთაურობით 1918 წლის იანვარს თბილისის უნივერსიტეტის დაარსება.⁽¹¹⁾

— თბილისის დაცვა. თავდაცვითი ბრძოლები ბათომამდე.

ში ხანგრძლივი და მნიშვნელოვანი სჯა-ბაასი გაიმართა.

საქართველოს შინა და საგარეო შექმნილი პირობების აწონ-დაწონის შემდეგ, კომიტეტის თითქმის ყველა წევრთა მიერ გამოთქმული აზრები დაახლოებით შემდეგ საერთო დასკვნებში გამოიხატა:

1. ქართველი „მენშევიკების“ ულტიმატუმის არმილებით „ეროვნული საბჭოს“ დაფუძნების დიდად მნიშვნელოვანი საქმე მოიშლება.

2. ბოლშევიკების ოქტომბრის გამარჯვებას რუსეთში თან მოჰყვება ქართველი „ბოლშევიკების“ ფრთის გაძლიერება, რომელიც დიდ აღრევას გამოიწვევს შინ და გარედან მტრების მოწოლას.

3. საქართველოს მართველი პარტიის პასუხსაგებ მდგომარეობაში კი ყოფნა, „მენშევიკებს“ ქართული ეროვნული პოლიტიკის ჩარჩოში მოაქცევს, თანდათანობით რუსული რევოლუციის გავლენას მოაცლის და ეროვნულ საქართველოსაკენ საბოლოოდ პირს მოაბრუნებინებს.

4. ეროვ.-დემ. პარტიის მხრივ ძალა-უფლების ხელში აღება ჯერ უდროოა და უიმედოც, რადგან საქართველო გახვეულია რუსულ რევოლუციურ - სოციალისტურ ორომტრიალში და მისი დაძლევისათვის პარტიას ძალა არ შესწევს. ამ გზას დაადგება ერ.-დემ. პარტია მხოლოდ იმ დროს, როცა რევოლუციური ქარიშხალი ჩადგება და ხალხიც გამოფხიზლდება სოციალისტ-უტოპისტების ნამოქმედარ მავნე შედეგებისაგან.

5. ამ ხანად ერ.-დემ. პარტიამ უნდა დაიტოვოს ოპოზიციის როლი და მთელი თავისი აქტიური მოქმედება წარმართოს შინ — საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის აღდგენის საქმეს, ეროვნულ-პოლიტიკური მთლიანობის შენახვას, სამხედრო ძალის შექმნას და სოციალ რეფორმების წესიერ მშვიდობიან გატარებისათვის, გარეთ—საქართველოს საზღვრების გამთელება-გამაგრებისათვის.

ამ ტაქტიკური ხაზით წარიმართებოდა თავიდანვე ეროვ.-დემოკრატიის მრავალფეროვანი ენერგიული მოქმედება შინ

და გარეთ და ერთსულოვნად მიიყვანა საქართველო მისი გამარჯვების დღემდე — 1918 წლის 26 მაისამდე.

ამ დღეს „ეროვნული საბჭო“ გადინათლა თავისუფალი საქართველოს პარლამენტად და დაბინავდა თბილისის სასახლეში 113 დეპუტატის შემადგენლობით, პარტიათა შორის ასე განაწილებით: 65 სოც.-დემ., 16 ერ.-დემ., 16 სოც.-ფედ., 12 სოც.-რევ. და 4 უპარტიო. შესდგა კოალიციური მთავრობაც: 4 სოც.-დემ., 2 სოც.-ფედ., 1 სოც.-რევ., 1 ერ.-დემ.; მთავარი სამინისტროები დაირიგეს სოც.-დემოკრატებმა. ერ.-დემოკრატებს მიეცათ საფინანსო პორტფელი. საქართველოს მთავრობის მესაჭეობა ნოე ჟორდანიას ჩაბარდა.

ამგვარად ქართული ისტორიულ-პოლიტიკური ამოცანის გადაწყვეტა მოხდა ყველა პარტიის მიმართულებათა და სოციალურ ფენათა თანხმობით: დაარსდა საქართველოს თავისუფალი სახელმწიფოს საკანონმდებლო უმაღლესი დაწესებულება, რომელიც შეუდგა ქვეყნის საქმეების ერთობით გარიგებას. თავში საჭირო ხდებოდა საჩქაროდ სოციალ-ეკონომიურ საქმეთა მოგვარება და ფეხზე წამომდგარი ნორჩი სახელმწიფოს მხედრულად გამაგრება.

არსებულ თავად-აზნაურ-გლეხთა წოდებათა უფლებრივი გათანასწოების საკითხს დავა არ გამოუწვევია. იგი არ იყო უცნობი ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრებისათვის. უკვე მეთორმეტე საუკუნიდან „უგვარო“ და „გვარიანების“ გათანასწოებას ქვეყნის მართვა-გამგეობაში ქართულ ცხოვრებას ამისი ბევრი მაგალითი უჩვენებია და „უგვარონი“ ხშირად „გვარიანების“ ადგილს იჭერდნენ, როცა პირველთა განათლება და ნიჭი ამის გზას უხსნიდა. მეოცე საუკუნეში ხომ განათლება ქართველი ხალხისა ყველა ფენებს საგრძნობლად მოედო და ქართული პატრიარქალური წოდებრივი დანაწილება დრომოჭმულად ითვლებოდა და თავის თავადაც ჰქრებოდა. რევოლუციის დაწყების თავში, 1917 წელს, ის ფორმალურადაც მოსპობილ იქმნა. ახლა პირველ რიგში იდგა ქვეყნის არსებობის ძირითადი — მიწის საკითხის გადაწყვეტა.

რუსული დამლით დაკრული

უკვე თებერვლის რევოლუციის პირველი დღეებიდან, პეტროგრადის მსგავსად, თბილისშიც დაარსდა რუსეთის სოც.-დემოკრატიული პარტიის განსაკუთრებული რევოლუციური ორგანიზაცია: „ამიერ-კავკასიის მუშათა, გლეხთა და ჯარისკაცთა საბჭო“. მის მთავარ ამოცანაში შედიოდა რუსულ სოციალ-რევოლუციის მონაპოვართა კავკასიაშიც განაღდება. იმ ხანად ქართველი სოციალ-დემოკრატია რუსეთის სოც.-დემ. პარტიის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა და, შემავალი „ამიერ-კავკასიის საბჭოში“, მის მთავარ ძალას წარმოადგენდა. მხოლოდ ჯერ იმყოფებოდა მისი რუსული ნაწილის დიდი გავლენის ქვეშ. ამ „საბჭომ“ 1917 წლის მარტ-აპრილში გამოიტანა თავისი ცნობილი რევოლუციური დადგენილება მემამულეების მიწების ექსპროპრიაციისა, რომელიც შემდეგში (16 დეკემბერი 1917 წ.). გამოიცა დეკრეტის სახით ამიერ-კავკასიის კომისარიატის მიერ, მიღებული ქართველი მენშევიკებისა და სომეხ დაშნაკელების ხმების უმრავლესობით. ამ რევოლუციური ნაბიჯით სოც.-დემოკრატებს სურდათ ბოლშევიკური რუსეთის წინაშე თავისი მარქსისტულ-რევოლუციური სამოსელის სიწმინდის შენახვა, თავის პარტიულ პოზიციების სოფლის ხალხში გამაგრება და იმავე დროს აღმოფხვრა ქართულ ნიადაგიდან ყოფილ თავად-აზნაურობის ძველი გავლენისა, რომელსაც სოც.-დემ. მეთაურები თავის პარტიის დაარსების დღიდან „კლასთა ბრძოლის“ წითელ დროშის ქვეშ, გააფთრებულად ებრძოდნენ. რუსული რევოლუციის ამ „მონაპოვარის“ დასაცავად მათ შეიქმნეს შეიარაღებული პარტიული „წითელი გვარდია“ ძველ ბოლშევიკ ვ. ჯუღელის მეთაურობით,¹²⁾ რადგან მოელოდებოდნენ მემამულე წრეებისაგან დიდი წინააღმდეგობის გაწევას.

გამოძახილი ქართული წრეების დაკვირვებული ნაწილისა ამ ექსპროპრიატულ აქტზე, რომელსაც აშკარა რუსული რევოლუციური დამლა ესვა, მეტად დამახასიათებელი იყო ქარ-

თული საზოგადოებრიობის ძველ გამობრძმედილ კულტურულ შეგნებისათვის.

კარლო ჩხეიძემ, ს.-დ. გამოჩენილ მეთაურთავანმა, ქართულ ეროვნულ საბჭოს ერთ-ერთ სხდომაზე აფრთხილებდა თავის აწეულ ამხანაგებს: — გაუფრთხილდით ქართულ ღობეებს, ქართველ კაცს ღობე ნამეტანად უყვარსო.

ხალხში კი ამბობდნენ: — ავაზაკები არა ვართ, რომ სხვის საკუთრებას ძალით და წართმევით დავებატრონოთო... შეგვაძენინონ წესიერადო... — თავადების ღობეებს მოშლით და მერმე ჩვენს გლეხურს მოადგებით“-ო (ეს დეკრეტი“ ბევრ შეძლებულ გლეხობის საკუთრებასაც ემუქრებოდა).

მაგრამ ყველაზე მეტად მარქსელები გაანცვიფრა თავად-აზნაურობის წრეების უმაგალითო სიჩუმემ: არსაიდან არც წინააღმდეგობის გაწევა, არც ხმა პროტესტისა. ზოგი ერთნი სოციალურ ბანაკიდან ამ მოვლენას ხსნიდნენ ამ წრეების „შიშით“ გამარჯვებული რევოლუციისა და წითელი გვარდის წინაშე. მაგრამ ეს არ იყო მართალი. ნამდვილი სიმართლე იმალება ქართველი ხალხის საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიის სიღრმეში, რომლისთვისაც უცნობი იყო შინაური სოციალური ომები წოდებათა შორის. ქართველი ხალხის ძველი წინამძღოლი თავად-აზნაურობა ებრძოდა მუდამ გარეშე მტერს და არას დროს, მსგავსად რუსებისა, თავის ხალხს, გარდა საქართველოსაგან გამდგარი მოღალატე რენეგატებისა. ქართული ისტორიის ფურცლებმა არ შეგვინახეს ერთი მაგალითი მაინც, რომ, პირიქითაც, ხალხი დასჯახებოდეს თავის მოწინავე წრეებს. და თუ ამის მაგალითს ჰქონდა ადგილი საქართველოში, ისიც მხოლოდ რუსეთის გაბატონების დღიდან (სამეგრელოს გლენტა აჯახეება 1856 წ.), მისი შემოტანილი მზაკრული პოლიტიკის და მდარე წესებისა გამო, რაზედაც წინა თავებში ხაზს უსვამდით.

ამ ძველ გზას არ უღალატა მეოცე საუკუნის საქართველოს თავადაზნაურობამაც. ამბობდნენ: დავერიოთ ერთმანეთს, რომ ქვეყანა საბოლოოდ დავაქციოთ? ეს ხომ საქართველოს მტრე-

ბის ხელობა იყო და იქნება. იგი ჩვენს ქართულ წიგნში არ გვიწერია¹³). ამასთანავე, რალა გერჩება დღეს ვასაყოფი? სამი მეოთხედი ჩვენი მამულებისა სხვადასხვა შემოღებული კანონიერი წესითა კაი ხანია ქართველი ხალხის ხელშია საკუთრებად გადასული. ერთი მეოთხედიც მას ურევოლუციოდაც თანაჰყვება. ჩვენი წოდების ძველი მამაპაპური, თუ თავზე მოხვეული რუსული უფლებანი თავის თავად მშვიდობიანად ჰქრებოდა და ამ ახალ ხანაში ყოველმხრივ ვუთანასწორდებოდით ხალხს. ერთი სიტყვით, რუსების წასვლით ჩვენსა და გლეხებს შორის გამყოფი წოდებრივ-ქონებრივი მიჯნებიც, ჩვენი ეროვნული ერთობის დაუზიანებლივ სწრაფად ილექებოდა. ამიტომ სოციალ-დემოკრატების „რევოლუციური დეკრეტი“ რუსული ნაჯახით ქართულ ღია კარებში იჭრებოდა.

ასეთი სულისკვეთებით დაუხვდა ქართველ მარქსელების „რევოლუციური მარქსიზმის მონაპოვარს“ ქართველების ეროვნული შეგნება. მაგრამ იმავე დროს მას სამართლიანად აშინებდა, რასაც არ მალავდა იმ დროინდელი ქართული პრესა, რომ რუსული ბოლშევიკური ექსპროპრიატული ხასიათი „დეკრეტისა“, საკუთრებაზე აგებულ ქართულ საზოგადოებრივ კულტურის საფუძველს ძირს ურყევს და ფეხზე წამომდგარ ნორჩ

13). ზოგს ეხსომება იმ დროის ამის დამახასიათებელი ერთი ამბავი: 1907 წელს, როდესაც ვენერალ ალიხანოვმა დამსჯელი რუსული ჯარით გადასწვა და გაანადგურა, რევოლუციაში (1905-06 წ.). მონაწილეობისათვის დაბრალებულნი გურიის ზოგი სოფლები, ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობის წინამძღოლმა, გიორგი ბაგრატიონ-დავითაშვილმა, მოუწოდა ყველა მაზრების წინამძღოლებს შეეგროვებინათ ფული დაზარალებული გურულებისათვის დასახმარებლად და მიაშველა მათ საგრძნობი თანხა. რუსეთის მეფის ნაცვლის შეკითხვაზე, თუ რას ნიშნავს ქართველი თავადაზნაურობის ეს საქციელი, ბაგრატიონმა უპასუხა: „ჩვენში არ არის ჩვეულება ხალხის უკმაყოფილებაზე ასეთი გამანადგურებელ წესით პასუხის გაცემაო“.

ქართულ სახელმწიფოსათვის კატასტროფიულ შედეგებს გამოიწვევს. გარდა ამისა, შიშობდნენ, რომ ეს აქტი საქართველოს კავკასიელ მეზობლებს დააშორებდა, რომელთაც შექმნილ ახალ პოლიტიკურ პირობებში დაკავშირება მეტად საჭიროდ ითვლებოდა, რომ საკუთრება აშლილ და ლობებზე შემოტვრეულ საქართველოში რუსთა ბოლშევიკური ურდოები შემოგორდებოდნენ და იმავე ინტერნაციონალური მარქსიზმის წითელი დროშით წაფარებულნი საქართველოს მიწა-წყალს ადვილად დამთლად დაისაკუთრებდნენ.

მაგრამ ქართველი მარქსელების მეთაურებმა ყური არ ათხოვეს ქართული ცხოვრების ამ მნიშვნელოვან სინამდვილის გამოძახილებას და 1918 წელს საქართველოს პარლამენტის გახსნის პირველივე სხდომაზე მათ შემოაქვეთ დასადასტურებლად რუსული დამლთ დაკრული თავისი მიწის დეკრეტი, წინა წელში გამოცხადებული „ამიერ-კავკასიის მუშათა, გლეხთა და ჯარისკაცთა საბჭო“-ს მიერ.

საბედისწერო განაჩენი

ეროვნული სახელმწიფოებრივი შეგნება მოითხოვდა ქვეყნისათვის ამ საბედისწერო აქტის დიდი სიფრთხილით და აწონდაწონით გადასინჯვას, ქართული საღი ეროვნული კულტურის ადათებთან შეფარდებას, საქართველოს სამეურნეო-ეკონომიური ცხოვრების სარგებლიანობის მიხედვითა და მისი პოლიტიკური შედეგების, შინ თუ გარედან, განსჭვრეტას. მაგრამ საქართველოს სოც.-დემ. დებუტატებისაგან შემდგარმა უმრავლესობამ, სრულიად მოუშზადებელმა და უვიცმა ქართული ეროვნულ-ეკონომიურ-პოლიტიკური საკითხების დარგში, რუსული რევოლუციის დემაგოგიური მარქსისტული დამანგრეველი იდეოლოგიის ატმოსფეროში შეზრდილმა, საქართველოში „კლასთა ბრძოლის“ ნამოქმედართ დაავადებულმა, მიუხედავად ეროვნულ-დემოკრატიის მიერ წარდგენილი გონიერი

საბუთებისა, დაადასტურა ამ „დეკრეტის“ ექსპროპრიაციული ხასიათი და წერილი საკუთრების დაცვის მუხლებით ამოფარებული, მიიღო იგი „მიწის რეფორმის“ კანონის სახელითა.

მაღე იჩინეს თავი ამ საბედისწერო განაჩენის მავნე შედეგებმა მთელი ქვეყნის არსებობისათვის. სანამ ქართული მოსახლეობა ამ კანონისაგან რაიმე სარგებლობას ნახავდა, ს.-დ. მთავრობას უკვე მოუხდა შეტაკება მის ძველ მოკავშირე „დემოკრატებთან“ — ოსებთან და სომხებთან. ეს უკანასკნელნი, ჯერკიდევ მეფის ნაცვლის ვორონცოვის მართველობის ხანიდან მხარში ედგნენ ს.-დ. პარტიას საქართველოში და მხურვალედ ეხმარებოდნენ მათ „კლასთა ბრძოლის“ გაღვივების საქმეში (ე. ი. ქართული მამულების მათზე გადმოსვლისათვის), აძლევდნენ მას თავის საარჩევნო ხმებს და სხვა. და ახლა სოც.-დემოკრატებს, საქართველოში გაბატონებულთ, სთხოვდნენ მათთვის გაცემული თამასუქების განაღდებას: შუა-გულ საქართველოში, ქართლში, ზიზანი ოსობა მოითხოვდა ქართველი მემამულესაგან ახალი მიწის კანონით ჩამორთმეულ და მათზე, ოსებზე, საკუთრებად გადმოსული მიწების პოლიტიკურ შემოფარგვლას დამოუკიდებელი ოსური რესპუბლიკის დაფუძნებისთვის. ამავე კანონის წყალობით მოიჯარადრე სომხები, ქართული მიწების მესაკუთრედ გადაქცეულნი, თავის მხრივ, მოითხოვდნენ ბორჩალო-ახალქალაქის მაზრების სომხეთის, ერევნის რესპუბლიკისათვის მიკუთვნებას¹⁴).

14). იმ დროიდან შემონახული საბუთები ამ ამბების თაობაზე მოგვითხრობენ, რომ სომხის პრეტენზიებს ბორჩალო-ახალქალაქის მაზრებზე, სოც.-დემ. თავიდან უჭერდა მხარს. მათი გაზეთი სწერდა: „ტერიტორიალური თვითმართველობის საზღვრები უნდა დაემყაროს ამა თუ იმ ეროვნების რეალურ მოსახლეობის პრინციპზე“ („ბორბა“, №34, 21.6. 1917, თბილისი). ამავე აზრს იცავდა სოც.-ფედერალისტთა პრესაც, საქართველოს სახელმწიფოს 1918 წლის 26 მაისს აღდგენამ და ეროვნ.-დემოკრატების მკაცრმა ოპოზიციამ სოც.-დემოკრატებს ეს

რუსების უჩუმარი წაქეზება-დახმარებით სომხების ჯარის უეცრივი თავდასხმა (დენიკინის დახმარებით) საქართვე-

ძველი პოზიცია შეაცვლევინა და სომხების მოთხოვნას უარი შეუთვალა. ამაზე სომხები სწერდნენ: „ქართველი სოც.-დემოკრატები, სოც.-ფედერალისტები და სომხების წარმომადგენელები შეთანხმდნენ ეტნოგრაფიულ პრინციპზე. მათ შორის იყო სრული თანხმობა ამ პრინციპზე საზღვრების გატარებაზე, სანამ მათ არ უღალატეს თავის მრწამსს და არ მიემხრნენ ეროვნულ-დემოკრატიის აზრს, რომელიც წინააღმდეგი იყო ბორჩალო-ახალქალაქის მაზრების დათმობაზე და ეყრდნობოდნენ რუსეთ-საქართველოს შორის 1783 წელს დადებულ ხელშეკრულებაში აღნიშნულ საქართველოს სახელმწიფოებრივ-ტერიტორიალურ საზღვრებს“. («Армяно-Грузинский вооружённый конфликт». Изд. Бакинского Арм. Нац. Совета, 1919г.).

საერთოდ, პირველი რევოლუციის (1905-1906 წ.) შემდეგ დამდგარ რუსულ რეაქციას მძლავრი რეპრესიები მოჰყვა საქართველოში. მისი ტერიტორიალურ-პოლიტიკური დასუსტებისათვის რუსეთის მთავრობამ განსაკუთრებულ ზომებს მიმართა. დაარსებული რუსული „საგლეხო ბანკი“ შეუდგა დავალიანებული ქართული მამულების შესყიდვას და ნაყიდ მიწებზე რუს გლეხების ჩასახლებას. ამავე ხანში პეტროგრადის მთავრობამ და კავკასიის სანამესტნიკომ შეიმუშავეს სამი ცნობილი პროექტი: შუა-გულ ქართლში მდიდარ ტირიფონის ველის ქართველ მემამულეებისაგან ჩამორთმევა და რუსული ჯარის დაბანაკებისათვის „პოლიგონად“ გადაქცევა (სტოლიპინის პროექტი); ხიზან ოსებისათვის ქართველ მემამულეთა მიწების საკუთრებად დამტკიცებისა (ხიზანთა პროექტი) და თბილისის გუბერნიის „გადამიჯვნის პროექტი“ სომხების სასარგებლოდ. ამ უკანასკნელ ორ პროექტს მხარს უჭერდა და იცავდა ქართ. სოც.-დემ. პარტია. მაგრამ ყველა ამ პროექტების განაღდება შეაჩერა პირველმა მსოფლიო ომმა.

ლოს განაპირა პროვინციებზე 1918 წლის დეკემბერში და ოსების აჯანყება 1920 წლის ივნისში (ბოლშევიკთა მიზმარებით) ცხადლივ დაემუქრა ახალგაზრდა ქართული რესპუბლიკის არსებობას. ამ ამბებს ემატებოდა მაჰმადიან ქართველობის აჯანყება, მომხდარი 1919 წლის მაისში, გამოწვეული აგრეთვე და განსაკუთრებით იმავე მიწების კონფისკაციების კანონით, რომელიც საქართველოს რესპუბლიკას უკარგავდა ახალციხე-ახალქალაქის მაზრებს.

აქ მახსენდება იმ ხანის ქართველი მამა-შვილის ერთი დამახასიათებელი მიმოწერა:

— შვილო, ჩამოდი საჩქაროდ. მძიმედ ავადა ვარ, ლოვინს მიკრული. ჩემს ფანჯრიდან კი ვხედავ, რომ სახლის წინ „სოციალისტების კამისია“ გვიჭრის შენი შრომით და ფულით აშენებულს, ჩვენს საცხოვრებელ ჩინებულ ვენახსა. მოდი, დაიცავი ჩვენი ოჯახის ღობე, — სწერდა მოხუცი მამა თავის შვილს, ოფიცრად მდგომს თავისი რაზმით საქართველოს აღმოსავლეთ საზღვრის სადარაჯოზე.

— ძვირფასო მამა ჩემო, ვდგევარ საქართველოს ღობის სადარაჯოზე. თუ მტერი ჩვენი სამშობლოს ღობეს წაგვიღეკავს, ოჯახის ღობეც წაგვეშლება. წაიღოს ჩვენმა ხალხმა, რაცა სურს ჩვენი მამულ-დედულიდან, ოღონდ მას ღონე მიემატებოდეს ჩვენი ძვირფასი სამშობლოს, მუდამ მრავალი მტრებით გარშემორტყმულის, დაცვისათვის. — უპასუხებდა მამას ახალგაზრდა ვაჟი.

— შენ ასეთი კარგ მამულიშვილად რომ აღგზარდე, არა ვნანობ, შვილო. ნათქვამია, — შვილი მამას უნდა სჯობდესო. მაგრამ ჩვენი მამული აქ, შუაგულ საქართველოში, ოსებს მიაქვთ და იქ, სადაც შენ ეხლა სდარაჯობ ქვეყნის ღობეს, ეს ღობე ამ სოციალისტ კამისიებმა უკვე მოშალეს: უძველესი ქართული მამულები ქართველ პატრონებს ჩამოართვეს და მო-

იჯარადრედმყოფ მოსულ უცხო ტომის ხალხს დაუსაკუთრეს თბილისის ალაყაფის კარის წინ. აბა როგორ და უნდა დაიცვა ასე ქართული ლობემომლილი საქართველოო?¹⁵⁾.

ლიტატურის გზით

მეოცე საუკუნის ხალხთა ცხოვრების წინსვლა და კერძოდ ქართველი ხალხისაც უეჭვოდ მოითხოვდა ახალი ხანით მოტანილი, საგრძნობი ცვლილებების შეტანას მის ყველა ფენებში და მათ შორის უფლებრივ-ქონებრივ წონასწორობის დამყარებას. როგორც უკვე ვიხსენიებდით, ქართველი ხალხის ცხოვრების სინამდვილეში იგი უკვე თავისთავადაც ხდებოდა და ქვეყნის მეთაურთაგანმოითხოვდა ამ ბუნებრივ და საღ პროცესისათვის სახელმწიფოებრივი წესით ხელის შეწყობას, მის გაფართოებას ფრთხილად და მიზანშეწონილად, რათა არ შე-

¹⁵⁾. ქართველი მამა მართალი აღმოჩნდა. 1921 წლის თავში, როდესაც მოსკოვის წითელი ურდოები გარშემოერტყნენ საქართველოს, სწორედ ამ შეტეხილ ქართულ ლობეებიდან მტერი ადვილად შემოიჭრა საქართველოს მიწა-წყალზე. აწ ცნობილი თათრების სოფელ „შიხილი“-მ და სომხის სოფელ „უზუნლიარ“-მა, აღმოსავლეთ საქართველოს საზღვრებზე მდებარეებმა, ბოლშევიკების წაქეზებით, მოახდინეს აჯანყება საქართველოს წინააღმდეგ და გაუადვილეს მტერს თბილისზე თავდასხმა. იმავე დროს ოსები მასვე უწმენდნენ მამისონის თოვლიან გადმოსავალ გზას ქალაქ ქუთაისში შემოსაჭრელად.

სერვერ ბეგი ქობლიანელი (ჯაყელების ჩამომავალი) თავისი ქართველი მაჰმადიან ძალებით, რომელნიც ვერ ურიგდებოდნენ საქართველოს სოც. მთავრობის მიერ მათი საკუთარი მიწების წართმევას, ძალაუნებურად გამდგარნი საქართველოსაგან, ამ ნაბიჯით უღებდნენ კარს თურქებს ახალციხე-ახალქალაქისაკენ.

ლახულიყო საერთოდ საქართველოს საკუთარი ეროვნულ-ტერიტორიალური პოზიციები კავკასიაში და არ შერყეულიყო მცირე ქართველი ერის ძველი ეროვნულ-საზოგადოებრივი ტრადიციული მთლიანობის და საქართველოში მობინადრე უცხო ტომთა მოსახლეობასთან მეგობრული განწყობილების შენახვის დასაყრდენის ძირები¹⁶).

ამის მაგალითს იძლეოდნენ ევროპის სოციალისტების მოქმედებანი ზოგიერთ პატარა ქვეყნებში — ფინლანდიის, დანიის, შვეციის და სხვა, სადაც სოციალისტების გაბატონებას არ შეუტრყევია თვით ერების სოციალ-პოლიტიკური ცხოვრების ძირები და ფრთხილ ევოლუციურ-რეფორმისტულ გზას დასდგომიან. ასეთივე გზით სვლა მით უფრო ესაჭიროებოდა

16). ემიგრანტობის ხანაში სომხებთან და ოსებთან შეხვედრების დროს გავეცანით იმ ხანის მათი სამტრო გამოსვლების სულისკვეთების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მოტივსაც. ამბობდნენ: ქართველი მენშევიკების წარმომადგენლებმა ჩვენ (ოსებს და სომხებს) თავიდან ყურები გამოგვიჭედეს დარწმუნებით, რომ მათი პარტია იბრძვის არა საქართველოს რესპუბლიკის შექმნისათვის მის ძველ ტერიტორიალურ-სახელმწიფოებრივ საზღვრებში, არამედ სოციალისტურ ეროვნულ კანტონების დაწესებით თანამედროვე ეტნოგრაფიულ პრინციპზე აგებული. ჩვენ ვართ ინტერნაციონალისტები, სოციალისტები და არა ნაციონალისტები. თუ ჩვენს ხელში იქნება ძალა-უფლება, ყოველ კანტონს მიეცემა თავისუფლება და ვისაც უნდა იმას მიეკედლოს-ო. ჩვენი მოსახლეობის გამოსვლები მენშევიკურ მთავრობის წინააღმდეგ უმთავრესად ამ მოცემული პირობის დასაცავად იყო გამოწვეული და არა ქართველი ხალხის მტრობით. მათში უკვე დიდი ხანია მშვიდობიანად გვიცხოვრია და ამ ახალ ხანაში სისხლის დაუღვრელად მშვიდობიანად მას მოვუროიგდებოდით მისი ქვეყნის ძველ ფარგლებშიცო; უფრო მეტი, დავეხმარებოდით საქართველოს რესპუბლიკის დაცვა-გამაგრების საქმეშიო.

ქართველ მესვეურებს ახლად აღდგენილ საქართველოს სახელმწიფოში, რომელიც თავისი განსაკუთრებითი გეო-პოლიტიკური მდებარეობა-მდგომარეობით მეტად გართულებულ და სახიფათო პირობებში ფეხს იდგამდა.

რუსული „რევოლუციის მონაპოვარის“ მიწების ჩამორთმევის კანონის პარლამენტში მიღების შემდეგ, მის ცხოვრებაში გასატარებლად სოც.-დემოკრატები თავის პარტიულ შეიარაღებული ძალის — „გვარდიის“ — გადიდებას შეუდგნენ. ამის გამო შეჩერდა დაწყებული მუდმივი ჯარის ორგანიზაციის საქმე და მიაყარეს „გვარდიას“ იარაღი, ამუნიცია, ფული და ქვეყნის სურსათ-სანოვავე. ამ გვარდიის შტაბში თავი მოუყარეს ინტერნაციონალურ შემადგენლობის რევოლუციონერებს, რუსეთზე ნადიც, მობოლშევიკე ვ. ჯუღელის მეთაურობით (იხ. მისი მოგონებები რუსულ ენაზე „მძიმე ჯვარი“).

იმავე ხანაში თავის პარტიის აქციის დაცვას ევროპაში რუს მენშევიკების დიპლომატიას ანდობენ. ცნობილია, რომ იმ დროს სოც.-დემ. ცენტრალურ კომიტეტის საგარეო წარმომადგენლობა ჩაბარებული ჰქონდათ: სკობელეფს და სმირნოვს პარიზში; ვლადიმირ ვოიტინსკის — რომში; აიოლოს — პრაგაში. მალე, ორი პირველი, ბოლშევიკურ მოსკოვის მხარეზე მოექცნენ.

გათამამებული თავისი პარტიის გარეგანი სიძლიერით, სოციალ-დემოკრატების მეთაურმა ნ. ჟორდანიამ პარლამენტის ტრიბუნიდან მოურიდებლად განაცხადა: — „საქართველოს წარსული თეთრი დაფაა. ამიერიდან მის ისტორიას სოც.-დემოკრატის პარტია დასწერს“—ო. ყველა ამ ამბებს თან მოჰყვა ეროვნული ყრილობისაგან ნაკარნახევის, საქართველოს მართვა-გამგეობის კოალიციური საფუძვლის მოშლა და მენშევიკ მარქსელების მთავრობის დიქტატურის დაწესება თბილისში, მსგავსად მოსკოვში გაბატონებულ ბოლშევიკ-მარქსისტთა მთავრობისა.

მსოფლიო ომის დაბოლოების წელს, 1918 წლის ივნისში. საქართველოში გაჩენილ გერმანულ სამხედრო-პოლიტიკურ

დამხმარე ძალას, რომელმაც შეაჩერა თურქთა ჯარის შემოსევა და გაუმაგრა საქართველოს მისი დამოუკიდებლობის პოლიტიკური პოზიციები, ს.-დ. მთავრობა თავიდან ცივად და უნდობლად დახვდა. განსაკუთრებით გენერალ ფონ-კრესის წინადადება-ჩრევას ერთი მთლიანი ეროვნული ჯარის საჩქაროდ შედგენისათვის, ნაცვლად საომრად უვარგისი პარტიული „გვარდიისა“.

— ჩვენ ვართ მოსულნი დროებით და ალბათ მოგვიხდება უკან დაბრუნება. უჯარო თქვენი სამშობლო ადვილად წაილექება მეზობლებისაგან. ისარგებლეთ ჩვენი აქ ყოფნით, გამოცდილებით, ყოველგვარი დახმარებით და შეადგინეთ წესიერი მაგარი ქართული ჯარი და გაიმაგრეთ თქვენი ქვეყანა; მოუწოდებდნენ გერმანელი მრჩეველები ს.-დემოკრატების მეთაურებს პარლამენტის სამხედრო კომისიაში. მაგრამ ამაოდ. ს.-დემოკრატები უარით დახვდნენ მათ წარმოდგენილ სამხედრო გეგმას, რომელიც მოითხოვდა ერთფეროვანი მულტივი ქართული ეროვნული ჯარის მოწყობას (როგორც მთავარ ძალოვან ნაწილს მომავალი საერთო კავკასიის ჯარისა) და პარტიული გვარდიის გაუქმებას.

— თქვენი პატარა ქვეყანა ნივთიერად ვერ გაუძლებს ორწყება ჯარის ორგანიზაციას. ამასთანავე ერთმანეთისადმი დაპირისპირებულნი, ქართული სამხედრო ძალის მთლიანობას დაარღვევენ, — ეუბნებოდნენ გერმანელი სპეციალისტები. არც ამ საბუთმა გასჭრა და პარლამენტის კომისია ს.-დემოკრატების ხმების უმრავლესობით, დიდი რეზერვებით, დათანხმდა მცირე რეგულიარული ჯარის დაარსებაზე მათი პარტიული „გვარდიის“ გვერდით თანაბარ პირობებში.

მიზეზი ასეთი გახელებული წინააღმდეგობისა ყველასათვის ნათელი იყო: პარტიული გვარდია მათ ესაჭიროებოდათ დაწყებული მიწების კონფისკაციის საქმის უზრუნველყოფისათვის და მომავალ დამფუძნებელ კრებაში სოფლის ხალხის უმრავლესობის ხმის მიღებისათვის თავისი პარტიული დიქტატურის განმტკიცებისათვის. ამასთანავე მათ ეშინოდათ და ამას

არცა მალავდნენ, რომ ეროვნული ჯარის სათავეში, მათთან ერთად, „რეაქციონერი“ ოფიცრები თავად-აზნაურობის ჩამომავლობისა ჩაუდგებოდნენ.

ომში დამარცხებულმა გერმანელებმა, მართლაც, მალე მიატოვეს საქართველო (1918 წლის ნოემბერში). საქართველო მხედრულად სრულიად გაუმაგრებელი, მაშინადვე ზედი-ზედ იწვევს წინა თავში აწერილ აჯანყებებს. ამ განსაცდელის დროს სამშობლოს სახსნელად მიეშურებიან მცირეოდენი ქართული ჯარის ნაწილები, თავიდან შედგენილი კადრების სახით უფროს ქართველ მხედართა ინიციატივით. მათ მიუძღვით ს.-დ. მთავრობისაგან პატივცემილი, მამულჩამორთმეული, „რეაქციონერი“, ყოფილი თავად-აზნაურობის ჩამომავალი ქართველი ოფიცრობა და ყოფილ ქართველ გლეხებთან ერთად თავგანწირვით იბრძვიან, ყველგან ამარცხებენ საქართველოს წინააღმდეგ ამხედრებულ მტრებსა და გენერალ გიორგი კვინიტაძის სარდლობით გააქვთ ქართული დროშა არტანუჯის საზღვრამდე... და გადაარჩინენ ნორჩ საქართველოს რესპუბლიკას და მის სოც.-დემ. მთავრობას დიდ განსაცდელისაგან.

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ს.-დ. დიქტატურის ბატონობა ბრძამდ მისდევდა თავის აღებულ სექტანტურ გზას. ამ დროის მანძილზე გარიყავს და ქართულ საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივ სარბიელს სრულიად მოაშორებს ქართველი ხალხის ეროვნულ-სულიერად გამაერთიანებელს, მისი თავისუფლების მუდამ თავგამოდებულ დამცველს ქართულ ეკლესიას თავის მრავალ მოსამსახურეთა წრეებით. უხეშად ძირს დასცემს სახელმწიფოებრივ ხალხოსნურ ქართულ ტრადიციებზე აღზრდილ და განათლებულ მის ძველ მოწინავე მეზრძოლს, ქართველ თავად-აზნაურობას, რომელიც მისმა მშობელმა „ქვეყანის მოქმედმა“ ქართველმა გლეხობამ მარქსისტთა ტერორის ამოწყვეტისაგან გადაარჩინა.

ახლა ამ დიქტატურის პოლიტიკური ბრძოლის წვერი მიმართა ერთად-ერთ არა-სოციალისტურ, ილია ჭავჭავაძის შემკვიდრე, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დაშლისათვის.

ლახვარი მთლიანობის ზურგში

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენლების პარლამენტში და მის გარეთ ს.-დ. მართველების მიმართ ლოიალური ოპოზიციის ხაზის დაცვა მათ სათავეს მაინც არ ამშვიდებდა. ს.-დ. ამინებდა ეროვ.-დემოკრატიების თანდათან ზრდა და გავლენის განმტკიცება ქართველ ხალხში. ამ პარტიის მიერ ქართული ისტორიული ძირების — ეროვნული მთლიანობის, ქრისტიანული კულტურის, ევოლუციურ-დემოკრატიული და რევოლუციური მიმართულების დაცვა აშკარად და შეურიგებლად დაპირისპირებული იყო ქართულ სინამდვილეში მარქსელთა უნიადგო და ნაძალადევად ქართველი ხალხის თავზე მოხვეულ გაშიშვლებულ მატერიალისტურ იდეოლოგიასთან — „კლასთა ბრძოლის“, „პროლეტარიატის დიქტატურის“, „ათეიზმის“, „სოციალიზაციის“, „ექსპროპრიაციების“ და სხვა, შემოტანილთა საქართველოში რუსეთის რევოლუციონერთა და სოციალისტთა ინტელიგენციის სამზარეულოდან. მარქსელები გრძნობდნენ, რომ მიწადმოქმედ, საკუთრების მოყვარე, ქრისტიანული კულტურის ადათებზე აღზრდილი ქვეყნის მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა — ქართველი გლეხობა — მათ ძალა-უფლებას ადვილად წყალს შეუყენებს, თუ არ იხელთავენ დამხმარე რუსული რევოლუციის პროცესს და საჩქაროდ არ ჩამოაშორებენ პოლიტიკურ გავლენას იმ ბანაკს, რომელიც თავის ეროვნული გეგმებით ქვეყანას და ხალხს ევლინებოდა პატრონად. და ს.-დემოკრატიების მთელი ბრძოლის არსენალი წარმართა ეროვნულ-დემოკრატიის პარტიის დასაშლელად. მათ ადვილად ისარგებლეს ეროვ.-დემ. პარტიის ნორჩი ორგანიზაციის ზოგიერთი სუსტი მზარეობით.

ერთი თვალსაჩინო ნაკლი ამ ორგანიზაციისა იყო ის, რომ მას უძღვებოდა ომის ხანაში საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან სწრაფად თავმოყრილი ახალგაზრდა პატრიოტები, ერთმანეთს ახლად გაცნობილნი, მოქმედებით, ხასიათით და სხვა

მხრივ ნაკლებად ჯერ ერთმანეთს შეგუებულნი. იმ დროს, როდესაც სოციალისტური პარტიების, განსაკუთრებით, სოც.-დემ. მეთაურობა თავისი უმრავლესობით გამოსული ერთ პროვინციიდან, ამით ერთმანეთში მჭიდროდ გადაწული, უკვე ოცი წელიწადი თავის ორგანიზაციას უძღვებოდა. აგრეთვე ერ.-დემოკრატიულ ორგანიზაციას ამძიმებდა მისი მრავალფეროვან ფენების შემადგენლობა. თუმცა ეროვნულ პოლიტიკური ხაზების დაცვაში ერთობილად გამოდიოდა, მაგრამ ორგანიზაციულ წეს-წყობილებას ჯერ არ ჩვეული, მის წილში ატეხილი აზრთა თუ მოქმედებათა შეჯახება იწვევდა ბუნებრივ შინაურ კრიზისებს. ამას ემატებოდა ისიც, რომ ამ პარტიის წევრთა მოქმედება ეწირებოდა განსაკუთრებით საერთო საქვეყნო აფორიაქებულ ამბებში¹⁷⁾ მონაწილეობის მიღებას და ველარ მისდევდა პარტიულ-ორგანიზაციულ საქიანობის სათანადო გამაგრებას.

ს.-დემოკრატიამ ისარგებლა ერ.-დემოკრატიების ამ სუსტი ორგანიზაციული მხარეებით და თავისი აგენტურით შეიჭრა მის წრეებში მოქნილი დემაგოგიური იარაღით. თავდაპირველად შეეცადა ამ პარტიის გლეხთა სექტორის ჩამოშორებას, რომელსაც, უმთავრესად, ქიზიყის მხარის, კახელები შეადგენდნენ.

— რა გაქვთ საერთო ეაჭრებისა და თავად-აზნაურების პარტიასთან? გამოეცალეთ მას და მომავალ დამფუძნებელი კრების არჩევნებში თქვენ საკუთარ დეპუტატს აირჩევთო. ამ ცბიერმა ფანდმა გასჭრა და ერ.-დემოკრატიებს გამოეყო ეს ფრთა „რადიკალ-დემოკრატიულ გლეხთა პარტიის“ სახელით. ჯერი მიდგა ერ.-დემ. დანარჩენ წრეებზე. აქ ამუშავდა ს.-დ. მეთაური ხალხი და მათი პარტიული პრესა.

— საქართველოს უნდა განაგებდეს ორი სოციალური კლასი: პროლეტარიატის სოციალ-დემოკრატიული და ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული. ეროვნულ-დემოკრატიამ უნდა გაიწმინდოს თავისი რიგები თავად-აზნაურ ელემენტებისგანო¹⁷⁾. —

17). ბედის ირონია : თვით „პროლეტარულ“ ს.-დ. პარტიის მეთაურობა ამ წოდებას ეკუთვნოდა: ნ. ჟორდანი, კ. ჩხეიძე,

ამ მზაკვრულმა დემაგოგიამაც მალე გასჭრა. მას მოჰყვა ხელოვნური გამოყოფა მეორე ფრთისა — პარლამენტში „ეროვნულ ფრაქციად“ წოდებული.

1919 წლის მარტის არჩევნებს დამფუძნებელ კრებაში ერ.-დემ. პარტია წარუდგა სამ ნაწილად დაყოფილი. ასე დანაწილებული, არჩევნებში დამარცხდა. ნაცვლად პარლამენტის საერთო 16 დეპუტატისა, შეკვეცილმა ერ.-დემ. პარტიამ გაიყვანა 8 დეპუტატი, ეროვნულმა — 2 და რადიკალ-დემოკრატების გლეხთა სექტორმა — არც ერთი. (საერთოდ დამფუძნებელ კრებაში სოც.-დემოკრატებმა შეიძინეს 105 ადგილი, სოც.-ფედ. — 8, ერ.-დემ. — 8, სოც.-რევ. — 4, დაშნაკელებმა — 3, ეროვნულმა — 2).

ომისა და რევოლუციის მძიმე პირობებში აწყობილ ერთადერთ არა-სოციალისტურ, ეროვნულ ტრადიციათა, იდეათა და საქმეთა მიმდევარ მებრძოლი ორგანიზაციის დაშლა, პირისპირ მოახლოვებული რუსულ-ბოლშევიკური სტიქიონის შემოსევის დიდი საფრთხისა, იყო ლახვარის ჩაცემა ჯერ კიდევ გაუმარებელი საქართველოს ეროვნული სახელმწიფოს ზურგში. საქართველოს ისტორიული სინამდვილის ჩარჩოში სოც.-დემ. ამ გარეგნულმა გამარჯვებამ ხელახლა გააშიშვლა ძველი მწვევე ჭრილობა, საქართველოს ეროვნულ მთლიანობას რომ არა ერთხელ უღიდა. ამას ამოწმებენ იმ დროის ქართულ წრეებში ნიდადა მოკიდებული გამოძახილნი, რომელთა შორის მახსენდება ერთი მეტად ცნობილი:

მეორე გაყოფის წინ, ერ.-დემ. ცენტრალური კომიტეტის დრამატიულ სხდომაზე, მომხდარს 1919 წლის თავში სასახლეში, გრიგოლ ვეშაპელმა, ჩამომავლობით იმერეთის მხარის დარიბ გლეხმა, გააფრთხილა კომიტეტი: — „მენშევიკების ბანაკიდან ნაკარნახევი ჩვენი პარტიის ეს მეორე გაყოფაც აშკარად

ი. წერეთელი, კ. ანდრონიკაშვილი, ე. გეგეჭკორი, გ. ლორთქიფანიძე და ბევრი სხვებიც.

ლიბის მთის ხაზით ინიშნება. ამას წინ პარტიას გამოეყო კახელ გლეხთა სექტორი, ახლა მას ეცლება ილია ჭავჭავაძის ნამდვილი პოლიტიკური მემკვიდრე, აღმოსავლეთ საქართველოს მოწინავე მამულიშვილთა მებრძოლი წრე და ერთ-ერთი მთავარი დამფუძნებელი ერ.-დემ. პარტიისა. საქართველოს ნიადაგზე მენშევიკური „კლასთა ბრძოლის“ ყალბმა და შხამიანმა ნათესამა ჩვენი პარტიის ც. კომიტეტშიც თავი ამოჰყო. გაფრთხილებთ, რომ მისი შედეგი საბედისწერო მოვლენად გადაიქცევა აღდგენილი საქართველოსათვის, რომლის ბურჟუად აქამდე თავის საღ ეროვნულ გეგმებით, მოქმედებით და მთლიანი ორგანიზაციის სახით იღგა ჩვენი პარტია. გამარჯვებული რუსული ბოლშევიზმი არ მოეცლება კავკასიას და საქართველოს, თუ მას არ დაუხვდებით მტკიცე ეროვნული ერთობით და კავკასიის ერების ჩვენთან საჩქარო დაკავშირებით. ეს გაყოფა მომაკვდინებელი იქნება ქვეყნისათვის და პარტიისათვის“—ო¹⁸).

ბოლშევიკური უფსკრულისაკენ

ყველა ამ ნამოქმედართ მარქსის დოქტრინებზე აგებულ ქართულმა სოც.-დემოკრატიულმა მუშათა პარტიამ, „მენშევიკურ“-ად წოდებულმა, დაარღვია მცირე ქართული მოდგმის ოჯახის არსებობის ბუნებრივი კანონი — ყველა მის ფენათა ძალების შემოკრებით, ეროვნულ ერთობით თავის დაცვა მტრისაგან. და საქართველოს ნორჩი რესპუბლიკა თავის „მენშევიკური“ მთავრობით „ბოლშევიკური“ უფსკრულისაკენ დაექანა. მათ ნამოქმედარს კვალდაკვალ მოსდევდა მისი განაყოფი, ძველი ნაამხანაგარი და იმავე მარქსის სახარების მიმდევარი,

18). ერ.-დემ. პარტიის მთლიანობა აღსდგა მხოლოდ ორი წლის შემდეგ, 1921 წლის იანვარში. იგი დაგვიანებული იყო, თებერვალ-მარტში საქართველოს რესპუბლიკა მოექცა ბოლშევიკური რუსეთის ბრჭყალებში.

მოქიშვე ფრთა, ქართველ „ბოლშევიკებად“ ცნობილი, რომელსაც მოხერხებულად იყენებდა ძველი ველიკორუსული შოვინიზმის ბუდე მოსკოვი. საქართველოში ეს უკანასკნელი რიცხობრივად არ იყო საგრძნობი 1917 წლამდე. მაგრამ რევოლუციის დასაწყისში პლენაროვის მიმდევარ „მენშევიკთა“ პარტიის სრული დამარცხება და ლენინის „ბოლშევიკთა“ პარტიის გამარჯვების და რუსეთის ძალა-უფლების ბოლშევიკთა ხელში ჩაგდების და გამაგრების შემდეგ, ქართველ „ბოლშევიკებმა“ ბრძოლა გაუჩაღეს „მენშევიკებს“. საქართველოს ასპარეზზე სხვადასხვა სახით, რუსეთის ძველი სოც.-დემოკრატიული პარტიის ორი მეტოქე — „მენშევიკ-ბოლშევიკთა“ ნაწილთა შორის ომი გაიშალა.

თავის ზურგის გასამაგრებლად ქართველ მენშევიკ მეთაურებმა მოიპატიჟეს დასავლეთ ევროპიდან მეორე სოციალისტური ინტერნაციონალის გამოჩენილი სოციალისტები, მათ დასარწმუნებლად, რომ საქართველოს მიწა-წყალზე საქართველოს სოც.-დემ. მუშათა პარტიის მეთაურობით ძირი ეყრება სამაგალითო „მუშათა სოციალისტურ რესპუბლიკას“¹⁹⁾.

19). 1919 წელს საქართველოს ეწვივნენ¹⁴⁾ კ. კაუცკი, ე. ვანდერველდე, რ. მაკდონალდი, კ. გიუსმანსი, პიერ რენოდელი და სხვანი. ამ გამობრძმედილ ევროპიელ მოღვაწეებს დახვდათ სოციალისტური ექსპერიმენტების გეგმების საცდელ ასპარეზად გადაქცეული — ლობე-აშლილი, ეროვნულ ფენათა შორის მოშლილი ერთობით, უჯარო, უსადსრო და „მუშათა კლასის“ არ მქონე პატარა, წმინდა აგრარული ქვეყანა. ამ სტუმრობის შემდეგ ევროპის განათლებული სოციალისტების გამოძახილი არ იყო მენშევიკებისათვის გასახარებელი. მათი ყველასი აზრი გამოსთქვა ევროპის სოციალისტების ავტორიტეტმა კარლ კაუცკიმ 1921 წელს თავის წიგნაკში: „საქართველოს გლეხთა სოციალისტური რესპუბლიკა“. ამ სათაურით მან არ სცნო საქართველო არ არსებულ „მუშათა პროლეტარიატის“ დიქტატურის დასაყრდნობ სარბიელად; მარქსისტული დიალექტიკის ჩვეუ-

შორეული ევროპის მეორე ინტერნაციონალის სოციალისტებმა მიიარ-მოიარეს საქართველოს ქალაქ-სოფლები, სადაც ყველგან ქართველობა ხვდებოდა მათ ჩვეულებრივი სტუმართ-მოყვარეობით, მაღლობა გამოუცხადეს ქართველ მესვეურებს, თავისი სოციალისტური წრეების თანაგრძნობის პროპაგანდას დაჰპირდნენ და დაბრუნდნენ შინ.

თავის მხრივ ქართველმა ბოლშევიკებმა მოიშველიეს მესამე სოციალისტური ინტერნაციონალიდან იმ ხანებში დაარსებული აღმოსავლეთ ევროპაში „რ. ს. შ. ს. რ.“ ცენტრში მოსკოვში, თავისი მოკავშირე რუსი ბოლშევიკები.

უტყუარი საბუთებით აეხადა ფარდა იმ ფარულ ზრახვასაც, თუ რატომ ბოლშევიკურმა მოსკოვმა ასე ადვილად სცნო მენშევიკური საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა. 1920 წლის მაისში საქართველოსთან დადებული ხელშეკრულებით მან კარი გაუხსნა თავის ბოლშევიკებს მენშევიკური რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დასანგრევად. პირველი შედეგი ამ აქტისა იყო, რომ ბოლშევიკური რუსეთის „სოციალისტურმა რესპუბლიკამ“ წარუგზავნა მენშევიკურ საქართველოს „სოციალისტურ რესპუბლიკას“ თავისი ელჩი შეინმანი 300 მოხელეთაგან შემდგარი მისიის თანხლებით. ეს მრავალრიცხოვანი ბოლშევიკი რუსი „სტუმრები“ თამამად გაიშალნენ საქართველოს მთელ სივრცეზე თავისი ქართულ-ბოლშევიკური აგენტურით, რომლის მეთაურები სერგო ორჯონიკიძე და საშა გეგეჭკორი ახდილად დათარეშობდნენ, მოსკოველი წითელი ჯარით 1920 წელს უკვე დაპყრობილი ჩრდი-

ლებრივი მიხვეულ-მოხვეული არგუმენტებით კაუცკი თავაზიანად უარჰყოფს ქართველი მენშევიკების შექმნილ სამაგალითო აბსურდს... და ბოლოს გამოსთქვამს შიშს, რომ ეს აბსურდი („გლენთა სოციალისტური რესპუბლიკა“) განმარტოვებული, სამტრო პოლიტიკური გარემოცვისაგან, შესაძლოა ადვილად წაილეკოსო.

ლო-კავკასიისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკებში²⁰).

ამგვარად ქართველი მენშევიკ-მარქსელების საბატონოს თავს წაადგა მათი დაუნდობელი მოქიშვე ქართველი ბოლშევიკ-მარქსისტები იდეოლოგიურ-პოლიტიკური ანგარიშების გასასწორებლად. მათ თან ახლდათ დამხმარედ მოსკოვის „წითელი არმია“. საქართველოს რესპუბლიკის ბედიც ამით უკვე გადაწყვეტილი იყო და რუსი ბოლშევიკები ადვილად შემოიჭრნენ საქართველოში მარქსისტების მიერ გატყვებნილი გზით.

რუსეთიდან გადმონერგული ქართველი ხალხის ეროვნული მთლიანობის დამშლელი, ახალი რუსული „კლასთა ბრძოლის“ ვარიანტი ეროვნული ნიჰილიზმის თანხლებით, საქართველოს საზოგადოებრივ-ნივთიერი ცხოვრების აშლა-დაშლით მენშევიკებმა ქართველი ხალხის ეროვნულ ფენებს გამოაცალეს ყოველი ძალ-ღონე. ქართველ ხალხს აღარ შეეძლო საჭირო სიმთელე-სიმაგრით, თავგამოდებით დახვედროდა თავისი ქვეყნის მტრებს. თუმცა 1919 წელს „მიწის რეფორმის“ თვალთმაქცმა ფსიქოლოგიურმა გავლენამ, განსაკუთრებით პარტიის აპარატის დაწოლამ, მენშევიკებს შეაძენინა დამფუძნებელი კრების არჩევნებში ხალხის ხმის უმრავლესობა, მაგრამ ქვეყნის მძიმე უამისათვის იგი ფუჭად აღმოჩნდა.

ამ უმრავლესობას, ყოფილ გლეხობას, ჩაყუდებულს მიწების გაყოფ-გამოყოფის რთულ სადავიდარაბო ამბებში, აღარ სცალოდა მტრებისაგან ქვეყნის დაცვისათვის. თანაც ეს „მტრე-

20). თავისი მენშევიკური „სოციალიზმის სამყაროს“ ამშენებლობის იდეით და პროექტებით დატვირთული, პარტიის დიქტატურის დაცვისათვის შეფიცულნი, საქართველოს რესპუბლიკის მეთაურნი მეზობელ კავკასიის ერებს უნდობლად ეპყრობოდნენ, როგორც მათ იდეოლოგიის მოწინააღმდეგებს და ერიდებოდნენ მათთან მტკიცე დაკავშირებას, კმაყოფილდებოდნენ „დიპლომატიური“ მეზობლური ურთიერთობით. ამიტომ არც მოხმარებიან ჩრდილო-კავკასიის ხალხებს, არც აზერბაიჯანელებს მათ ბრძოლებში ბოლშევიკებთან.

ბი“, იგივე მარქსისტ-ბოლშევიკები, ჰპირდებოდნენ მათთვის უფასოდ საკუთრებად დარიგებას იმ ბალ-ვენახ- მინდვრებისაც, რომელსაც მენშევიკების მიწის რეფორმა მცირე „ნორმების“ სახით უტოვებდა ძველ პატრონებს. მან არ მისცა მენშევიკურ მთავრობას არც მიღებულ ახალ მიწებში დაწესებული ფული, არც მეომარი ძალა მიაშველა. ამ უკანასკნელის მხრივ იგი ხედავდა, რომ სოციალისტური მთავრობა გაუბრუნდა ნამდვილი ქართული ჯარის შექმნას გამოცდილ სარდლობით სათავეში. ომისათვის გამოუსადეგარ პარტიულ გვარდიას იგი არ ენდობოდა. მას სთვლიდნენ პარტიის პოლიციად. სოფ. გურჯაანში 1919 წელს მომხდარ საარჩევნო მიტინგზე (დამფუძნებელი კრებისათვის) ერთმა დარბაისელმა, სომხებთან ომში ნამყოფმა გლეხმა ოხუნჯუორად მიაძახა გვარდიელებს: ნეტა ასე მაგრად გაგერეკოთ ჩვენი ქვეყნის მტრები, როგორც ეხლა ჩვენ გვერეკებით საარჩევნო ყუთებისაკენო.

ფუჭად გამოდგა აგრეთვე იმედი რეალური პოლიტიკის მოანგარიშე ევროპის სოციალისტებისა და მთავრობების დახმარებისა ბოლშევიკურ მაგარ კლანჭებში უკვე მოქცეულ მენშევიკ-სოციალისტური რესპუბლიკის ხსნისათვის.

— რატომ უნდა ვაბრძოლო ჩვენი ფრანგი ჯარისკაცები და ვაღვრევიანო ფრანგული სისხლი, როდესაც თქვენმა მთავრობამ, რომელსაც შეეძლო 200.000 ქართველი მეომარი გამოეყვანა, მისი ერთი-მეოთხედიც არ გამოუყვანია თავისი სამშობლოს დასაცავადო, — უპასუხა საფრანგეთის რესპუბლიკის დიდმა სამხედრო პიროვნებამ საქართველოს მთავრობის კაცს დახმარების თხოვნაზე...

და საქართველო ჩაეჭანა ბოლშევიკურ უფსკრულში.

მწარე ბოლო

1921 წელს თებერვალში შემოსეულ მოსკოვის წითელ ჯარისაგან თბილისის კარს თავდადებით იცავდნენ გენ. გიორგი კვინიტაძის სარდლობით მცირე ქართული ძალები — ქართველი იუნკრებისა და რამოდენიმე ბატალიონი (არა სრული შემადგენლობისა) ქართული ჯარისა, ყოფილ თავად-აზნაურთა ჩამომავლობის მხედართა უფროსობითა²¹). დახვეის დროს თბილისიდან ეს მუჟა მხედრობა ერთი თვის განმავლობაში ბრძოლებით იცავდა საქართველოს რესპუბლიკის ნ. ყორღანის მთავრობას და უვნებლად მიიყვანა ბათომამდე და გაისტუმრა იგი სამშვიდობოში საზღვარ-გარეთ.

ფეხზე წამომდგარ, გაერთიანებულ საქართველოს სახელმწიფოს ასეთი მოკლევნიანი (სამი წელიწადი) თავისუფალი არსებობის და მისი ასე სწრაფი დამხობის ამბავი მრავალ საუ-

21). ცნობილია, რომ მტკვრიდან მოყოლებული კოჯრამდე, ამ მნიშვნელოვან მარჯვენა ფრთას თბილისისა გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის მეთაურობით იცავდნენ: გენ. ალექსანდრე ანდრონიკაშვილი თავისი იუნკერთა სკოლით; პოლკ. ნიკოლოზ ვაჩნაძე ასპინძის ბატალიონით, პოლკ. დავით (ყაფლანის ძე) ვაჩნაძე საყარაულო ბატალიონით და პოლკ. იასე ვაჩნაძე მუშვიდე ბატალიონით. მათ სამჯერ უკუაგდეს რუსები და 1200 ზე მეტი ტყვე ჩაიგდეს ხელში.

გერმანელების დროს მიღებული სამხედრო პროექტები — ორი ქვეითა და ერთი ცხენოსანთა დივიზიის შექმნა მოხდა ნაწილობრივ არა სრული შემადგენლობით და ცხენოსანთა დივიზიის მთლიანად გამოკლებით. ამის მიზეზი განმარტა ცნობილმა მენშევიკმა ზაქარია გურულმა: ცხენოსანთა დივიზია გადაიქცევა თავად-აზნაურობის საჯირითო სარბიელად და ჩვენ არ გვესაჭიროებაო.

კუნოვანი მებრძოლი ქართული ისტორიისათვის გაუგონარ შა-
გალითად ჩაითვლება.

შორეულ საუკუნეებში მას ვერ მოჰრევიან მთლად ვერც არაბების, ვერც ბიზანტიელების, ვერც სელჯუკ-სპარსელების და ვერც ყოვლად შემძლე, მრისხანე მონღოლთა იმპერიები. უფრო მეტი: მონღოლთა შემდეგ დანაწილებულ საქართველო-საც ვერ მოჰრევიან ირან-ოსმალთა ძლიერი სახელმწიფოები. მხოლოდ მეოცე საუკუნეში, შავი ზღვიდან განჯის კარამდე ფეხზე წამომდგარი, მთლიანი საქართველოს რესპუბლიკა სამი წლის არსებობის შემდეგ, იმ ხანად ჯერ ნაკლებად ძალოვანმა ბოლშევიკ-რუსების შემოსეულმა ბრბოებმა ერთ თვეში გააქ-რეს!

თავისუფალი საქართველოს ამ არა-ჩულებრივი დაცემის ერთი დიდ მიზეზთაგანი იყო ისიც, რომ მას ამ ბრძოლაში დამხმარედ არც ერთი კავკასიელი მეზობელი ერი არა ჰყავდა. წარსულ თავდაცვით ბრძოლებში საქართველოს სხვა და სხვა დროს გვერდში ამომდგარი ჰყავდა ვინმე თავისი კავკასიის მეზობელთაგანი — სომეხი, შირვანელი თუ ჩრდილო-მთიელი. ამ ჩვენს დროში საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკის მთავრობამ ვერც ერთი მეზობელთაგანი ვერ მიიყენა, მიუხედავად იმისა, რომ მის თვალწინ ბოლშევიკური რუსეთი მათ ქვეყნებს ცეცხლითა და მახვილით მიაღება. მან ვერ მიიზიდა მეგობრობა ვერც მეზობელ კავკასიის ხალხებისა, ვერც ნდობა მოსაზღვრე მუსულმანური ქვეყნებისა. მათი ხელმძღვანელი წრეების აზრით, თბილისის მარქსელ-შენშევიკთა მთავრობა ითვლებოდა მოსკოვის ბოლშევიკ მარქსისტთა მთავრობის შინა პარტიულ ოპოზიციად²²).

²²). იმ ხანებში ანგორაში საქართველოს რესპუბლიკის ელჩად გაიგზავნა სვიმონ მდივანი. თავის მხრივ მოსკოვმა გაგზავნა რუსეთის ელჩად ძმა სვიმონისა — ბუღუ მდივანი. გაკვირვებული თურქები ეკითხებოდნენ: რომელ ძმას დაუჯეროთ — ბუღუს, რომელიც დიდ რუსეთს წარმოადგენს, თუ სვიმონს —

მაშინდელი მსოფლიო პოლიტიკის გამგემ, ინგლისელმა მეთაურმაც ლოდ ჯორჯმა, გაშიფრა რა ეს ქართული რებუსი, არაფრად ჩააგდო მისი დამოუკიდებლობის ფორმალური ცნობის — 1921 წლის 27 იანვარი⁽¹⁵⁾ — საბუთი და რუსულ ხეტყეში მიჰყიდა საქართველოს დამოუკიდებლობა მოსკოვის ბოლშევიკებს.

დაავადებული რუსული სოციალისტური რევოლუციის მუნით, 1921 წლის თებერვალში საქართველოს რესპუბლიკის მენშევიკური მთავრობა უცბად დამარცხდა თბილისის კართან. მას თან გადაჰყვა ქართული ისტორიის მეოცე საუკუნის პარადოქსიც — ქართველ მარქსელთა მენშევიკური პარტიაც.

ამჟამად ქართველი ერი მთლიანად და უშუალოდ წარუდგა და დაუპირისპირდა თავის ძველ მრისხანე მტერს — ნილაბ-ახდილ, ნაცნობ რუსულ ნაციონალ-ბოლშევიზმს, ამ ხანად გაწითლებულს.

მცირე ერი, „შემქმნელი ერთი უძველესთაგანი კულტურისა ევროპაში“, მთელი თავისი ბუნების არსით, ისტორიით, კულტურით და ძირმაგარტ ეროვნული ტრადიციებით, პირველთაგანი მსოფლიოში გაბედულად გადაელობა და შეებრ-

პატარა საქართველოს ელჩსა? ან როგორ გავიგოთ ეს უცნაური ქართული რებუსი: რომ ერთი ე. გეგეჰკორი საქართველოს საგარეო მინისტრია, მეორე, მისი ნათესავი საშა გეგეჰკორი, მოუძღვება ბოლშევიკურ რუსებს? ერთი ელიავა საქართველოს დიდი კაცია, მეორე კი — რუსეთისა? ალბათ ქართველი მენშევიკები და რუსი ბოლშევიკები „ბიძაშვილები“ არიანო! ბოლოს თურქებმა იმ ძმას დაუჯერეს, რომელიც მოსკოვიდან იყო გამოგზავნილი, კარგა ბლომად რუსული ოქროს თანხლებითაც.

ამით თუ აიხსნება, რომ საქართველოდან ოსმალეთში გამოქცეულ ქართველებს თურქები ძველებურად „გურჯებს“ კი აღარ უწოდებდნენ, არამედ „მენშევისტებს“.

ძოლა კაცობრიობის კულტურისა და ცივილიზაციის დამქცევ, უშველებელ ძალთა მქონე, მეოცე საუკუნის სკვითების გაბატონებას კავკასიაში.

ქართველთა მოდგმის სახეს მოეხსნა მისი დამამახინჯებელი ჩოფურა ნიღაბი, აკრული უცხო გაველურებული მოძღვრების დაბრმავებულ დამქაშთა ქართველ ფანატიკოსთა წრის მიერ. და თავიდან იმ სასტიკ ბრძოლაში, რომელიც მას გადაუხდია მახვილით და ტერორით საქართველოში გაბატონებულ რუს ბოლშევიკურ ურდოთა წინააღმდეგ და სხვა და სხვა სახით იხდის დღემდე, ქართველმა ერმა გამოამზეურა თავის მოდგმის უძველესი პოლიტიკურ - საზოგადოებრივი კულტურის ცხოველმყოფი და უკვდავი ეროვნული თვისებები.

მოკლე მოთხრობით გადავშალოთ ესლა ქართული სისხლით გაელენთილი, ჩვენი დროის ეს უტყუარი და ჯერ დაუთავებელი ქართული ბრძოლის ეს დრამატიული ფურცელიც.

II ქართველი ხალხი წითელი რუსეთის ლოდის ძველ

ქართული სოციალისტური პარტიის დახმავა

მეორე მსოფლიო ომის დათავებისას, მიმდინარე თანამედროვე საერთაშორისო ამბების ასპექტში, სავსებით გადმოიშალა რუს ხალხის სტიქიონის ბუნების თვისებები, რომელნიც რუსული კომუნიზმ-ბოლშევიზმის სახით მთელ განათლებულ მსოფლიოს, მათ ქვეყნებს და ერების კულტურა-ცივილიზაციას სრული წაღვევით დაემუქრა.

თვითმპყრობელი დესპოტიური მონარქიისა და ეკლესიის ისტორიით აღზრდილ რუსთა მოდემის თვისებებს, შეჩვეულს მეზობელ ხალხების დაპყრობას, მათ ეროვნობის ხეპრულ გათლა-გაშალაშინებას, ქართველობას თავის თავზე განუცდია უკვე წინა საუკუნეში მისი საქართველოში გაჩენის დღიდან.

ამ ჩვენს საუკუნის ხანაში, საერთოდ, დიდი უმრავლესობა მოაზროვნე, დაკვირვებული ქართველობისა აშკარად გრძნობდა, თუ რა უბედურება მოელოდებოდა მის ქვეყანას ჯებირებაშლილ, მოზვავებული რუსობის სტიქიონისაგან, მარქსის კომუნისტური მანიფესტით და სისხლიანი წითელი დროშით ახლად შემოჭრილისა საქართველოში.

მათი შემოსევის პირველ დღეებში თბილისის კედლებზე გაკრული მომაკვდავი ლენინის განკარგულება ქართველების და მათი ქონების ხელუხლებობის თაობაზე არავის არ ამშვიდებდა. მართლაც, მალე საქართველოს ქალაქებში ყველა სავაჭროები მიიკეტა და დაცალიერდა. მათი საქონელი მთლად იზიდებოდა დამშეულ რუსეთში. ადგილობრივ მცხოვრებლებს ურიგებდნენ ჟანგიან რუსულ სელიოდებს. „ბურჟუების“ დასაშინებლად თბილისში დახრეიტეს რამდენიმე ცნობილი ვაჭარი. ბოლშევიკი სალდათები უკვე შეესივნენ სოფლებს და

დაუწყეს ძარცვა-გლეჯა შეძლებულ გლეხებს. ამას თან მოსდევდა შემადრწუნებელი ადამიანთა მკვლელობანი და უზნეო, გამხრწნელი ქადაგება. ქართულ სოფლებს დელეა მოედო. გლეხობა რწმუნდებოდა, რომ რუსული ბოლშევიკური წესწყობილების ფეხის მომაგრება საქართველოში ემუქრებოდა მისი საკუთრების ღობეებს და სარჩო-საბადებელსა, რომ ოჯახისა და სარწმუნოების წინააღმდეგ ბოლშევიკური უზნეო ქადაგება და მოქმედება ყირაზე აყენებდა მის ჩვეულ კეთილ-პატიოსანი ცხოვრების ადამიანთა ზნე-ადათებსა.

ახალ მოსულ რუს ჯარების მომატებით ბოლშევიკურმა მთავრობამ რომ მოიმაგრა ფენი თბილისში, გააწყო „ჩეკა“-ს მრავალრიცხოვანი საჯაშუშო აპარატი, მოსკოვიდან წარმოგზავნილი დახელოვნებული მრავალი „ჩეკისტებით“. ამ უკანასკნელთა აგენტურა მოედო ყველა ქართულ დაწესებულებებს და დღითი დღე მუხრუჭს უჭერდა, თავისუფალი ქართული ცხოვრებისაგან გადარჩენილ უკანასკნელ ნაშთებსა.

ქართულ სასწავლებლებში შეიჭრნენ ახლად დაარსებული „კომსომოლი“-ს ჯაშუშები. ქართულ უნივერსიტეტში გაჩნდნენ „ჩეკას“ აგენტები, რომელნიც უჩუმრად ადგენდნენ არასაიმედო სტუდენტების სიებს. ქართული პოლიტიკური წრეების ფენებში დაძვრებოდნენ მახეზლარა ქართველი რენეგატები და ვხას უტკეპნიდნენ კომუნისტურ მართველობას რეპრესიების შემოღებისათვის.

ქართულ ჰაერს ჯანყის სუნი ედებოდა. მღელვარე სოფელთა კაცები გაჩნდნენ თბილისში ძველი პარტიების. მოთავეებთან დასაკავშირებლად. ამ მხრივ თბილისი ძველი სოციალისტური მეთაურებისაგან დაცალიერებული დახვდათ. სოც.-დემოკრატიული პარტიის მთავარი ძალები, ყოფილი მთავრობით, მათი აპარატის დიდკაცებით, პარტიული „გვარდიის“ მოთავენი და სხვ. გახიზნულნი იყვნენ საზღვარ გარეთ და პარტიის აქტიური წევრთა დიდი უმრავლესობა, მიმალულნი თავის სოფლებში. საერთოდ მენშევიკების ფართე ფენებს მოედო დიდი დაბნევა და ერთ ნაწილს კი, თავის მონათესავე — ოჯახობი-

ბითა, მარქსის საერთო შემეცნებითა და რუსოფილური მიდრეკილებით — ქართველ ბოლშევიკებთან შერიგების ტენდენციები დაეტყო²³⁾. მართალია, მის წევრთა შემადგენლობის საგრძნობი ნაწილი, მოსკოვის ცენტრიდან დანიშნულ ქართველ ბოლშევიკებისაგან შემდგარ მთავრობისადმი შეურიგებელი რჩებოდა, მაგრამ იგი მათთან საერთო სოციალისტურ მარქსისტული დოგმებით გადაწნული, შებრძოლების უნარ-გამოცლილი იყო. ეს მენშევიკ-ბოლშევიკური შეურიგებლობა ძველ შინაპარტიულ, პიროვნულ მეტოქეობას უფრო წააგავდა, ვიდრე ღრმა ეროვნულ პოლიტიკურ მიმართულების დაპირისპირების შედეგსა.

სოციალ-ფედერალისტთა პარტიაც თავის პროგრამის “სოციალისტურ-ფედერატიულ” დებულებისა გამო, რომელიც უახლოვდებოდა „რუსეთის სოციალისტურ-ფედერატიულ რესპუბლიკის“ პოლიტიკურ ფორმულებს და მის გადმოსროლილ თვალთმაქც საპროპაგანდო ეროვნულ ლოზუნგებს—ფაქტიურად ნეიტრალიზაციის სფეროში მოექცა. მისი აქტიური მეთაურთაგანი, ცნობილი მწერალი იოსებ გედევანიშვილი პირველი წითელი ქართველი გენერლის სახელით ოფიციალურად თბილისის ბოლშევიკურ მთავრობას მიემხრო.

მესამე, მცირერიცხოვანი ქართველ სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია ხომ სრულიად გაჰქრა.

ამგვარად ბოლშევიკების გაჩენის პირველ წელს ქართული სოციალისტური პარტიები მიმქრალად ან სრულიად გაშქრალად ითვლებოდა. და ქვეყანას საყოველთაოდ მაგრად წაეფა-

23). მიუხედავად საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა, მენშევიკური პარტიის ერთ ნაწილში პოლიტიკურ-რუსოფილური მიდრეკილების ტენდენციები მუდამ ბუდობდა. ეს მოვლენა აახლოვებდა მათ ბოლშევიკებთან. საქართველოს ოკუპაციის პირველივე ხანაში თბილისში ხმა იყო გაერცვლებული, რომ მენშევიკების ერთი ნაწილი ურიგდება და სცნობს ფ. მახარაძის ბოლშევიკურ მთავრობას.

რა სისხლიანი წითელი დროშით და რუსული წითელი ჯარით სოციალისტ-კომუნისტური ბოლშევიკური პარტია.

შინაური ბრძოლის ფრონტზე მის პირისპირ, მთლიანად შეურიგებელ მოწინააღმდეგეთ, დარჩა ქართველი ერის მედრო-შე და მოწინავე მებრძოლი ილია ჭავჭავაძის ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია. იგი დაუხვდა დედა-ქალაქ თბილისში, მაშველ ქართველ მეთაურობის ძებნაში სხვა და სხვა მხრიდან ჩამოსული გაჭირვებული ხალხის წარმომადგენლებს და გაუწოდა თავისი ხელი.

ეროვნული ბრძოლის დროში

1921 წლის იანვარში თბილისის თვითმართველობის დარბაზში 400 დელეგატისაგან შემდგარ კონგრესზე ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დარღვეული ნაწილები კვლავ გამთელდნენ ერთ ორგანიზაციაში „საქართველოს დემოკრატიული პარტიის“ სახელით. მას შეუერთდნენ უპარტიოთა წრეები კ. აბხაზის, ივ. ჯავახიშვილის, ე. თაყაიშვილის და სხვათა მეთაურობით.

1919 წელს მომხდარ მის ხელოვნურ დაყოფას ახლა ყველა მის ეროვნული ფენების ბუნებრივი გამთელება მოჰყვა. სოც.-დემ. მთავრობის დიქტატურა, დაშინებული ბოლშევიკ ჯარების მიერ ჩრდილო კავკასიის, აზერბეიჯანის და სომხეთის დასრულებული ოკუპაციით (1920 წ.) ხელს აღარ უშლიდა ეროვნული ძალების გამთელებას, რომელსაც წინა წლებში ასე ხელაღებულად ანგრევდა. მაგრამ ამ მნიშვნელოვანმა აქტმა ველარ მოასწრო თავისი დადებითი ნაყოფის გამოღება თავისუფალი საქართველოს რესპუბლიკისათვის. შემდეგ, თებერვალში მოხდა თავდასხმა წითელი რუსეთის ჯარებისა და ქვეყანა, დაავადებული „კლასთა ბრძოლის“ ნამოქმედარით, მხედრულად მოუმზადებელი, ადვილად დაეცა. თუ რამდენად მნიშვნელოვნად სთვლიდა მტერი ამ პარტიის ეროვნულ-ხალხოსნური წრეების გაერთიანებას, მოწმობს მისი შემოსვლის დღეებში

თბილისის კედლებზე გაკრული რუსული წითელი სამხედრო შტაბის გაზეთის „კრასნი ვოინ“-ის მსხვილი ასოებით აწყობილი განცხადება სათაურით: „რატომ ვეშურებოდით საქართველოსაკენ?“ მის ქვეით აღნუსხვის მეორე რიგში ეწერა: „ქართველი რეაქციონერების გაერთიანების გამო“-ო.

მტრის შიში უსაბუთო არ ყოფილა. მისი გაჩენის დღიდან საქართველოში სრული სამი წელიწადი ამ პარტიის გაერთიანებულ ეროვნულ ძალებს მოუხდათ შეუწყვეტელი ბრძოლა და გაძლოლა ამ წლებში მომხდარი ქართველი ხალხის ყველა აჯანყებათა. პირველ წელს ამ პარტიის წრეების მეთაურობა არ გახიზნულა უცხოეთში, თითქმის მთლად დარჩა დაპყრობილ საქართველოში და მაშინადვე შეუდგა საბრძოლო გეგმების შემზადებას. გამთიშველ „კლასთა ბრძოლის“ ნათესთა შედეგნი უცბად გაჰქრნენ. ძველებური ეროვნული ერთობით ქართველობამ შეჰკრა პირი ველური მტარვალებისაგან თავისი სამშობლოს ხსნისა. ქართული ბრძოლის ასპარეზზე გამოჩნდნენ მისი ძველი მოწინავე ფალავანნი: საქართველოს მთის ხალხნი თავისი ძველი წინამძღოლებით, შემნახველნი და გმირი-დამცველნი ქართველთა მოდგმის ეროვნული თავისუფლების ძირებისა. გაიშალა ეროვნული ბრძოლის დროშა. მისი მთავარი მედროშე იყო „საქართველოს დემოკრატიული პარტია“ (გაერთიანებული: ეროვ.-დემოკრატიული, ეროვნული, გლეხთა რადიკალ-დემოკრატიული და უპარტიოთა ნაწილები).

სვანეთის აჯანყება

1921 წლის მაისში თბილისში ჩამოსულნი სვანების წარმომადგენელნი მოსესტრო დადემშველიანი და პოლკოვნიკი ნესტორ გარდაფხაძე შეხვდნენ დავით ვაჩნაძის ბინაზე ქაქუცა ჩოლოყაშვილს და პოლკოვნიკ გიორგი თუხარელს. მსჯელობის შემდეგ, როცა გამოიჩქვა, რომ საქართველოს მთის ხალხები მზად არიან იარაღით აუჯანყდნენ ბოლშევიკურ ძალაუფლებას, მოთათბირებმა დაისახეს საერთო ბრძოლის გეგმა:

სევანები დაუყოვნებლივ უნდა შესდგომოდნენ იარაღის შემტენას, მეგრძოლ მთიელთა რაზმების დაგროვას და მთაში გამაგრებას. ამავე დროს ჩოლოყაშვილი შეუდგება თუშ-ფშავ-ხევსურთა ხალხის შემზადებას და ამ მხარეების პარტიზანული რაზმებით მოფენას. როცა დამთავრდებოდა ორივე მხარის მომზადება მთაში, მათი მეზობელი მხარეებიც რაჭა-ლეჩხუმის და კახეთის მოსახლეობაც თან ასაყოლად მოემზადებინათ. დანიშნულ ხელსაყრელ დროს პირველები გამოვიდოდნენ სევანები, დაეშვებოდნენ მთებიდან და მოადგებოდნენ ქუთაისს. რუსების სამხედრო ძალები (ჯერ ნაკლებად გამაგრებულნი ამიერ-კავკასიაში) გაეშურებოდნენ დასავლეთ საქართველოსაკენ აჯანყების ჩასაქრობად. ამით ისარგებლებდა ჩოლოყაშვილი და თავის ძალებით შეუტევდა თბილისსა. ამ ოპერაციების განსახორციელებლად საჭირო ხდებოდა რუსების საარტილერიო ნაწილების ხელში ჩაგდება. ეს კი მოითხოვდა ქუთაის-თბილისში კარგი ფარული ორგანიზაციების მოწყობას, რომელიც ბოლშევიკური „ჩეკის“ საჯაშუშო ძლიერი აპარატის გარემოცვაში არ იყო ადვილი. ამიტომ ყველა მოთათბირე დაადგა იმ აზრს, რომ ჯერხონობით შეუდგნენ შემზადებით მუშაობას პარტიზანული რაზმების დაარსებისათვის, მათ მთაში გამაგრებას და ქალაქებში დამხმარე საიდუმლო ორგანიზაციების მოწყობას რუს გარნიზონების ნეიტრალიზაციის მოსახდენად.

მხოლოდ ამ მომზადების გეგმის დასრულების შემდეგ დანიშნოს დროც გამოსვლისა.

მაგრამ ზაფხულს უკვე გამოირკვა, რომ სევანეთის მხარეში რუსებმა ისეთი მდგომარეობა შექმნეს, რომ გაჭირვებულ სევანების აჯანყება მხოლოდ ორიოდე თვის საქმედ ითვლებოდა. მათ სათავეში ახალგაზრდა ეროვნულ-დემოკრატი ბიძინა პირველი იდგა. თბილისში კვლავ ჩამოვიდნენ მ. დადუშკელიანი და ნ. გარდაფხაძე: — სევანეთის ხალხი ვეღარ უძლებს მხეცურ ბოლშევიკურ ძალმომრეობას. ამ შემოდგომას აჯანყება მისი აუცილებელია. მას ვეღარ შევაჩერებთ. გვაქვს იმედი, რომ სევანურ-ლეჩხუმური ძალებით განვაიარალებთ რუსულ ნაწი-

ლებს, დაბანაკებულს ჩვენს მხარეში. გვესაჭიროება მხოლოდ სალსარი.

— მაგრამ მარტო სვანური ძალებით ხომ ვერ შესძლებთ თქვენი დაგეგმილი მთავარი გამოცანის განხორციელებას — ქუთაისის აღებას? — დაეკითხა მათ ერ.-დემ. კომიტეტის წევრი.

— შესაძლოა, რაჭა-ლეჩხუმის ხალხიც გვერდში ამოგვიდგეს და მაშინ ამ ამოცანასაც დავსძლევთ. ჩოლოყაშვილსაც გაუადვილებთ აღმოსავლეთ საქართველოს მთის ხალხის სწრაფად ფეხზე დაყენებას და თბილისზე გამოლაშქრებას.

— რომ დამარცხდეთ?

— ქართველი ერის და საქართველოს ნამდვილ სახეს ხომ მაინც დავანახებთ მსოფლიოს — იყო სვანების მეთაურთა პასუხი²⁴.

ქართლ-კახეთის მწარმოებელ კოოპერატივთა კავშირმა²⁴

24). ბოლშევიკების შემოსევამდე თბილისში უკვე კაიხანია არსებობდა ქართლ-კახეთის მწარმოებელ კოოპერატივთა კავშირი „წარმოკავშირის“ სახელწოდებით. ამ კავშირში შემოდიოდნენ ცნობილი კოოპერატიული საზოგადოებანი: მევენახე-მელვინეთა, მეხილეთა, მეცხვარეთა და სხვა. ახალი ქართველი კომუნისტური მართებლობა თუმცა აღმაცერად უყურებდა ამ ორგანიზაციას, მაგრამ პირველ ხანებში ანგარიშს უწევდა მის გავლენას სოფლის მწარმოებელ კოოპერატიულ წრეებზე და ხელს არ უშლიდა მუშაობას, მით უფრო, რომ მისი გაფართოება უკვე შეეკვეცილი იყო კომუნისტური მძაფრი ფისკალური რეჟიმით.

მჭიდროდ გადაწნული ქართულ სოფელთან, „წარმოკავშირი“ ცოცხალი გამოძახილი იყო სოფლის ხალხის სულისკვეთებისა და ახალი რეჟიმისადმი უკმაყოფილების ზრდასთან ერთად „წარმოკავშირი“ მალე გადაიქცა ფარულ დასაყრდნობ დამხმარე ბურჟუად ბოლშევიკების მოწინააღმდეგე აქტიური ეროვნული ძალებისა 1921-22 წლებში.

„წარმოკაეშირმა“, რომლის სათავეში ეროვ.-დემ. პარტიის წევრები იდგნენ, მიაშველა სევანებს ათი მილიონი მანეთი.

1921 წლის სექტემბერში აჯანყებულმა სევანებმა ბიძინა პირველის, მოსესტრო დადემშკელიანის, ნესტორ გარდაფხაძის მეთაურობით დაამარცხეს და განაიარაღეს ადგილობრივად მდგარი წითელი რუსული ჯარის ნაწილები და ექვსი თვე მამაცურად იგერიებდნენ მრავალრიცხოვან ახალ რუსულ ჯარს, გამოგზავნილს სევანეთის დასამორჩილებლად. უფრო დიდხანს გაგრძელდებოდა სევანების ბრძოლა, ვიდრე მათ შიგნით არ გაჩნდებოდნენ შეგზავნილი ქართველი ბოლშევიკი აგენტები, რომლებმაც მაცდური დაპირებებით სევანებს იარაღი დააყრვეინეს.

შემინებულნი ახალი მებატონეები თბილისისა, საქართველოს დაპყრობის წლისთავეზე, თავს დაესხნენ ქართულ პოლიტიკურ ინტელიგენციას და 1922 წლის 10 თებერვლის ღამეს დაატუსაღეს და ციხეებში ჩაამწყვდიეს 3 000 კაცამდე. ამის საპასუხოდ ახლა დაიძრა აღმოსავლეთ საქართველოს მხარეთა ხალხი.

1922 წლის აჯანყება²⁵⁾

აქაც პირველი ამოძრავდა ხევსურეთის მთის მამაცი ხალხი და ჩაიყენა მოთავედ ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი (ქაქუცა), ჩამომავალი იმ პოდპოლკოვნიკ ივანე ჩოლოყაშვილისა, რომლის მეთაურობამ მემამბოხე ხევსურეთისა 1802 წელს დიდ ხიფათში ჩააგდო მეფეთა რუსეთის ძალმომრე ბატონობის დამკვიდრება საქართველოში პირველ წლებში.

²⁵⁾ იხ. ამავე სათაურით დაწვრილებითი აღწერა ამ აჯანყებისა ჩემს მოთხრობაში ქურნალ „მხედარში“ №14-15, პარიზი, 1933 წ.

მთის მოძრაობას ბანი მისცა ბარმაც — კახეთის განაპირა ალმოსავლეთ მხარემ, ქიზიყმა, თავისი მოსახლე თავისუფალი გლეხობით, ძველი დროიდან ცნობილი მეომრებით, რომელსაც მოთავეობდა ქვემო-მაჩხაანის გლეხი ვასო თამაზაშვილი.

1922 წლის გაზაფხულიდან ქ. ჩოლოყაშვილის საერთო ბელადობით შემდგარმა პარტიზანულმა რაზმებმა თავისი მეტვალყურების ქვეშ დაიყენეს ყველა მიმოსვლის გზები თუშეთ-გუგუთის-ხევსურეთისაკენ. აქა-იქ დაიწყო შეტაკებები ბოლშევიკურ შეიარაღებულ ძალებთან კახეთში — სიღნაღის, თელავის და ალაზნის გაღმა მიდამოებში²⁶).

კახეთს გამოეხმაურა ქართლიც. კახეთის-ხევში გლეხ მიხეილ ლაშქარაშვილის ხელმძღვანელობით დაგროვდა მაგარი რაზმი, რომლის რიგებში მონაწილეობდა ახალგაზრდა ქართველი ოფიცერი სვიმონ ბაგრატიონ-მუხრანელი. ალმოსავლეთ საქართველოში სწრაფად იზრდებოდა პარტიზანული მოძრაობა. როგორც მუდამ მისი შემადგენელი, მამოძრავებელი და ძალის მიმცემი იყო საქართველოს მთა-ბარის მოსახლე „ქვეყანის მოქმედი“ ქართველი გლეხობა.

სვანეთის აჯანყება, პოლიტიკური ინტელიგენციის მასიური დაჭერა და ხალხის ანტიბოლშევიკური მოძრაობა ალმოსავლეთ საქართველოში იწვევს აგრეთვე ქართული პოლიტიკური ბანაკის — პარტიების და წრეების ამოძრავებას.

26). მათ შეეწირა პირველი მსხვერპლნი ქართველი მხედრებისა დაბრალდებულნი პარტიზანულ მოძრაობაში მონაწილეობის მიღებისათვის: პოლკოვნიკები—ლეკვინაძე ლადო, სტროევი (მფრინავი); როტმისტრები—სოლომონ („სუსლიკ“) ანდრონიკაშვილი, სუმბათაშვილი ალექო, ვაჩნაძე შაქრო, ფავლენიშვილი პეტრე, ფავლენიშვილი შალვა; ლეიტენანტები—ვაჩნაძე დავით (სიკოს ძე), ვაჩნაძე არჩილ; ოფიცერი—გ. ძამასპიშვილი; ვახმისტრი—ა. გელაშვილი; უნტეროფიცერი ფავლენიშვილი გიორგი, — დახვრეტილნი „ჩეკას“ მიერ 1922 წ. ზაფხულში.

1922 წლის თავში (მარტ-აპრილში) მეტეხის სატუსალოში და მის გარეთ ხანგრძლივ მოლაპარაკებების შემდეგ ზდება შეთანხმება ქართული პოლიტიკური პარტიებისა, განსაკუთრებით სოც.-დემ. და გაერთიანებული ერ.-დემოკრატების შორის. არსდება „პარტიების“ საფუძველზე საერთო პოლიტიკური ორგანო „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“ („დამკომი“) ს.-დ. ნიკოლოზ (კოლა) ქარცივაძის თავმჯდომარეობით. ამავე დროს გენ. ალექსანდრე ანდრონიკაშვილის მეთაურობით და მაღალხარისხივან, გამოჩენილ უფროს ქართველ მხედართა მონაწილეობით ეწყობა ფარული „სამხედრო ცენტრი“.

გაერთიანებულ ეროვ.-დემ. ც. კ. ფარულ ცენტრს თავმჯდომარის სახით უძღვება კონსტანტინე აბხაზი. მოსწავლე ახალგაზრდობაც, ერ.-დ. სტუდენტების თაოსნობით, აარსებენ მებრძოლ კომიტეტს.

ყველა ეს ფარული ორგანიზაციები ბუნებრივად მოელოდნენ არსებულ შეთანხმებულ, „დამოუკიდებლობის კომიტეტი-საგან“ დაწყებული ეროვნულ-ხალხოსნურ განმათავისუფლებელ მოძრაობისათვის ხელის შეწყობას, მის კონსოლიდაციას და ხელმძღვანელობას. მაგრამ სინამდვილეში აღმოჩნდა სულ საწინააღმდეგო.

შეჩვეულნი თავის ძველ მონობოლიურ თაოსნობას საქართველოში, მოწამლულნი გამთიშველი „კლასთა ბრძოლის“ იდეოლოგიით და საქმიანობით, ს.-დ. ც. კ. წევრების უმრავლესობა მეტად მტრულად დაუხვდა ხალხში აღმოხეთქილ მოძრაობას, რომლის ხელმძღვანელობა მათ ხელთ გაეცალათ და ერ.-დემ. პარტიის პოლიტიკურ-სამხედრო წრეების მეთაურობის ქვეშ მოექცა. განსაკუთრებით ვერ ურიგდებოდნენ ქ. ჩოლოყაშვილის სახელის და გავლენის ზრდას სოფლის ხალხში.

კ. აბხაზმა, რომელიც „სამხედრო ცენტრის“ თავმჯდომარის ამხანაგიც იყო, მიიღო რა ყოველ მხრიდან ამის ცნობები, დაიბარა გენ. შტაბის პოლკოვნიკი როსტომ მუსხელიშვილი, ამავე „სამხედრო ცენტრის“ წევრი, რომელსაც ჯერ არ გაუქ-

მებული „წითელი ქართული დივიზის“ შტაბის უფროსის თანამდებობა ებარა და ივალა მოსალოდნელი აჯანყების სამხედრო-ოპერატიული შემზადება.

პოლკ. რ. მუსხელიშვილმა მოახსენა კ. აბხაზს შემდეგი: — მე დანამდვილებით ვიცი, რომ საოპერაციო მთავარ მაზრაში, როგორცაა დღეშეთის მხარე, პოლიტიკური პარტიების გავლენა დიდია. ვშიშობ, რომ მათმა უთანხმოებამ ხელი არ შეგვიშალოს. გთხოვთ დაარწმუნოთ ქართველი პოლიტიკის მეთაური ხალხი, რომ შეიარაღებული ბრძოლის ზედრს ვერ გაეჭქევიან. აჯანყება მაინც მოხდება და თუ აქედანვე ყველანი ერთად სამზადისს შევუდგებით, გავიმარჯვებთ. საბჭოთა ჯარი ამიერ-კავკასიაში დღეს — 19 000, ამდენივე — ჩრდილო კავკასიაში. თავის წითელ ჯარს კავკასიაში მოსკოვი დღეს ვერ დაეხმარება ვერც ერთი ზედმეტი წითელი არმიელით. მან უნდა „გაიმარჯვოს ან გაწყდეს“, როგორც სწერენ მოსკოვიდან აქაური ჯარის შტაბის უფროსს პუგაჩოვს. უკანასკნელ შემთხვევაში მოსკოვი მზადაა საქართველოზე სრულებით ხელი აიღოს, ამიტომ გთხოვთ სათანადო გავლენა მოახდინოთ თბილისის პოლიტიკურ წრეებზე.

კ. აბხაზმა მოიწვია ერ.-დემ. პარტიის ცენტ. კომიტეტის საგანგებო კრება. სწორედ იმ დროს (ივლისში) კახეთიდან დაბრუნებულმა გიორგი წინამძღვრიშვილმა ჩამოიტანა მრავალი დამარწმუნებელი ცნობა აჯანყების დღის მოახლოების შესახებ.

— ხალხი ღელავს. ნამეტანად მთიელნი. სთხოვენ ჩოლოყაშვილს: „მოთმინების ფიალა აგვევსო. ბოლშევიკების სიმბეცეს ველარ ვიტანთ. შენს შენახვასაც დღითი დღე გვიძნელებენ. გაგვიძეხით და მტერს შევუტოთ - ო. ქაქუცას მდგომარეობა ღია⁽¹⁾ კახეთში ნომ მეტად გაძნელდა. იგი იძულებული იქნება მალე თიანეთ-დუშეთისაკენ ბინა გადინაცვლოს. იქკი მის გარშემო ბუნებრივად მთიელების თავის მოყრა დაიწყება. ეს კი ბრძოლის დაწყების მომასწავებელია. ჩემი დაკვირვებით, აჯანყება ერთ-ორ თვეში იგრიალებს, — დაასკვნა თავისი მო-

ხსენება კომიტეტში მისმა წევრმა გ. წინამძღვრიშვილმა.

კოტე აბხაზი ეკითხება იასონ ჯავახიშვილს, წარმომადგენელს ერ.-დემ. პარტიის „პარტიეტულ ცენტრში“, იცის თუ არა ყველა ეს ამბავი პოლიტიკურ ცენტრმა?

იასონ ჯავახიშვილი: დიალ, იცის, მაგრამ შეიარაღებულ გამოსვლის წინააღმდეგია.

კ. აბხაზი: დალოცვილები, სულ იმას გაიძახოდნენ, ხალხი, ხალხთანაო... ერთობა, ბრძოლაო.. და ახლა ნამდვილ ხალხურ ბრძოლას კი გაურბიან?!

მიხეილ იშხნელი: თქვენ, ბატონო იასონ, ამ საკითხში რა პოზიციას იცავთ ცენტრში?

ი. ჯავახიშვილი: ვიბრძვი შეთანხმებისათვის. ჩვენი სეპარატიული მოქმედება დაანგრევს ქართულ ძალთა პოლიტიკურ ერთობას და ზიანს მიაყენებს მთელ ქართულ საქმეს. ეს არის ჩვენთვის საანგარიშო.

გ. წინამძღვრიშვილი: ამ ანგარიშის მოლოდინში ქართული ბრძოლის საქმე რომ ნაღდად დაინგრეს, მაშინ რალასი და ვილასათვის საჭირო იქნება ეს დაგვიანებული, კბილებ ჩაღეწილი ერთობა პოლიტიკური პარტიებისა?

დავით ვაჩნაძე: ჩოლოყაშვილის მოქმედება არ არის სეპარატიული. იგი ხალხოსნური მოძრაობის გამომსახველია. ჩვენ მასთანა ვართ და დავრჩებით. პოლიტიკურმა ცენტრმა ესეც უნდა იანგარიშოს.

ი. ჯავახიშვილი: თუ ყველანი ამ აზრისა ბრძანდებით, ნება მიბოძეთ ჩემი თანამდებობიდან გადავდგე, რადგან სხვა პოზიციას საერთო ცენტრში მე ვერ დავიცავ.

კ. აბხაზი: თქვენი გადადგომა საჭირო არ არის. მხოლოდ კი გთხოვთ ვადასცეთ „ცენტრს“ გ. წინამძღვრიშვილი მოხსენებასთან ერთად ჩვენი აქ მოყვანილი საბუთები და სურვილიც შეთანხმებისა კარზე მომდგარი ბრძოლის საქმის წესიერი გაძლოლისათვის. ჩვენ დაეუცლით თქვენი მოხსენების შედეგებს.

მაგრამ, საუბედუროდ, დრო აღარ იცდიდა. ახალი მოვლენები სწრაფად ვითარდებოდნენ. ყაზბეგიდან შიკრიკი ჩამოვიდა: ხალხი ირაზმება, სამხედრო გზაზე შეიარაღებული მთიელთა ჯგუფები გაჩნდნენო. ჩოლოყაშვილი თიანეთისაკენ მოდი-სო. ხევსურეთი ფეხზე დგებაო.

თელავიდან საგანგებო კაცის პირით საქართველოს კათო-ლიკოსსაც თავის მხრივ მოუვიდა ასეთი ამბავი, რომ ხალხი დღე-დღეზე გამოსვლას აპირებს; რომ ჩოლოყაშვილი გადადის ხევსურეთში. ყოვლადსამღვდელო ამბროსი ამასთან ერთად ატყობინებს ერ.-დემ. ცენტ. კომიტეტს, რომ მას გადაწყვეტი-ლი აქვს ხალხის ამ გამოსვლაში მონაწილეობა მიიღოს და ით-ხოვს, რომ ეს მისი სურვილი ეცნობოს ქ. ჩოლოყაშვილს და ეთხოვოს მას, თუ შესაძლოა, გამოსვლის დღე ალავერდობის დღეს (27 სექტემბერს, ახალი სტილით) შეუფარდოს. — ამ დღეს მე ვიქნები ალავერდში და წმიდა ნინოს ჯვრით დავლო-ცავ და ვაკურთხებ მებრძოლ ქართულ რაზმებს და თვითონ გავყვები მათ ბრძოლაში. რჯულისა და ერისათვის სიკვდილი მწყურია. ველარ ვიტან ამ შეგინებულ, ნაძრახ ქართულ სიცო-ცხლეს -ო, უთვლიდა ქართველ მამულიშვილთა ბანაკს თბი-ლისში კათოლიკოსი 27).

27). როგორც მუდამ, ამ დროის დაწყებულ ეროვნულ-განმა-თავისუფლებელ ბრძოლაში ქართველი ეკლესიაც მხარში ედ-გა მშობელ ერს. საქართველოს მწყემსმა კათოლიკოსმა ამ-ბროსიმ, მიუხედავად ბოლშევიკების მხრივ მოსალოდნელ შუ-რიძიებისა, გაუგზავნა „ერთა ლიგას“ გენუაში (1922 წ. აპ-რილს) თავისი ცნობილი მოწოდება-კონდაკი.⁽¹⁸⁾ 52 ერის წარმო-მადგენელისაგან შემდგარმა მსოფლიო კრებულმა ფეხზე ად-გომით მოისმინა ძველი ქრისტიანი ერის მთავრის ღირსებით აღსავსე ცხარე პროტესტი მოსკოველთა ძალადობის წინააღ-მდეგ და ვედრება შველისა.

ხმები გამართლდა. აგვისტოს ბოლო რიცხვებში ჩოლოყაშვილი თავისი რაზმით გაჩნდა დუშეთის მიდამოებში, დაეცა დუშეთის ციხეს და გაანთავისუფლა პოლიტიკური ტუსაღები. ბოლშევიკური ძალა-უფლებაც შეინძრა. თბილისიდან საჩქაროდ გაიგზავნა კომუნისტებისაგან შემდგარი შეიარაღებული დიდი რაზმი და სოფ. ჟინვანთან თავს დაესხა ჩოლოყაშვილს. მაგრამ ძლეულ იქმნა და 80 მკვდარი დასტოვა ბრძოლის ველზე. ომი დაიწყო. კომუნისტურ თბილისს მოედო პანიკა. დაიწყო საჩქაროდ დაგროვება ჯარისა დუშეთ-თიანეთისაკენ გაგზავნისათვის. მათ შორის ქართული „წითელი დივიზიისაც“. საექსპედიციო ჯარის უფროსად დაინიშნა ამ დივიზიის შტაბის უფროსი, მემამოხეთა შეთქმული, გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი როსტომ მუსხელიშვილი.

— რა ვქნათ?! თუმცა ჯერ მზად არა ვართ, არც პოლიტიკური პარტიების შეთანხმებაა მიღწეული, თანაც ჩოლოყაშვილიც ნადრევედ ითრევა ბრძოლაში, მაინც სწრაფად უნდა ავმოქმედდეთ. პუგაჩოვის ბრძანებას რუს ჯარების დაგროვებისათვის თბილისის ბაზაზე ხელოვნურად ვაჩერებ. მივიღე სანუგეშო ცნობები, რომ შალვა ფავლენიშვილი, სვიმონ ჭიაბრიშვილი და სხვები დუშეთის ტყეებში მოზრდილ რაზმს აგროვებენ. ჩოლოყაშვილი ხეესურეთში მაგრდება. სანამ წითელი რუსი-ჯარები თავს მოიყრიან დუშეთ-თიანეთის ხაზზე, ჩვენი ზურგის დამკვრელი რაზმიც მზად იქნება. ქართლიდანაც მას მიეშველება მიხეილ ლაშქარაშვილის რაზმი. გავაბი მათთან მჭიდრო კავშირი. იმედი მაქვს, ჩემი გეგმაც სავსებით განვახორციელო და ბოლშევიკური ჯარის ალყა გავანადგურო. გეთაყვა, უპატრონეთ ამ ჩვენს მხსნელ ზურგის ძალას. პარტიების უთანხმოებამ იგი არ მოგვიშალოს. ამ დღეებში მივდივარ ფრონტზე — განშორებისას უთვლიდა დავით ვაჩნაძეს როსტომ მუსხელიშვილი.

რა მოხდა ამის შემდეგ? აჯანყებულები ქ. ჩოლოყაშვილის ბელადობით გამაგრდნენ ხევსურეთის მთებში. მისი მოწინააღმდეგე რუსი ჯარი მუსხელიშვილის გეგმით ლაგდებოდა და ემწყვდებოდა თიანეთ-დუშეთიდან მისავალ ხეობებში. მალე ჩოლოყაშვილის რაზმელები ჩაებნენ ბრძოლაში რუსების მოწინავე ნაწილებთან. თბილისელები დღე-დღეზე ელოდებოდნენ დამზადებული ყუმბარის გავარდნას. გაიარა დრომ. არავითარი გამოძახილი ფრონტიდან, გარდა წითელი არმიის ოფიციალური ცნობისა — „ნელ-ნელა წინ ვიწევთ“-ო. უეცრად ხმა გავარდა: დუშეთის რაზმი დაიშალაო.

იმავე დღეებში დუშეთიდან და ფრონტიდან თბილისში გაჩნდნენ სვიმონ ჭიბბრიშვილი და პოლკოვნიკი ალექსანდრე მაკავარიანი. მათ დაამოწმეს ეს საბედისწერო ამბავი:

— ყველაფერი დაღუპულია! ჩვენი მთავარი იმედი — დუშეთის ზურგის დამკვრელი რაზმი გაიფანტა. ეხლა პუგაჩოვი გაჩნდა ფრონტზე, თავს დაადგა მუსხელიშვილს და მოსთხოვს მას ენერგიულ შეტევას. კავკასიის გადაღმიდანაც, ქ. გროზნიდან, დაიძრა რუსული ჯარი აჯანყებული ქართველებისათვის ჩრდილო-კავკასიელებთან გადაბმის გზების გადასაჭრელად. მუსხელიშვილის გეგმა დაინგრა, ჩოლოყაშვილის ბრძოლაც აწ განწირულია. დიდი გამარჯვების საქმე წაგვიხდა, ძალიან დიდი! — მწუხარებით მოუთხრობდნენ ხსენებულნი პირნი თბილისის შეთქმულ ბანაკს ამ დიდი მარცხის ამბავსა.

— ვინ დაშალა ეს რაზმი? — დაეკითხნენ ჩამოსულლებს.

— თბილისიდან მოგზავნილმა კაცებმა.

მათი ნაამბობი საესებით გამართლდა: სექტემბრის ბოლო რიცხვებში შალვა ფავლენიშვილის მეთაურობით დუშეთის მაზრაში შემდგარი დიდი რაზმი უკვე მზად იყო. ქართლიდან მასთან შესაერთებლად მოეშურებოდა ლაშქარაშვილის რაზმი. ფავლენიშვილი ელოდებოდა მხოლოდ მუსხელიშვილის ბრძანებას ფრონტიდან. ამ დროს თბილისიდან ჩამოვიდა სამი კაცი და მიმართეს რაზმელებს შემდეგი სიტყვებით:

— ჩვენ გამოგვგზავნეს თბილისის პოლიტიკურმა ორგანიზაცი-

ებმა, რომ შეგაჩეროთ საშინელი ავანტიურისაგან. სად მიდინართ? რისათვის? საერთო გამოსვლის დღე ჯერ არ არის დანიშნული. ჩოლოყაშვილის მოქმედება კერძოა, თავადური. მას ქართველი ხალხი არ ვაპყვება. ამიტომ უსათუოდ დამარცხდება. დაბრუნდით შინ და ელოდეთ იმ დღეს, როდესაც თბილისიდან მოგვით წინადადება ასეთი გამოსვლისათვის, რომელშიაც ხალხი მიიღებს მონაწილეობას. გირჩევთ ეხლავე დაიშალოთ, რომ ტყუილ-უბრალოდ არ დაიღუპოთ და არ დაღუპოთ თქვენი ცოლ-შვილი. — ამ ავითაციამ ნაყოფი გამოიღო. სამი დღის შემდეგ დუშეთის რაზმი განახევრდა. დანარჩენებიც ნელ-ნელა წავიდ-წამოვიდნენ. პოლკოვნიკ მუსხელიშვილის შიკრიკს დუშეთის ტყეში თავდადებული შალვა ფავლენიშვილი რამდენიმე კაცი-ლა დახვდა.

დასასრული ამ უკვე წაგებული ბრძოლისა ასეთი იყო: რუსის ჯარებით გარშემორტყმულმა ჩოლოყაშვილმა, მუსხელიშვილის დახმარებით, გაარღვია მტრის რკალი და სამშვიდობოს გამოვიდა. შალვა ფავლენიშვილმა, დაბრუნებული ჩუმად თბილისში, ავადმყოფი ლოგინში მწოლარე თავის ბინაზე გუნების ქუჩაზე, „ჩეკის“ ჯარით გარშემორტყმული, არ დანებდა და თავი მოიკლა. აკლებული ხევსურეთი მიწყნარდა. 1922 წლის აჯანყება დამარცხდა.

ახლა საქმეს შეუდგა მოსკოვის „საგანგებო კომისია“ („ჩეკა“). მტრის ოფიციალურ საბრალმდებლო დასაბუთებას არ გამოეპარა დასახული გეგმა და მიზეზი ამ აჯანყების დამარცხებისა („საგანგებო კომისიის“ განაჩენი, გაზეთ „კომუნისტი“, № 115, 26 მაისი, 1923, თბილისი). თავის ამ განაჩენის განმარტებაში იგი ამბობდა: „საქართველოს საყოველთაო აჯანყების გეგმა მოკლედ გამოიხატებოდა შემდეგში: ჩოლოყაშვილი აწყობს აჯანყებას დუშეთის მაზრაში და ხევსურეთში. ფავლენიშვილი და ლაშქარაშვილი კი ზურგიდან ესხმიან ჩოლოყაშვილის წინააღმდეგ გაგზავნილ ჯარს“.

მტერი ახდილად იხსენიებს აჯანყების მარცხის მთავარ მიზეზსაც: „გამოაშკარავდა, რომ პარტიათა შორის საბოლოო შეთანხმება არ არსებობდა. პირიქით, მათ შორის შუღლი მივიდა იქამდე, რომ მენშევიკური და ეროვ.-დემ. პარტიის საბუნდრო ორგანიზაციები მუშაობდნენ ცალ-ცალკე თავისი ცენტრალური კომიტეტების დირექტივების მიხედვით. ეს უთანხმოება დიდ აქტიურ ძალას ართმევდა მათ საქმეს და მით საერთოდ ასუსტებდა ანტისაბჭოთა ფრონტს“.

შალვა ფავლენიშვილის „ზურგის რაზმის დაშლის ამბავსაც ბოლშევიკური გამოძიების დოკუმენტი ასე აღნიშნავს:

„ენკენისთვის მიწურულში ფავლენიშვილთან შესაერთებლად ქართლიდან მიმავალ ლაშქარაშვილის რაზმმა, სვიმონ ბაგრატიონის მეთაურობით, მიიღო გზაში წერილი თბილისიდან, რომელშიაც მოკლედ აუწყებდნენ, რომ ფავლენიშვილის რაზმის ლიკვიდაცია მოხდა და ამიტომ ლაშქარაშვილის რაზმიც უნდა დაიშალოს“-ო .

თბილისში აღარავისათვის დამალული იყო, თუ ვინ იყო ნამდვილი ავტორი მებრძოლი ეროვნულ-ხალხოსნური ძალების გათიშვისა და დაშლისა. უკვე ზევით აღვნიშნავდით, რომ ჩოლოყაშვილის მოთავეობით დაწყებულ ანტიბოლშევიკურ აჯანყებას მენშევიკური პარტიის ც. კ. უმრავლესობა მეტად მტრულად დახვდა და თავისი აგენტურით ცდილობდა მის შეჩერებას და მოშლას. იმ ხანებში საზღვარგარეთიდან ფარულად ჩამოვიდა ნ. ხომერიკი. თბილისში ხმა გავრცელდა, რომ ის მენშევიკური მთავრობის და პარტიის მიერ გამოგზავნილია, განსაკუთრებით იმ მიზნისათვის, რომ ამ მოძრაობას მოაშოროს ეროვ.-დემ. პარტიის და ჩოლოყაშვილის ხელმძღვანელობა. ანდა შეაჩერებინოს შეიარაღებული გამოსვლები²⁸⁾.

28). ნ. ჟოდრანია-ნ. რამიშვილის მიერ 1927 წლის ივნისში პარიზიდან გაგზავნილი საიდუმლო წერილები საქართველო-

ამის თაობაზე მოხდა ფარული შეხვედრა „პარტიეტის კომიტეტის“ თავმჯდომარის ნიკ. ქარცივაძის და ერ.-დემ. ც. კ. წარმომადგენელის დ. ვაჩნაძის შორის მატინოვის ქუჩაზე:

— რა დავალებით ჩამოვიდა პარიზიდან ბ. ნოე ხომერიკი? — დაეკითხა მას დ. ვაჩნაძე.

— აქაურ ს.-დ. ც. კომიტეტთან და „პარტიეტულ“ ცენტრთან დასაკავშირებლად, — უპასუხა ნ. ქარცივაძემ.

— ერ.-დემ. პარტიის წრეებს აქვთ ზოგი ერთი საბუთი პარიზში მყოფთ თქვენ მეთაურთა მტრული განწყობილებისა ჩოლოყაშვილის მოქმედებისადმი და რომ ნოე ხომერიკს დავალებული აქვს მოსპოვოს ან შეაჩეროს მისი მოქმედება.

— ეს არ არის მართალი. თუ გნებავთ, შეგახვედრებთ მასთან და ამაში დარწმუნდებით.

— შეხვედრა არ არის საჭირო. მით უფრო, რომ მისი ზეპირი გადარწმუნება არ კმარა, რადგანაც ჩვენთვის არ არის უკვე დამალული თქვენი ც. კ. წევრთა საწინააღმდეგო მოქმედება. მხოლოდ გთხოვთ გადასცეთ ნ. ხომერიკს, რომ თვითონაც ხელი აიღოს და თქვენ ც. კ. წევრებსაც ხელი ააღებინოს წინააღმდეგობის გაწევაზე ქართველი ხალხის დაწყებული ნამდვილი ეროვნული განმათავისუფლებელი ბრძოლისათვის. ეს დალუპავს საქართველოს განთავისუფლების საქმეს და თვით თქვენს პარტიასაც.

თუმცა მალე მოვიდა ნ. ხომერიკის „დამამშვიდებელი“ პასუხი, მაგრამ სინამდვილეში ის არ გამართლდა. ხევისურეთის აჯანყების მზაკვრული ჩაშლის და რუს ჯარების მიერ მის აღ-

ში, აღმოჩენილნი საზღვარზე დაჭერილ ვანო ქარცივაძეზე და და ფოტო-ასლებს სახით გამოქვეყნებული თბილისის გაზეთ „კომუნისტში“ 19 და 26 ივნისის 138, 144 ნომრებში, ახდინალად ამოწმებდნენ ემიგრაციაში მყოფ მენშევიკ მეთაურთა ამ განწყობილება- მოქმედებას ერ.-დემ. სამხედრო-პოლიტიკური წრეების წინააღმდეგ.

ვილ ჩაქრობას მენშევიკური პარტიის ფენებს დაემჩნა გახრწნა და გადარბენა გამარჯვებულ ბოლშევიკთა ბანაკში. დაიწყო ზოგიერთების „მონანიებით“ გამოსვლები კომუნისტურ პრესაში, სხვების დაბეჭდების ცდითა. პეტრე გელეიშვილმა („ყარიბი“) და ბიქტორ თევზაიამ დაბეჭდეს წერილები — პირველმა რუსულ „ზარია ვოსტოკა“-ში, მეორემ ქართულ „კომუნისტში“, სადაც ახდილად ბრალსა სდებენ ამ აჯანყების მეთაურობაში ფარულ „სამხედრო ცენტრს“. თევზაია კი პირდაპირ უთითებდა მის არსებობაზე და მოქმედებაზე. მათ მაგალითს სხვებიც აპყენენ²⁹⁾. და ბოლოს მოსკოვის მტარვალებს ეს დიდმნიშვნელოვანი ძალოვანი ქართული მამულიშვილური ორგანიზაცია მალე გაანადგურებინეს.

„ფარული სამხედრო ცენტრი“, დაარსებული 1922 წლის მარტში, შესდგებოდა შემდეგ მხედრებისაგან: გენ. შტაბის გენერალი ალექსანდრე ანდრონიკაშვილი (თავმჯდომარე), გენ. კონსტანტინე აბხაზი (ერ.-დემ. ც. კ. თავმჯდომარე), გენ. ვარდენ წულუკიძე, გენ. შტ. პოლკოვნიკი როსტომ მუსხელიშვილი (წითელი ქართული დივიზიის შტაბის უფროსი), პოლკოვნიკი გიორგი ხიმშიაშვილი და პოლკოვნიკი ნარეკილაძე (სოც.-ფედ. პარტიის წევრი).

ხევსურეთის აჯანყების ლიკვიდაციის შემდეგ „სამხედრო ცენტრმა“ უფრო მეტი ენერგიით და აჩქარებით განაგრძო საქართველოში საყოველთაოდ თავისი მხედრული გეგმების შემზადება. იმ დროს პარტიზანული მოძრაობა ედებოდა მთელ ქვეყანას. თუმცა „ცენტრი“ ძალიან კონსპირეტიულად მოქმედობდა, მაგრამ მოღალატეთა წყალობით მასაც მალე ბოლო მოეღო.

29). ცნობილ ბოლშევიკ საშა გეგეჭკორის აგენტურას ქსელში გაება ახალგაზრდა ერ.-დემოკრატი კალე მისაბიშვილიც. მას დავალებული ჰქონდა ფარული „სამხედრო ცენტრის“ აღმოჩენა. შემჩნეული ამაში ის მოკლულ იქმნა ამხანაგების მიერ.

1923 წლის მარტში „ჩეკა“-მ „სამხედრო ცენტრის“ ყველა მონაწილე წევრები დაატუსაღა. მისი უშუალო გამცემი აღმოჩნდა ამ „ცენტრის“ მონაწილე პოლკოვნიკი ნარეკილაძე, ქმარი კბილის ექიმის ქალის საყვარელიძისა, რომლის საკუთარ სახლში გუნზების ქუჩაზე იმართებოდა კრებები „სამხედრო ცენტრისა“. ეს დამტკიცდა შემდეგი ამბით: როდესაც დაჭერილი „ცენტრის“ წევრები შეიყვანეს „ზაკ.-ჩეკას“ ოთახში, მათ დაახვედრეს მთელი ის ავეჯი და მოწყობილება, რომელიც ნარეკილაძის ბინაზე იდგა. „ზაკჩეკას“ მეთაურმა, მოგილევსკიმ, გარშემორტყმულმა ჯალათებით — პანკრატოვ, აშუკინ, პეტროსიან და ქართველ იუდაკვანტალიანის თანადასწრებით, მიმართა დაჭერილ წევრებს ამ სიტყვებით:

— ბატონებო, დაბრძანდით იმ ადგილებზე, რომლებიც მუდამ გეჭირათ თქვენი კრებების დროს! თავადო აბხაზო, აი თქვენი ადგილი! თავადო წულუკიძე — აქეთ, ეს არის ხომ თქვენი საჯდომი? ყველა მიხვდა, რომ გამცემნი იყვნენ „შიგნიდან“ და რომ ეს გამცემი იყო მათი მონაწილე და მესაიდუმლე პოლკოვნიკი ნარეკილაძე.

1923 წლის 19 მაისს ერთი უდიდესი ქართველი მოღალა ზერენგატის, სერგო ორჯონიკიძის ხელმოწერით თბილისში I საფრებულმა მოსკოვის ჯალათებმა დახოცეს 15 გამოჩენილი ქართველი მხედარი და მამულიშვილი, რომელთაც ბრალდებოდნენ ქართველი ხალხის დაწყებული ეროვნული აჯანყების შემზადება-მონაწილეობა. გამცემი პოლკოვნიკი ნარეკილაძე კი გააპარეს სადღაც რუსეთის მიყრუებულ მხარეში. „ჩეკას“ განაჩენი ამ სიაში ჩამოთვლილ მსხვერპლთა შორის ათ დაღუპულს ერ.-დემ. პარტიის წევრად აღნიშნავს (იხ. გაზ. „კომუნისტი“ № 115, 26 მაისი, 1923 წ.). დახვრეტილ იქმნენ ამ განაჩენის ოფიციალური განცხადებით შემდეგი პირნი:

გენ. შტაბის გენერალი ანდრონიკაშვილი ალექსანდრე 51 წ.,
გენ. წულუკიძე ვარდენ 57 წ., გენ. აბხაზი კონსტანტინე, ყოფილი მარშალი, საქ. ერ.-დემ. პარტიის თავმჯდომარე 55 წ.,
გენ. შტაბის პოლკოვნიკი მუსხელიშვილი როსტომ 35 წ.; პოლ-

კოვნიკი ხიმშიაშვილი გიორგი 31 წ.; პოლკოვნიკი მატეველი ანი ალექსანდრე 51 წ.; პოლკოვნიკი გულისაშვილი ელიზბარ 32 წ.; პოლკოვნიკი ჩრდილელი დიმიტრი 29 წ.; ლეიტენანტი ბაგრატიონ - მუხრანელი სვიმონ 27 წ.; ოფიცერი ყარალაშვილი ფარნაოზ 24 წ.; ოფიცერი კლიმიაშვილი ლევან 26 წ.; სამხედრო მოხელე ზანდუკელი მიხეილ 39 წ.; კერესელიძე იასონ 32 წ.; ბეთალი ქუთათელაძე ივანე 40 წ.; ჭიაბრიშვილი სიმონ 42 წ.

თუ რა სიტყვებით დაუხვდნენ თავის მკვლელებს, როდესაც ამ გმირ მამულიშვილებს წაუკითხეს სასიკვდილო განაჩენი, მას მოგვითხრობენ იმ დღეების მოწმე მემკვიდრეები³⁰):

კონსტანტინე აბხაზი: „მე ვკვდები სიხარულით, რადგანაც ღირსი გავხდი სამშობლოს სამსხვერპლოზე ზვარაკად მიტანილი. ჩვენი სიკვდილი გამარჯვებას მოუტანს საქართველოს!“

ვარდენ წულუკიძე: „სიკვდილით ვერ შეგვაშინებთ! ჩვენი სიკვდილი საქართველოს განთავისუფლების თავდებაა. იგი დაასალკლდევენს ერის სიმტკიცეს და ერთი ათასად გაამრავლებს მებრძოლებს“.

გიორგი ხიმშიაშვილი: „ჩვენ ვიცით, რისთვის გვკლავთ, თქვენც იცით კარგად, ვინცა ნამდვილად ვართ... გაუმარჯოს საქართველოს!“

ელიზბარ გულისაშვილი: „ნუ გვაშინებთ თქვენი განაჩენით. მივდივართ შეუდრეკლად, რომ საქართველოსათვის მოვკვდეთ“.

დიმიტრი ჩრდილელი: „წადით და უამბეთ რუს ხალხს, როგორ იბრძვიან ქართველები სამშობლოსათვის!“

ალექსანდრე ანდრონიკაშვილი: „სახეზე გეტყობათ, რომ გაკვირვებთ ჩვენი სულის სიმტკიცე... იქნება ქართველები ყვე-

30). „სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირთა ხსოვნას“, ქართველ მხედართა კავშირის გამოცემა, სტამბოლი, 1923 წელი. საბეჭდავი ქართველთა კათოლიკე საგანისა.

ლა ამისთანები გეგონათ (მიუთითებს კვანტალიანზე). მრავალი ათასი, ჩვენზე უკეთესნი ზრდიან თავიანთ გულში თქვენდამი სიკვდილს“.

დახოცილ დიდ ქართველ მამულიშვილებს და თავის ქრისტიანულ სამწყსოს ერთგულ წევრებს მალე თან გადაჰყვა ქართველი ხალხის მწყემს მთავარი კათოლიკოსი ამბროსი ც. გენუის კონფერენციაზე მისი პროტესტის გახმაურების შემდეგ მოსკოვის ბრძანებით საქართველოს ეკლესიის მთავარი დატუსაღებული იყო და გადაცემული დასასჯელად „ჩეკას“ საგანგებო ტრიბუნალისათვის. ტრიბუნალმა გამოუტანა სიკვდილის განაჩენი, მაგრამ არ მოიყვანა სისრულეში, შეშინებულმა ხალხის დიდი აღშფოთებით. ბოლოს დიდად ნაწამები გამოუშვა ციხიდან. მაგრამ ყოველგვარად დატანჯულმა და სიმშლით ნაწამებმა დიდმა მოხუცმა მალე მიაბარა თავისი წამებულ დიდი სული ღმერთს და მამულიშვილური გული მშობელ მიწას 1927 წლის ივლისში.

ქრისტიანულ ისტორიას შერჩა მისი უკანასკნელი სიტყვა მიმართული უღმერთო ბელშევიკური ტრიბუნალისათვის: „ნუ მაშინებთ სიკვდილით. ჩემი სული ღმერთს ეკუთვნის, ჩემი გული ჩემს სამშობლოს და ჩემს ნაშთს კი რაც გინდოდეთ, ის უყავით“-ო.

ამ ტრალიზმით აღსავსე ამბებით დამთავრდა 1922 წლის აჯანყების დიდი მარცხი, გამოწვეული ეროვნული მთლიანობის დამანგრეველი შინა ქართული ძალებით. მათ მოჰყვა კატასტროფიული მარცხიც ორი წლის შემდეგ მომხდარ 1924 წლის საყოველთაო ამბოხებაში. რადგან მეტრძოლმა საქართველომ უკვე დაჰკარგა თავისი ნამდვილი გამარჯვების 1922 წლის ხელსაყრელი დრო და საქართველოს მხედართა ბანაკმა თავისი გამოჩენილი დიდი მეთაურობა.

1924 წლის საყოველთაო აზროვნება

1922 წლის აჯანყების ჩაქრობას თან მოჰყვა საგრძნობი გაძლიერება მოსკოვის წითელი ჯარების კავკასიაში, წითელი ქართული დივიზიის დაშლა და მოსკოვის მიერ ყველგან თავისი რუსული გარნიზონების გამრავლება და გამაგრება განსაკუთრებით იმ ადგილებისა, რომელნიც აკავშირებდნენ საქართველოს მეზობელ კავკასიელ ერებთან. მრავალრიცხოვანი ყოფილი ქართული ოფიცრობა თავის „ჩეკას“ კონტროლის ქვეშ მოაქცია. ამის გამო მისმა აქტიურმა ნაწილმა ირჩია არალეგალურ მდგომარეობაში გადასვლა.

1923 წლის ივლისის რიცხვებში ნიკოლოზის ქუჩის საიდუმლო ბინაზე თავი მოიყარეს ერ.-დემ. ც. კ. ფარული კომიტეტის წევრებმა: იასონ ჯავახიშვილმა, გიორგი წინამძღვარიშვილმა, მიხეილ იშხნელმა, ი. ც-მა, მიხეილ ჯავახიშვილ-აღამიშვილმა, დავით ვაჩნაძემ.

ამ კრების ბჭობის მთავარ საკითხს შეადგენდა საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლის საქმის გაგრძელება. მოგვეყავს ამ კრებაზე დამსწრე წევრთა გამოთქმული აზრები და დასკვნები, რომელნიც იკვლევდნენ გამოსავალ გზებს ბრძოლის გაგრძელებისათვის 1922 წლის მარცხით შექმნილ მძიმე მდგომარეობიდან. ამავე დროს არკვევდნენ ამ ბრძოლის გაგრძელების ხასიათის ძირითად საკითხს: იგი მოხდეს საყოველთაო ამბოხების სახით, თუ პარტიზანული გაძლიერების საშუალებით გაგრძელდეს³¹).

31). დ. ვაჩნაძე. „მოგონებათა რვეული: ერ.-დემ ც. კ-ის 1923 წლის ფარულ კრებაზე, ნაწილი მეორე, ფ. 149-152, 1924, არტაანი“.

გ. წინამძღვრიშვილი: შარშანდელ ქ. ჩოლოყაშვილის მხრის მოსვლის დამარცხებისა და ახლახან გამოჩენილი ქართველი მხედრების დაღუპვის შემდგომ ჩვენი ბრძოლის ფრონტი ნამეტნავად შესუსტდა. ჩოლოყაშვილს თავისი მცირე რაზმით რუსები სასტიკად სდევნიან. სოფლებთან დამოკიდებულება შეუწყვიტეს. ჩვენც მისთვის მისაშველებელი სალსარი გამოგველია. თუ გარედან არ დაგვეხმარებიან, ბრძოლის საქმე წაგებულად უნდა ჩავთვალოთ.

მ. იშხნელი: საჭიროა საჩქაროდ გაიგზავნოს საზღვარ-გარეთ დახმარების გამოსანახად ჩვენი ც. კ. რომელიმე წევრი. ჩემი აზრით, ამ დავალებით უნდა წავიდეს გ. წინამძღვრიშვილი ან დ. ვაჩნაძე.

გ. წინამძღვრიშვილი: არაფერი მაქვს საწინააღმდეგო, მხოლოდ თქვენდა საყურადღებოდ მინდა მოგახსენოთ, რომ თქვენ მიერ უკვე დანიშნულ ვარ საორგანიზაციო საკითხების მოგვარებისათვის „ბარიტეტულ“ კომიტეტთან. ვფიქრობ, ამ დავალებას უკეთ შეასრულებს ც. კ. ძველი წევრი დათა. მით უფრო, რომ მისი აქ ყოფნა საშიში გახდა. ალექსანდრე ახმეტელი „ჩეკადან“ იტყობინება, რომ დ. ვაჩნაძის გარშემო უკანასკნელ დროს „ჩეკამ“ ისეთი ქსელი გააბა, რომ დღეს-ხვალ მის კვალს მიაგნებენ და დაიჭერენ -ო.

ი. ჯავახიშვილი: თანახმა ვარ დათას წასვლაზე, მხოლოდ სამი თვით. ამის შემდეგ უნდა უსათუოდ მობრუნდეს.

დ. ვაჩნაძე: მართალია, ჩემი ყოფნა ქალაქში გაძნელდა, მაგრამ არც გასვლა აქედან არის ადვილი. ხიფათის მხრივ ყველანი ვართ ერთ ქვაბში ჩაყრილნი. ამისი ანგარიში განზე გადავდოთ. თუ საჭიროება მოითხოვს, მზად ვარ წავიდე. ამისათვის აქედან გარკვეული ამბავი უნდა წავილო და ისეთი დავალებაც მომცეთ, რომ მისი შესრულება შესაძლებელი გახდეს.

მ. ჯავახიშვილი-ადამაშვილი: მთავარი გასარკვევია თურქეთის დამოკიდებულება საქართველოს განთავისუფლების საქმისადმი. თუ დადებითია, მაშინ ეთხოვოს მას დახმარება იარაღითა და ფულითა.

ბ. ც.¹⁷: ეს სწორე აზრია. სწორედ ამაზე მითვლიდა უცხოეთში გამგზავრების წინა დღეს გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი. იგი ამბობდა: ევროპელები თავის საქმეებში ჩაეყუდნენ. ჩვენთვის ვინ იცის, როდის მოიცილიან. მოხმარებით თუ მოგვეხმარება, — ეს თურქეთია. მას ბევრი რამ შეუძლიან. გარდა იარაღისა, მას შეუძლიან საქართველოს საზღვრის ახლოს საიდუმლო ბინა მიგვიჩინოს თავის ტერიტორიაზე, სადაც ფართოდ დავაწყობთ ჩვენს ახალ პარტიზანულ რაზმებს. სხვანაირად მარტოდ ვრჩებით და ვერაფერს გავხდებით—ო. მეცა მგონია, რომ დათამ თავშივე უნდა სცადოს ამ მიმართულებით თურქებთან რამე გააწყოს. ყველაზე ნამდვილი დახმარება დღეს ეს იქნება. მარტო ფულით დახმარება არ კმარა რუს ბოლშევიკ ჯარების მოსარევად.

გ. წინამძღვრიაშვილი: თურქები არ მოგვეხმარებიან. საქართველოს გულისათვის ბოლშევიკურ მოსკოვთან მათთვის სასარგებლო კავშირს არ გასწყვეტენ. ჩვენი ბედის გამგებელი ჩვენვე ვართ. მწამს, რომ ქართველი ხალხის ეროვნული დინამიზმი იმდენად მძლავრად დაგროვილია, რომ ერთსულოვანი ამბოხების შემთხვევაში ბევრ ჯებირს მიანგრევს და მაშინ თათარიც და არა-თათარიც მოგვეშველება რუს ბოლშევიკების წინააღმდეგ. საჭიროა მხოლოდ ამ ამბოხების კარგი შემზადება. ამისათვის ჩვენ გვაკლია საღსარი. თუ ფული გვექნება, იარაღსაც გავიჩინთ და მაგარი ორგანიზაციებით მოვყენთ ქვეყანას. საქართველოს აჯანყება თუ ორიოდე თვე გაუძლებს მტერს, მერმე გარედან დაინტერესებულნი მაშველი ძალებიც გაგვიჩნდებიან.

დ. ვაჩნაძე: საერთო ამბოხების აზრს არ ვიზიარებ. საქართველოს განთავისუფლების საქმისათვის დღევანდელი საგარეო პირობები მეტად უნუგეშოა. უეჭვოა, რომ მოსკოვი და ანგორა მჭიდროდ გადაბმულნი არიან და დღეს ქემალისათვის¹⁸ საქართველოს ამბოხება არც ხელსაყრელია. შარშანდელ აჯანყების ამბავმა დაგვარწმუნა, რომ ჩვენი კავკასიელი მაჰმადიანი მეზობლები თუ არ მოგვეხმარნენ, ეს თურქების მოთხოვ-

ნისა გამო. ეხლაც ასე მოხდება. ამ პირობებში ამბობენა წინ და წინვე დამარცხებულად უნდა ჩაითვალოს. ამიტომ თავიდანვე მე მუდამ წინააღმდეგი ვიყავი საყოველთაო ამბობებისა და მომხრე პარტიზანული მოქმედებისა. პირველის დამარცხებას, რაც ახლანდელ საშინაო და საგარეო პირობებში აუცილებლად მოხდება, თან დაატყდება მთელი ქვეყნის განადგურება და ხალხის ბრძოლის უნარის დიდი ხნით ჩაქრობა; მეორე შემთხვევაში კი — ამისი აცდენა. პარტიზანული თავდასხმით მტრის შესუსტებაც მოხდება და ამასთანავე მებრძოლ ხალხს შეუწახავს მის ბრძოლის დინამიზმსაც, ვიდრე არ დადგებოდეს ხელსაყრელი საგარეო პირობები. ასე იქცეოდნენ ჩვენი ბრძენნი წინაპრები და თუ შეგვინახეს ქართველობა ზღვა მტრებში, მხოლოდ ამგვარი ბრძოლის ხერხით. ამჟამად გვესაჭიროება შიგნით ქ. ჩოლოყაშვილის პარტიზანული მოძრაობის გაფართოება მთელ საქართველოს სივრცეზე და ამავე დროს გარედანაც ვეცადოთ, თავში, მეზობელ თურქეთის თანაგრძობის მოპოვება და გამოყენება.

მ. იშხნელი: დათას აზრს სავსებით ვემხრობი. მაგრამ საკითხავია, — ბოლშევიკურ მხეცურ რეჟიმს ჩვენი ხალხი გაუძლებს? ვაი თუ გამწარებული სოფელი სტიქიურად თითონ დაიძრას და არეულად ეძგეროს მტერს. ეს ხომ შესაძლებელია... მაშინ რა ვქნათ?

ი. ც. მოთავეების ვალია, ეს მოწოლილი ხალხის უკმაყოფილების ტალღა არხებში და რუებში მიუშვას. ამის როლს პარტიზანული ორგანიზაციები შეასრულებენ, რომელნიც დაინაწილებენ მის ძალოვან სვლას და მეტ სარგებლიანად ქვეყნის ბრძოლის საქმეს გამოაყენებენ. მხოლოდ საქართველოს ერთი კუთხის შარშანდელი, შინ და გარედან მოუშინადებელი ამბობება, რა ძვირად დაუჯდა ქვეყანას? დავკარგეთ საუკეთესო უფროსი სამხედრო ძალები! ჯერ მოვფინოთ საქართველოს ყველა კუთხეები პატარა რაზმებით. დაარსებულნი გადავაბათ ერთმანეთში და მერმე დაეინახავთ თუ როგორ მოვიქცეთ. ამიტომ ჩვენი ზრუნვაც ამ გეგმის განხორციელები-

სათვის უნდა იყოს მიპყრობილი. ამ გვარ ფრთხილ და გონიერ მოქმედებას იქნებ ფარულად თურქეთიც მიემხროს. ალბათ მის დაეთარში სახვალიო ანგარიშისთვისაც ფურცელი ექნება დათმობილი.

ი. ჯავახიშვილი: მე მომხრე ვარ ასეთი ფრთხილი მოქმედებისა შინ. ვეცადოთ ოსმალეთშიაც, ვიმუშაოთ ამ მეზობელ ქვეყანაშიც. თუ დღეს არ გამოგვადგება, იქნებ სამერმისოდ გამოგვადგეს ჩვენი ცდები მის მეგობრობის მოსაპოვებლად მიმართული. ყოველ შემთხვევაში თურქები ველარ დაგვაყვედრიან, რატომ სხვაგან მივბოდით და მე არ მომმართეთო³²).

32). 1923 წ. აგვისტოდან გასული თბილისიდან, დიდი თავგადასავალის შემდეგ („მოგონებათა რვეული“ — „გზა დევნისა“, ფ. 159-197), დ. ვაჩნაძე გაჩნდა სტამბოლში მხოლოდ 1924 წლის აპრილში. მაშინადვე მ. წერეთლის შემწეობით, მან მიმართა ქართველების მეგობარს, უკანასკნელი სულთანის ყოფ. მინისტრს და გავლენიან კაცს თურქეთში, მახმუდ ფაშას (თავდგირიძეს), რათა მას ეშუამდგომლა ანგორის მთავრობის წინაშე ქართველთა განმათავისუფლებელი საქმისათვის დახმარების აღმოჩენისათვის. მახმუდ ფაშამ დიდი ხალისით იკისრა ამ შუამდგომლობის გაწევა და შეხვდა ანგორის მთავრობის მინისტრს, რომელსაც წარუდგინა ქართველ მებრძოლ ბანაკის თხოვნა. მაგრამ დიდი მობოღიშებით მიიღო მისგან ცივი უარი:

— გადაეცით ქართველ მებრძოლთა დესპანს, რომ ჩვენ დღევანდელ რთულ მდგომარეობაში, როდესაც ინგლისელებს ვედავებით მოსულის საკითხში, მოსკოვის დახმარება ჩვენთვის მეტად ძვირფასია, ამიტომ ქართველების თხოვნას ვერც გავუკარებთო.

ამავე დროს სტამბოლის ქართველობაში ხმა გავრცელდა, რომ საქართველოში მზადდება ახალი აჯანყება და რომ პარიზიდან ყოფილი ს.-დ. მთავრობა თავის კაცებს ფარულად აგზავნის თბილისში.

ამგვარად ერ.-დემ. ც. კომიტეტი წინააღმდეგი იყო საყოველთაო ამბოხებით ბოლშევიკურ რუსეთთან შებმისა და ირჩევდა ბრძოლის გაგრძელებას პარტიზანული რაზმების გამრავლება-გაძლიერების საშუალებით. ამავე ხაზს აჯანყების გეგმათა შემზადებაში ადგნენ სამხედრო მოღვაწენიც ყოფილ „ფარულ სამხედრო ცენტრისა“.

მაგრამ 1924 წელს მოხდა ამ გეგმის „საყოველთაო აჯანყებაზე“ შეცვლა და აგვისტოში მის დროშის აფრიალება, რომელსაც თან მოჰყვა დიდი უბედური შედეგი. ამის მიზეზს ფარდა ახადა 1924 წლის ამბოხების მონაწილემ, სამხედრო მოღვაწემ, პოლკოვნიკმა სოლომონ ზალდასტანიშვილმა თავის მემუარში „მთავარი მიზეზები აგვისტოს აჯანყების მარცხისა“, დაბეჭდილში 1930 წლის ოქტომბრის № 8 პარიზის ჟურნალ „სამშობლო“-ში. აი რას მოგვითხრობს თავის ობიექტიურ აღწერაში ს. ზალდასტანიშვილი ამის თაობაზე. მოგვყავს მისი მთავარი ადგილები:

„როგორც პირი, რომელიც ახლო უდექი აჯანყების ტენიკურ მხარეს, მის მზადებას და დეტალებს, როგორც წევრი „დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ ცენტრალური სამხედრო კომისიისა, რომელიც ამ საქმეს განაგებდა, ჩემს თავს მოვალედ ვთვლი მივუთითო ვითარების იმ ზოგიერთ მოვლენებზე, რათა ქართველ კაცს სწორი წარმოდგენა ჰქონდეს აგვისტოს აჯანყების მარცხის მიზეზებზედ.

აგვისტოს აჯანყებისათვის ორნაირი მუშაობა იყო საჭირო: საგარეო და შინაგანი. პირველზე, ანუ დიპლომატიურ შემზადებაზე უნდა ეზრუნა ემიგრაციაში მყოფ სათანადო ორგანოებს. მეორეზე — „დამოუკიდებელ კომიტეტს“ ხალხის დარაზმისათვის და აჯანყებისათვის აუცილებელი პირობების შექმნისათვის საქართველოში. აჯანყების მომენტი მხოლოდ იმ დროს შეიძლება ჩათვლილიყო დამდგარად, თუ ეს ორგანი მუშაობა თანაბრად და მართლაც იქნებოდა შესრულებული. მაგრამ როგორ იყო საქმე ამ მხრივ?

1924 წლის მაისში „დამოუკიდებელ კომიტეტს“ ტეხნიკური მუშაობა უკვე დამთავრებული ჰქონდა. აი ამ დროს ჩამოვიდნენ სწორედ ემიგრაციიდან ბ. ბ. ნოდია (რომელიც საგანგებოდ იყო გაგზავნილი თბილისიდან პარიზში ცნობისათვის, თუ რამდენად საერთაშორისო მდგომარეობა ხელს შეუწყობდა აჯანყებას საქართველოში), ჩხიკვიშვილი, ვ. ჯუღელი, ცინცაბაძე და ცენტრაძე, რომელთაგან „დამოუკიდებელმა კომიტეტმა“ მოისმინა, რომ გარეშე პირობები ხელს უწყობენ აჯანყების დაწყებას და „დამ. კომ“-ს მეტი არა დარჩენოდა, რომ აჯანყების გეგმის განხორციელებას შესდგომოდა...

... აჯანყების დღედ ინიშნება 17 აგვისტო. გამოსვლა უნდა დაწყებულიყო ერთ დღეს, ერთ საათს ყველგან და უეცრივ. ასეთი იყო ვითარება 1 აგვისტოდან 6 აგვისტომდე, როდესაც „ჩეკამ“ ვ. ჯუღელი დააპატიმრა. ამ დღიდან იწყება ტრადიკული პერიოდი აჯანყების წინა ხანისა, რასაც მოჰყვა გეგმის შეცვლა, აჯანყების გაცილებით ნაკლებ ხელსაყრელ პირობებში დაწყება, დასასრულ, თვით აჯანყების მარცხიც. როგორც უკვე ცნობილია, ვ. ჯუღელს „ჩეკაში“ აჯანყების დღეც კი ათქმევინეს...

საბჭოთა ხელისუფლება ახლა რეპრესიებს მიმართავს. მანიოვრებზე მყოფი ჯარი თბილისში და სხვა ცენტრებში გადაჰყავს. თბილისის გარშემო გზებსა ჰკრავს. ქუჩებში თავისი პარტიული რაზმები გამოჰყავს და ამაგრებს ქალაქის მნიშვნელოვან პუნქტებს. ამავე დროს ბათუმში ატუსაღებენ გენ. ყარალაშვილს, დანიშნულს გურიის აჯანყებულთა ხელმძღვანელად. ატუსაღებენ ბათუმის კომიტეტს და ბათუმის სამხედრო ხელმძღვანელად დანიშნულს გენ. ფურცელაძეს. ასეთ პირობებში თბილისის და ბათუმის გამოსვლა აღარ ხდება. ამ ორ ქალაქში, თუ შეიძლება ასე ითქვას, აჯანყებას თვით საბჭოთა მთავრობა აწყობს, მაგრამ უკვე ჩვენს წინააღმდეგ და თაოსნობა მის ხელში გადადის. ასეთი ფაქტების შემდეგ „დამ-კომი“ იმ აზრს ადგება, რომ აჯანყების ცენტრად თბილისი მიუღებელია და ცენტრად ხდება ჩოლოყაშვილის ბანაკი, როგორც ძა-

ლა ბოლშევიკური ტერორისაგან და გამცემლობისაგან დაცული და მიუვალი. მაგრამ ამ გადაწყვეტილების საბოლოოდ მიღებისათვის თვით ჩოლოყაშვილის აზრის გაგება იყო საჭირო, რომელიც თავისი ძალებით თბილისის ახლო, 20 ვერსის მანძილზე, იყო დაბანაკებული. ჩოლოყაშვილთან „დამკომი“ მე მგზავნის. 16 აგვისტოს მას ვხვდები. მან გაიზიარა „დამკომის“ აზრი, მაგრამ ასეთი პირობა დაიყენა:

— ხომ ხედავ, ხალხი თავს იყრის. მალე მღვდელიც მოვა აჯანყებულთა დასალოცავად და თუ დროზე გამოვედით, იმედი მაქვს, ხალხს ბევრს მოუყრი თავს. მაგრამ თუ გამოსვლა ამ სამ დღეში არ მოხდა, ტყეში და ქალაქთან ასე ახლო ამდენ ხალხს ვერ შევინახავ. სანოვაგე მაკლია და თუ ეს ხალხი ისევ სოფლებში ვავისტუმრე, ახლო მომავალში მათი თავისმოყრა აღარ იქნება. სანამ გლენჯიანი პურსა და ღვინოს არ დააბინავებს, აღარ გამოვა. თუ საჭირო ხდება მაინც დღის გადადება, გონიერება მოითხოვს აჯანყება სამი თვით გადაიდოს-ო.

ამ დროს ჩოლოყაშვილს უკვე 600 კაცი უგროვდებოდა. ამ პასუხით და ცნობებით დავბრუნდი იმავე დღეს თბილისში და მოვაწვევინე „დამკომის“ კრება. მას დაესწრნენ: კ. ანდრონიკაშვილი, შ. ამირეჯიბი, ი. ჯავახიშვილი, გენ. ს. ჭავჭავაძე, დონიაშვილი და სხვ. გავაცანი კომიტეტს ჩოლოყაშვილის საქმის ვითარება. მაგრამ სამწუხაროდ აჯანყება სამი თვით კი არ გადაიდო, როგორც ჩოლოყაშვილი მოითხოვდა, არამედ 11 დღით. 24 აგვისტოს „დამკომმა“ მიიღო დადგენილება ამ კომიტეტის გადასვლაზე ჩოლოყაშვილის ბანაკში. 26 აგვისტოს დღის 5 საათზე „დამკომმა“ დასტოვა თბილისი და ვაკეს გზით ჩოლოყაშვილის ბანაკში გადავიდნენ. გამართლდა ჩოლოყაშვილის ნათქვამი. 29 აგვისტოსათვის ხალხის შეკრება ძნელი აღმოჩნდა. 600 კაცის ნაცვლად მას მხოლოდ 140 კაცი შერჩა. ესეც იყო მიზეზი იმისა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ მანგლისიდან ბოლშევიკური ჯარის ნაწილები გაიქცნენ და ცეიხბაუში შეიძლებოდა აჯანყებულთა განკარგულებაში მოქცეულიყო, ხალხის რიცხვი არც მანგლისის შესარჩენად გამოდგა

საკმაო და მით უფრო ფართო ოპერაციების წარმოებისათვის, ამას დაერთო უფრო დიდი შეცდომა: რაღაცა მიზეზით ქი-
ათურის 24 საათით ადრე გამოსვლით, ბოლშევიკებს მიეცათ
საშუალება აჯანყებულებს უფრო ადრე გასწორდებოდნენ, ვი-
დრე აჯანყება დაიწყებოდა. ამის წყალობით, მაგალითად, კა-
ხეთში ყველა ორგანიზაციები და მათი ხელმძღვანელები ერთი
დღით ადრე იქმნენ დატუსაღებულნი. ჯავშნიანი მატარებლე-
ბის, ავტომანქანების და თვითმფრინავების დახმარებით ბევრ
ადგილას ბოლშევიკების ტერორი უფრო ადრე დაიწყო, ვიდ-
რე აჯანყებულები თავის საქმეს შეუდგებოდნენ.

აი ის მთავარი მიზეზები, რომლებმაც ხელი შეუწყეს, რომ
ავგისტოს აჯანყება მარცხით დამთავრებულყო“, ასკენის თა-
ვის მართალ მოთხოვნას 1924 წლის ამბოხების ერთი მთავარი
მონაწილეთაგანი სოლომონ ზალდასტანიშვილი³³). მისი ეს
მოყვანილი ამბები თავის დროზე დამოწმებული იყო ამ აჯან-
ყებაში მონაწილე და ბოლშევიკური ტერორისაგან გადარჩე-
ნილ პირთა მიერ და აგრეთვე „დამკომის“ წევრების გასამარ-
თლების პროცესის დროს თვით ბოლშევიკური ხელისუფლე-
ბის მხრივ. ამიტომ იგი ამ დროის ერთ-ერთ ისტორიულ დოკუ-
მენტად ჩაითვლება.

ახლა კვლავ ამუშავდა მოსკოვის „ჩეკა“. მან აწამა და და-
ხოცა 5 000 -ზე მეტი მოწინავე ქართველობა და უფრო მეტი
გადალუპა ციმბირის უდაბნოებში. მათი რიცხვის დიდ უმრავ-
ლესობას ყოფილი გლეხობა შეადგენდა. თითქმის მთლად მას
გადაჰყვნენ მისი ძველი ერთგული პატრონნი — თავად-აზნა-
ურობა და სამღვდელეობა. მათ ზედ დააკლეს მნიშვნელოვანი
ნაწილი პოლიტიკური ინტელიგენციისა, რომელთა შორის
ბრალიანი თუ უბრალონი ბევრი მენშევიკიც მოჰყვა, რომლებ-
საც მათი მოქიშვე ქართველი ბოლშევიკები გაშმაგებულად

³³). იხ. წიგნად გამოცემული მისი მოგონებანი: სოლომონ
ზალდასტანიშვილი. „საქართველოს 1924 წლის ამბოხება“,
მიუნხენი, 1956 წ.

ძველ პიროვნულ-პარტიულ ანგარიშებს უსწორებდნენ.

ამგვარად რუსეთის ძალმომრეობის წინააღმდეგ მიმართული 1924 წლის ამბოხებაც ლალატით და გაცემებით აშლილ-დაშლილი, წინდაწინვე ადვილად დამარცხდა ქართველი ხალხის ეროვნული ელიტის შეწირვით. ამ დიდმა კატასტროფამ თან სამუდამოდ წააღწია მენშევიკური პარტიის საბედისწერო წაჯექ-უჯექუჯექობის პოლიტიკური მეთაურობის ისტორიაც საქართველოში, ნაშობი რუსეთის მარქსისტული „კლასთა ბრძოლის“ რევოლუციის მღვრიე ტალღებში.

მართალია, 1921-24 წლების აჯანყებათა მარცხის შედეგნი უდიდეს საფასურად დაუჯდა ქართველ ერს, მაგრამ მან ქართულ მომდევნო თაობებს დაუტოვა მრავალ ქართველ მამულიშვილთა თავგანწირვის სამაგალითო ფურცლები, რომლებმაც დაჰფარეს ამ აჯანყებათა მარცხის მიზეზთა შინაური შავი მხარენი.

რუსეთის მტარვალი ბატონობისაგან თავის სამშობლოს განთავისუფლებისათვის მათმა უხვად გაღებულმა სისხლმა ქართველი ერის სახელი გაიტანა მეოცე საუკუნეში შორს მსოფლიოში და ყველა განათლებულ ქვეყნებში მოუპოვა სათანადო ყურადღება და პატივისცემა საქართველოს ეროვნულ უფლებებისადმი.

დაუსრულეველის დასასრული

ჯერ კიდევ არ დამდგარა დრო ქართველი ხალხის დაუსრულეველი ფიზიკური, სულიერი და ეროვნული დევნა-განადგურების შედეგთა სრული აღწერა. მაგრამ ისიც კმარა, რაც ამ სამი ათეული წლის მანძილზე გარკვეულა, რომ ნათელი წარმოდგენა ვიქონიოთ, თუ რა დასასრულს უმზადებს ქართველ ერს და საქართველოს სოციალიზმ-კომუნისმის სახით გაბატონებული მის მიწა-წყალზე წმინდა რუსული ნაციონალბოლშევიზმი.

ამთავად და განსაკუთრებით ყველაზე მაჩვენებელი ის ამბავია, თუ რა დაემართა რუსულ ხიშტებზე დაყრდნობილ და დანდობილ ქართულ კომუნისტურ გამგებლობას საქართველოში.

მათი „ბატონობის“ ათი წლის თავზე ვწერდი:

სტალინ-ჯუღაშვილის ქართველი კომუნისტური ჯგუფის გრანდიოზულ ავანტიურას შეეწირა ქართველი ერის თავისუფლება, მის მრავალ შვილთა სისხლი, სოფლის დანგრევა და მისი ცხოვრების აშლა-დაშლა. და თუ ბედმა გაუღიმა რუსულ შავ რეაქციას, მისი პირველი მსხვერპლი კვლავ დაგლეჯილ-დაფლეთილი, უღონო საქართველო შეიქმნება. მას კვლავ დაარბევენ, კვლავ გაძარცვამენ. რუსული „წითელ დროშიანი კავკასიის არმია“ ამ დარბევვაში შეასრულებს თავის როლს და თავში დააყრევინებს თავებს თავგასულ უგუნურ ქართველ კომუნისტებს“ („სტალინის მემკვიდროება“, თურ. „სამშობლო“ №11, აპრილი, 1932 წ. პარიზი).

ეს პროგნოზი გამართლდა. მოსკოვის ტერორის აპარატმა წლიდან წლობამდე სრისა და ბოლოს თითქმის მთლად გაანადგურა და მოსრისა ქართული კომუნისტური პარტიის მოთავე წრეები თავისი ხელმძღვანელი ხალხით: მთავრობები, მინისტრები, პარტიის ც. კ. მდივნები, ადმინისტრატორები — თითქმის ყველა დაბრალებულნი ეროვნულ „გადახრებში“.

შემოღებულ წესისამებრ მოსკოვი ათასობით აყოლებდა მათ მიმდევარ-ამხანაგ-ნათესავეებს ციმბირში და თურქესტანში გადასახლებით. ამ ჩვენს ხანამდე „ჩეკას“ მიერ დახოცილ, საკატორლო ლაგერებში გადაღუპულ-გადასახლებულ ქართველობის რიცხვი, საერთოდ ორას ათას სულზე მეტი ითვლება.

დღეს საქართველოში ნიღაბახდილად გაბატონდა რუსული მთავარსარდლობა და გავარვარებული ველიკორუსული „შოვინიზმის პოლიტიკის მატარებელი რუსი წარმომადგენლობა და ადმინისტრაცია. სოციალიზმ-კომუნიზმით ღობეაშლილ, ეროვნული და კერძო საკუთრების უფლება წართმეულ ქართველ ხალხს — მის მიწა-წყალს, ქონებას, შრომის ნაყოფს უხე-

ში ძალით და თავისი ძველი, ისტორიულად ჩვეულ „ბატონ-მონურ“ წესით ნამდვილად მოსკოვი დაეპატრონა. ქართველი ხალხის არსებობის სვე-ბედი კი რუსეთს მუდამ იმდენად აწუხებდა, რამდენად იგი ელობებოდა ველიკორუსულ ექსპანსიას კავკასიის შუაგულ საქართველოში მის ჩასახლება-დამკვიდრებისათვის. ამ უკანასკნელის ცდებს უკვე ბევრი მაგალითები გამოუღია ჯერ მეფეთა ხანაში. საქართველოს რუსულ გუბერნიებად გამოცხადებას ეს სარჩულიც ედო, რადგან იგი უადვილებდა იმპერიის მთავრობას მის კოლონიზაციას. ახლაც მოსკოვის ბოლშევიზმის ფარული ზრახვაც ამ გზას ადგია. საქართველოს ეძლევა ახალი სახელი: „საბჭოთა კავშირის სანატორიუმი“, და ამ სახელით იგი შეტანილია ახალ გერმანულ ენციკლოპედიაშიც (Georgien. 76,200 qkm; 3.6 mil. Einw. (1939) „Sanatorium der Sowjet Union“. Der Neue Herder. Verlag Herder. Freiburg 1951).

ეს არის ერთ-ერთი ახალი ეტაპი რუსების ათასობითი გადასახლება-ჩასახლებისათვის მოსკოვის მიერ საკუთრებაყრილ საქართველოს „სოციალიზმის სამოთხეში“. რაც ვერ მოასწრო ქრისტიანული ჯვრით და ხმლით მეფეთა რუსეთმა, ახლა ცდილობს ეს ძველი ნანატრი რუსული იმპერიალისტურ-კოლონიალური გეგმა განახორციელოს მისმა მემკვიდრემ მარქსის სოციალისტური დროშით და იმავე რუსული ხმლით საბჭოთა რუსეთმა.

აი ნამდვილად რა მოუტანა და რა მოაქვს საერთოდ რუსეთის ბატონობას საქართველოსათვის, ამ შემქნელის „ერთი უძველთაგანი კულტურისა ევროპაში“. პატივცემულო რუს პროფესორო ბატონო კ. ბაზილევჩი!

მისი დამანგრეველი ცხადად ორივე რუსეთი გამოდგა. პირველმა—ამ „კულტურისა“ და მისი მატარებელი ხალხის ეროვნული დანგრევისათვის მზაკვრულად „ქრისტეს ჯვარი“ გამოიყენა და მეორემ — „მარქსის სახარება“...

ამ მკაცრმა სინამდვილემ ქართველობა განურჩევლად მიმართულებისა, სქესისა თუ ასაკისა საბოლოოდ გაანთავისუფ-

ლა იმ ძველ დიდად მავნე ისტორიული ილუზიისაგან, რამ რუსეთი თავისი ყოველი ფერის მართველობით ქართველ ერს, ქართულ კულტურას, ქართულ ეროვნულ განვითარებას დამხმარე მფარველად ოდესმე მოეცვლინებოდეს. პირიქით, მეფეთა და საბჭოთა რუსეთის მათი საერთო შოვინისტურ-იმპერიალისტური ბატონობის ნამოქმედარმა კავკასიაში და საქართველოში, საბოლოოდ დაუდასტურა ქართველ ერს მისი გზა, რომელსაც იგი დაადგა 1918 წლის 26 მაისს: საქართველოს რუსეთისაგან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის გამოცხადებით და საკუთარი სახელმწიფოს აღდგენით.

საუკუნე-ნახევარ მეტ მანძილზე მისთვის ქართველმა ხალხმა გაიღო ზღვა სისხლი. დღესაც ახალი ქართული თაობა უხვად იღებს მას და კვლავაც ერთობილად გაიღებს, სანამ არ დაასრულებს ქართველი ერის საარსებო ეროვნულ ამოცანას, ისტორიით ნაკარნახევს: საბოლოოდ განთავისუფლებას რუსეთის ბატონობის გამსრეს ლოდისაგან.

რედაქტორის კომენტარები

(1) დავით ვაჩნაძე, ცხადია, დიდად აიდეალებს ბატონ-ყმობას საქართველოში.

(2) „ნორვეგიელების“ ნაცვლად უნდა იყოს ნორმანები.

(3) იგულისხმება „კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტები“.

(4) ავტორი სცდება, როცა იონა მეუნარგიას თავად-აზნაურობის ფენიდან გამოსულად მიიჩნევს.

(5) ავტორი უთუოდ ვარლამ გელოვანს გულისხმობს.

(6) სოციალ-დემოკრატების გურიის კომიტეტი ცალკე არსებობდა.

(7) ტერმინი „ხალხოსნური“ ავტორს ნახმარი აქვს ხალხურის, სახალხოს მნიშვნელობით.

(8) ზუსტად ქართველი მენშევიკების ბელადებს კი არა, არამედ ნოე ჟორდანიას. ეს დოკუმენტურადაც გახლავთ დადასტურებული. იხ. ნოე ჟორდანია, ჩემი წარსული, თბილისი, 1990, გვ. 56.

(9) „მეცნიერული მატერიალიზმი“ აშკარად უხერხული, მცდარი გამოთქმაა.

(10) თბილისის უნივერსიტეტის მთავარი დამაარსებელი ივანე ჯავახიშვილი არ ყოფილა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წევრი. ასევე აშკარა გადაჭარბებაა უნივერსიტეტის დაფუძნება მხოლოდ აღნიშნული პარტიის წევრებსა და მიმომდევრებს მივანეროთ.

(11) აშკარა გადაჭარბებაა ქართველ თავად-აზნაურთა დამსახურების საზღვასა თბილისის დაცვასა და თავდაცვით ბრძოლებში ბათუმამდე (1921 წელს).

(12) უნდა იყოს „ამიერკავკასიის სეიმი“. ამჯერად მცდავ
რია ვაღიკო ჯუღელის „ძველ ბოლშევიკად“ მოხსენიება.
უფრო სწორად იგი ნაბოლშევიკარი, ბოლშევიკოფილი
იყო.

(13) ავტორი გულისხმობს გურიას.

(14) ევროპელი სოციალისტების ლიდერები საქართვე-
ლოს 1919 წელს კი არ ეწვივნენ, არამედ – 1920 წელს.

(15) საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის იური-
დიული აღიარებას ადგილი ჰქონდა 1919 წლის 26 იანვარს,
27 იანვარს კი შესაბამისი გადაწყვეტილების ოფიციალური
დადასტურება ეცნობა იმუამად პარიზში მყოფ ევგენი
გეგექტორს (საგარეო საქმეთა მინისტრს) და ჩვენთან –
საქართველოს მთავრობას.

(16) ჩანს, მ. დადეშქელიანისა და ნ. გარდაფხაძის ერ-
თობლივი განცხადებაა.

(17) სიტყვა „ლიაში“ იგულისხმება ვაკე, გაშლილი.

(18) კათალიკოს-პატრიარქმა ამბროსიმ (ხელაიამ) თავი-
სი ცნობლი წერილი 1922 წელს „ერთა ლიგას“ კი არ
მიმართა, არამედ – გენუის კონფერენციას. 96-ე გვერდზე
ეს სწორადაა აღნიშნული.

(19) ამ ინიციალების ქვეშ ჩვენი აზრით იგულისხმება
ქართლ-კახეთის კოოპერატივთა გაერთიანება „წარმოკავში-
რის“ თავმჯდომარე ივანე ციციშვილი.

(20) იგულისხმება ათათურქი.

შინაარსი

ლირსახსოვარი პიროვნება	III
------------------------------	-----

I

შესავალის მაგიერ. ერთი უცნაური დასკვნის გამო	3
ქრისტიანობის დამკვიდრების ხასიათი საქართველოში	7
ქართველი ერის იდეალები და ზნეობრივი კანონები	8
ქართულ სოციალურ ფენათა ურთიერთობის საფუძველები რუსეთის გაჩენამდე საქართველოში	13
რუსეთის იმპერიის მიერ განადგურება საქართველოს სამეფოსი, მოსპობა თავისუფალი ეკლესიისა, დევნა ქართული განათლებისა ..	16
რუსული წეს-წყობილების გადმონერგვა საქართველოში და ბრძოლა ქართულ ეროვნულ მთლიანობასთან	21
რუსეთის მეფის ნაცვლის ი. ვორონცოვ-დაშკოვის მზაკვრული პოლიტიკა საქართველოში	27
ქართულ სოციალურ ფენათა მდგომარეობა და ურთიერთდამოკი- დებულება პირველი მსოფლიო ომის წინა წლებში	31
„მარქსიზმის“ გამარჯვება რუსულ რევოლუციაში	33
რუსული რევოლუციის გადმონაკადნი საქართველოში და ქართველი მარქსელების გაბატონება	36
ძალა ისტორიის ინერციისა	38
ეროვნული ინერციის შინაგანი რეალური ძალა	44
რუსული დამლა დაკრული	51

საბედისწერო განაჩენი
 დიქტატურის გზით 58
 ლახვარი მთლიანობის ზურგში 63
 ბოლშევიკური უფსკრულისაკენ 66
 მწარე ბოლო 71

II

ქართველი ხალხი წითელი რუსეთის ლოდის ქვეშ, ქართული
 სოციალისტური პარტიების დაბნევა 75
 ეროვნული ბრძოლის დროში 78
 სვანეთის აჯანყება 79
 1922 წლის აჯანყება 82
 1924 წლის საყოველთაო ამბოხება 97
 დაუსრულებელის დასასრული 106

რედაქტორის კომენტარები XI

უფრო მეტი
 დასა
 რედაქტორის
 კომენტარები

იმპერიალიზმის საფრთხეები

David Vachnadze

**GEORGIAN NATIONAL AFFINITIES AND
THE RUSSIAN BOLSHEVISM**

(Brief Survey)

ARTANUJI Publishers
Tbilisi

საბამომცემლო ჯგუფი:

ეთერ ბაიდოშვილი
ბუბა კუდავა
ვიოლა ტულუში
ილია ხელია

ბამომცემლობა არტანუჯი

თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზ. 17 ბ. 25-05-22, 8(99) 25-05-22, 8(93) 25-05-22.
artanuji@telenet.ge

